

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRK TELEVİZYON DİZİLERİNDE ORYANTALİZMİN
ETKİSİ: MUHTEŞEM YÜZYIL ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Emine YILDIRIM

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYOLOJİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İsmail HİRA

EYLÜL-2016

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

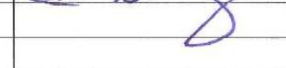
TÜRK TELEVİZYON DİZİLERİNDE ORYANTALİZMİN
ETKİSİ: MUHTEŞEM YÜZYIL ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emine YILDIRIM

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYOLOJİ

“Bu tez 23.09.2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirligi / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. İsmail HİRA	Başarılı	
Prof. Dr. Mustafa K. SAN	Başarılı	
Doç. Dr. Ömer SAY	Başarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahribat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Emine YILDIRIM

23.09.2016

ÖNSÖZ

“Türk Televizyon Dizilerinde Oryantalizmin Etkisi: Muhteşem Yüzyıl Örneği” isimli bu tez çalışması, Doğulu bir devlet olarak tanımlanan Osmanlı Devletini konu alması, özellikle merak edilen ve çeşitli fanteziler üretilen harem hayatını kurgulaması, hakkında pek çok söylenti çıkan Hürrem Sultan’ı konu edinmesi ve tarihi bilgiyi Batılılaştırarak oryantalist çalışmaların varlığı sebebiyle ele alınmıştır. Bu bağlamda Türk televizyon dizilerinde oryantalist söylemin etkisini Muhteşem Yüzyıl dizisi örneğinde tartışarak Türk televizyon dizilerinde oryantalist söylemin nasıl yansıtıldığı tespit etmeye çalışmak amaçlanmıştır ve Doğulu aydınların kendilerini Batı’nın kendi dışında oluşturduğu tarihte öne sürdüğü argümanlarını kabul ederek kendisini onların ışığında okumak ve yorumlamayı yani kendi kendini doğulu olarak kabul etmeyi içeren bir terim olan self oryantalizmin Muhteşem Yüzyıl dizisi kurgusunda nasıl işlendiği belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda oryantalist gelenek içinde yaratılan söylemin Muhteşem Yüzyıl dizisinde “mekân ve zaman, giyim-kuşam, harem hayatı, karakterler ve davranış biçimleri” gibi temsiller üzerinden açıklanmaya çalışılmış ve yayınlandığı günden itibaren pek çok çevreden aldığı eleştirilere yer verilerek bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Böylece oryantalist söylemin etkisi Doğulu bir devlet olan Osmanlı Devletinin ötekileştirilmesinde anlaşılır hale getirilmiştir. Bu noktada literatür taraması yapılırken Muhteşem Yüzyıl dizi ile ilgili fazla akademik çalışma olmaması sebebi ile kaynak bulma noktasında bazı güçlüklerle karşılaşmıştır.

Çalışmamın planlanması ve ortaya çıkarılması aşamasında bana yol gösteren tez danışmanım Doç. Dr. İsmail HİRA’ya, yazım aşamasında önerileri, bilgileri ve destekleri ile beni yönlendiren Doç. Dr. Mustafa Kemal ŞAN hocama, kaliteli eğitime sahip olan sosyoloji bölümü öğretim üyelerine, ayrıca bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anneme, manevi desteğini esirgemeyen ve hep yanımda olduklarını hissettiğim aileme ve can dostum olan Blerina Doda Gjana’ya, sonsuz teşekkür ederim.

Emine YILDIRIM

23.09.2016

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: ORYANTALİZM VE SELF ORYANTALİZM	
1.1. Oryantalizm: Kavramsal Bir Giriş	9
1.2. Oryantalizmin Çalışma Alanları	11
1.3. Oryantalist (Müsteşrik/Şarkiyatçı).....	13
1.4. Açık Oryantalizm.....	16
1.5. Self Oryantalizm: İçselleştirilen Öteki.....	18
BÖLÜM II: ORYANTALİZMİN DOĞU TAHAYYÜLÜ	
2.1. Oryantalizmin Doğu Tahayyülü ve Doğu-Batı Ayırımı	21
2.2. Oryantalizm ve Sömürgecilik	27
2.3. Oryantalist Söylemin Tarih, Kültür ve Sanata Bakış Açısı	32
2.4. Oryantalizme Yönelik Eleştiriler	39
BÖLÜM III: MUHTEŞEM YÜZYIL DİZİSİNDE ORYANTALİZMİN ETKİSİ	
3.1. Oryantalizmin Bir Aracı Olarak Televizyon.....	43
3.2. Osmanlı Tarihinin Türk Televizyon Dizlerinde Yer Almaya Başlaması ve Oryantalist Sahnelerin İşlenmesi	46

3.3. Muhteşem Yüzyıl Dizisinin Konusu.....	50
3.4. Muhteşem Yüzyıl Dizisinde Oryantalizmin Etkisi	52
3.4.1. Mekan ve Zaman Temsili	55
3.4.2. Giyim-Kuşam Temsili.....	57
3.4.3. Harem Hayatı Temsili	60
3.4.4. Karakterler ve Davranış Biçimleri Temsili	62
3.5. Muhteşem Yüzyıl Dizisi Üzerine Eleştiriler	69
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	84
ÖZGEÇMİŞ	90

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

b.k.z. : Bakınız

ev : Çeviren

der. : Derleyen

ed. : Editör

s : sayfa

tv : televizyon

vb : ve benzeri

yay. : yayınları

yy : yüzyıl

Tezin Başlığı: Türk Televizyon Dizilerinde Oryantalizmin Etkisi: Muhteşem Yüzyıl Örneği	
Tezin Yazarı: Emine YILDIRIM	Danışman: Doç. Dr. İsmail HİRA
Kabul Tarihi: 23.09.2016	Sayfa Sayısı: vii (7) + 90 (tez)
Anabilimdalı: SOSYOLOJİ	Bilimdalı: SOSYOLOJİ
<p>Oryantalist çalışmalar geçmişten günümüze kadar metin, resim, film, medya aktarımı ve sosyal medya araçlar ile Doğuyu yeniden kurgulamakta ve üretmektedir. Dünyaya bakışımızı şekillendirebilen, izleyicilerin algılarını değiştirebilen, düşünce ve karar mekanizmalarını etkileyebilen medya kültür ürünleri “biz” ve “ötekiler” algısını oluşturan oryantalist kurduğu Doğu kurgusu sorununu ortaya çıkarmıştır. Doğulu toplumların da kendileri hakkındaki bilgilere Batılı bakış açısı ile yaklaşımları self oryantalist meydana getirmektedir ve kendi toplumuna yabancılaşan Doğulunun ortaya koyduğu ürünler oryantalist batı bilgisi içerisinde şekillenmektedir. Bu araştırma ile self oryantalist bağlamında tarihi olayların ve tarihi kişilerin yeniden üretilmesi değerlendirilecek ve Türk televizyon dizilerinde oryantalist söylemin nasıl yansıtıldığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda oryantalist tarih yorumu, konusunu ve kurgusunu tarihten almış olan “Muhteşem Yüzyıl” dizisi örneği ile Osmanlı tarihi gösterilirken mekân, tasarım, giyim kuşam, harem hayatı, davranış biçimleri gibi belli temalar üzerinden oryantalist kurgular değerlendirilecektir. Araştırma nitel tekniklerle gerçekleştirilecektir. Literatür çalışması ile araştırmanın kuramsal ve kavramsal bir arka planı oluşturulacak, araştırma tekniği olarak doküman incelemesi uygulanacak ve elde edilen bilgiler tartışılacaktır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Oryantalizm, Self Oryantalizm, Türk Televizyon Dizleri, Muhteşem Yüzyıl,	

Title of the Thesis: Effect of Orientalism on Turkish Television Series: The Magnificent Century Case

Author: Emine YILDIRIM   **Supervisor:** Assoc. Prof. İsmail HİRA

Date: 23.09.2016   **Nu. of pages:** vii (7) + 90 (main body)

Department: SOCİOLOGY   **Subfield:** SOCİOLOGY

Orientalist works have rebuilt and recreated the East by transferring texts, paintings, movies, media and by virtue of social media tools from the past until today. Cultural media products which can shape our vision of the world, change the perception of the audience and affect the thought and decision thereof have led to the creation of the issue of East fiction founded by Orientalism which has brought about the perception of "us" and "others". Approach of Eastern societies to information as to themselves with the Western view leads to self-orientalism, and products created through Eastern individuals who are alienated to their society are shaped in the orientalist western information. This research hereby will evaluate the recreation of historical events and historical figures within the context of self-orientalism and try to determine how orientalist discourse is reflected in the Turkish television series. In this context, history of Ottoman history will be revealed by virtue of the "Magnificent Century" serial case which has taken the orientalist interpretation of history as well as the subject and fiction thereof from history while orientalist fictions will be evaluated through specific themes such as space, design, clothing, harem life and ways of behaviour. The research will be carried out by virtue of qualitative techniques. A theoretical and conceptual background of the research will be created thanks to literature studies while document review will be applied as the research technique and the information obtained will be discussed.

Keywords: Orientalism, Self-Orientalism, Turkish Television Series, The Magnificent Century

GİRİŞ

İçinde yaşadığımız dünya coğrafi farklılıklara vurgu yapmak için doğu-batı-kuzey-güney olarak farklı yönler ayrıştırır. Bu coğrafi farklılıkların yanı sıra bir de toplumsal farklılığa, siyasi ve ekonomik çıkarlara vurgu yapmak için bir Doğu-Batı ayırımı bulunmaktadır. Buradaki Doğu-Batı ayırımının tamamen çıkarlara yönelik ve hayali bir kurgu olduğu batıda yer almasına rağmen doğu bölgesindeymiş gibi yansıtılan ülkelere bakılarak açık bir şekilde görülebilir. “Avrupa’nın Doğusunda kalan coğrafi uzam için kullanılan yüzlerce yıllık ‘Şark’ adlandırması, kısmen siyasi, kısmen öğretisel, kısmen de imgeseldi; bu adlandırması, fiili Şark deneyimi ile Şark’a özgü şeylere ilişkin bilgi arasındaki zorunlu bir bağlantıya delalet etmiyordu” (Said, 2010: 223). Bu ayırım yapılmasının esas nedeni iki farklı bölge oluşturulup içlerini istedikleri şekilde doldurmak ve bu bağlamda coğrafi farklılıkların ötesinde gelişmiş medeni ülkeler ve geri kalmış ülkeler ayırımı konu edinmektedir. Gelişmişlik ve medeniyet batıyı, geri kalmış ve medeniyetten nasibini almamış, gizemli ve egzotik ülkeler ise doğuyu işaret eden hayali sınırlardır. Batının bu hayali sınırlara ihtiyacı olmuştur çünkü Batı kedisini ancak bir öteki karşısında tanımlayabilmiş ve kurgulayabilmiştir. Batı kendisine ait olmayan her şeyi dışlayıp olumsuz bir bakış açısı geliştirerek Batılı figürün imajını çizmeye çalışmış ve kendi gelenek ve düşünce yapısının karşıtını üretmek için oluşturmuştur.

Batı kendi üstünlüğüne vurgu yapmak ve Doğu üzerine emellerini gerçekleştirebilmek için bir yöntem olarak “oryantalizm” çalışmaları üzerine durmuştur. Oryantalizm çalışmaları ile önce merak edilen ve gizemli bulunan doğunun kültürü, dili ve tarihi incelenmiş ve incelemeler sonunda hayali bir doğu imajı yaratılarak oryantalist çalışmalar ile geçmişten günümüze kadar metin, resim, film, medya aktarımı ve sosyal medya araçları vasıtasıyla resmedilmiştir. Resmedilen Doğulu imajı gerçekte olandan tamamen farklı bir şekilde işlenerek egzotik, mistik, rasyonel olmayan hatta aşağılık, şehvet düşkün olarak betimlenmiştir. Bu bağlamda Batı kendisini her alanda üstün gördüğü Doğu’nun kendisine boyun eğmesi gerektiğini düşünmüş ve “Doğu’nun incelenmesi, oryantalizmin zaman geçtikçe ‘ötekileri egemen Batı’ya boyun eğdirme’ programına dönüşmesine neden olmuştur” (Baharoğlu, 2006: 23). Batı “öteki” olarak tanımladığı Doğudan farklı ve üstün olduğunu vurgulamış ve kendisinden aşağıda gördüğü Doğu

üzerinde terbiye edici bir rol model üstelenerek yapmış olduğu sömürgeciliğe karşı psikolojik bir savunma mekanizması geliştirmiştir.

Oryantalizmin etki alanının genişletmesine en büyük katkıyı self oryantalizm yapmıştır. Doğu kendisini Batılı bakış açısı ile yorumlayarak, kendi kültür ve değerlerini çarpıtmak suretiyle Doğululaştırma işlemine katkıda bulunmuş ve self oryantalizmi inşa etmişlerdir. Self oryantalizmin temelinde dünyayı algılayışımızı değiştirmemizi ele alan “modernleşme” savunucuları yer almaktadır. Modernleşme batı dışı toplumlarda ortaya çıkarak, tarımsal üretimden pazar üretimine geçişi, zenginliği ve akıl denilen olguyu ön plana çıkarmış ve geleneklerden kopuşu ifade eden bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bu düşüncüyü savunan tüm kesim her toplumun modernleşme sürecine gireceğini ve bunun kaçınılmaz olduğu görüşünün sıkı destekçileri olmuşlardır. Modernleşme, Batılılaşma ve şimdi de küreselleşme, Amerikalılaşma veya McDonalddlaşma¹ kavramı kullanılmaktadır. Her yeni kavramda bu sürecin öncülleri değişse de dünya üzerine yapılmak istenen şey aynıdır. Kavram ne kadar değişse de dünya üzerine kurulmaya çalışılan hegemonya ortadan kalkmamakta aksine olumsuz yanları ortaya çıkan kavramların yerine yenileri üretilerek bir aklanma sürecine gidilmektedir. Bu kavramlar bir örtme olarak kullanılarak yapılmak istenen hoş gösterilmeye çalışılmaktadır.

Modernleşme çalışmaları toplumsal ve kültürel bir depreme sebep olmuştur. Bu sonuca özellikle modernleşme ile birlikte girilen sancılı dönemlerde Reşat Nuri Güntekin’in “Yaprak Dökümü”, Peyami Safa’nın “Fatih-Harbiyesi”, Rezaizade Mahmut Ekrem’in “Araba Sevdası” gibi eserleri modernleşmenin içsel eleştirisi olarak okuyarak geleneklerin çöküşü, ailelerin sarsılışı, yaşanan toplumsal buhranını anlayabiliriz.

“III. Dünya ülkeleri olarak ifade edilen sonradan modernleş(tir)me eksenine giren toplumlarda modern devrimlerle kurumsallaşan self oryantalist metodolojinin devamını sağlayan televizyon, sinema ve moda gibi popüler araçların varlığı, somut bir gerçeklik olarak görünmektedir” (Çiftçi, 2013: 52). Günümüzde oryantalizmin izlerini en fazla

---

¹ Georg Ritzer’in ortaya attığı kavram ile “Tek kullanımlık hamburger paketleri, patates cipslerini tutan tek kullanımlık kâğıt kâseler, tek kullanımlık içecek bardakları, tek kullanımlık soslar, tek kullanımlık pipetler... Hiçbir şeyin kalıcı olmadığı, her şeyin bütünüyle hıza endekslendiği, çalışanların ve müşterilerin, işlerin daha hızlı ve optimum düzeyde gerçekleşmesi” (Göker, 2015: 395) durumunu fast food zincirinin toplumların örgütlenme modeli olarak ifade eder.

gördüğümüz yer olan kitle iletişim araçlarından televizyon ve sinemanın etkisi büyüktür. Özellikle kendi değerlerimizi, kültürümüzü ve geçmişimizi aşağılayan bizi ileri gerici olarak bölen kendi içimizde bile “öteki” yaratabilecek etkiye sahip olabilen televizyon dizileri ile bilincimizi kontrol edebilen bir etkisi söz konusudur. Bu bağlamda televizyon dizilerinde oryantalizmin etkisini belirlemeye çalışmak bu araştırmanın amacıdır.

1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın konusu olan Türk televizyon dizilerinde oryantalist söylemin etkisini Muhteşem Yüzyıl dizisi örneğinde tartışarak Türk televizyon dizilerinde oryantalist söylemin nasıl yansıtıldığı tespit etmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda sosyal bilimlerde etkisi derinden hissedilen oryantalist söylemin içinde yaratılan tarihin nasıl yorumlandığını belirlemek, konusunu ve kurgusunu tarihten almış olan “Muhteşem Yüzyıl” dizisi örneği ile Osmanlı tarihi gösterilirken mekân, tasarım, giyim kuşam, harem hayatı, davranış biçimleri gibi belli temalar üzerinden oryantalist kurguların nasıl yansıtıldığı konusunda fikir elde etmek araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Aynı zamanda Doğulu aydınların kendilerini Batı’nın kendi dışında oluşturduğu tarihte öne sürdüğü argümanlarını kabul ederek kendisini onların ışığında okumak ve yorumlamayı yani kendi kendini doğulu olarak kabul etmeyi içeren bir terim olan self oryantalizmin Muhteşem Yüzyıl dizisi kurgusunda nasıl işlendiği belirlenmeye çalışılacaktır. Böylece konusunu tarihten almış olan dizinin Osmanlı Devletini nasıl yansıttığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

2. Araştırmanın Problemi

Araştırma iki problem sorusu içermektedir:

- 1) Batının kendisini tanımlamak için gerekli gördüğü “öteki” imgelerinin kurgulamasında kullandığı Doğu’yu nasıl hayal etmiştir ve bu bağlamda Doğu-Batı ayrımına karşılık gelen öteki-diğeri ayrımının içeriği nasıl belirlenmiştir?
- 2) Türk televizyon dizilerinde oryantalizm söylemi nasıl yansıtılmıştır ayrıca Muhteşem Yüzyıl dizisi örneğinde ele alınan harem hayatının inşa edilmesinde self oryantalizm yansıması nasıl olmuştur?

3. Araştırmanın Önemi

Dünyanın en büyük film endüstrisi olan Hollywood yapımı filmlerde kurgulanan Doğu temsillerinde oryantlizmin etkisinin incelendiği çalışmalar bulunmaktadır. Ancak Türk televizyon dizi akışlarında oryantlizmin etkisi, algısı ve self oryantlizm izlerini araştıran çalışmalar olmaması sebebiyle bu araştırma ele alınmıştır.

Geçmişten günümüze kadar pek çok alanda eserler vererek karşımıza çıkan oryantlist söylemin özellikle son zamanlarda artan televizyon kanallarına paralel olarak tüketilen bir özellik kazanan dizileri ele alması bakımından önemlidir. Literatüre bakıldığında oryantlizm ile ilgili çok fazla çalışma olmasına rağmen yayınlanan Türk televizyon dizilerinin oryantlist söylemin nasıl kullanıldığı bakımında çok az sayıda çalışma olduğu gözlenmiştir.

Bu çerçevede çalışmanın,

- 1) Türk televizyon dizilerinde oryantlizmin incelenmesinde “harem”i kurgulayan tarihi bir dizinin incelenmesi katkı getirilecek bir alan olması ve bundan sonra yapılacak televizyon dizileri ve oryantlizm konulara araştırmalara ışık tutması,
- 2) Aynı zamanda oryantlist bakış açısıyla kurgulanan Osmanlı tarihi ve kültürü gösterilirken mekân, tasarım, giyim kuşam, harem hayatı, davranış biçimleri gibi belli temalar ile ilgilenen tarihi ve kültürel çalışmacılara da bir kaynak olacağı umulmaktadır.

4. Sınırları/Sınırlılıkları

Araştırma Türk televizyon dizilerinde yeniden üretilen oryantlizm temasına odaklanmaktadır. Özellikle Hollywood yapımlarının yardımıyla kurgulanan “öteki” algısının içselleştirilmesine olan katkıları çok büyüktür. Eski Hollywood yapımlarında gizemli ve egzotik olarak hayal edilen Doğu günümüzde terörist eylemler ile filmlerde yer almaya başlaması siyasi bir yapının etkisi olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan kitle iletişim araçlarının oryantlizmin amaçlarına hizmet etmede kullanılan en önemli araçlar olması, bu alanlarda sergilenen “öteki” kimliği “biz” ve “onlar” algısını şekillendirmektedir.

Araştırmada incelenecek olan alanın genişliği sebebiyle ele alınacak konu Türk televizyon dizisi olan ve Osmanlı Devletini konu edinen Muhteşem Yüzyıl dizisidir. Diğer Türk televizyon dizileri araştırmanın kapsamı dışındadır.

Muhteşem Yüzyıl dizisinin örneğinin kullanılmasının sebebi dizinin yakın yazmanda çekilmiş olması, geniş bir izleyici kesimine sahip olmuş olması, halen tartışmaların merkezinde olması ayrıca Muhteşem Yüzyıl Kösem Sultan olarak devamının ekranlarda gösterimde olması sebebiyledir.

5. Araştırmanın Yöntemi ve Tekniği

“Türk Televizyon Dizilerinde Oryantalizmin Etkisi: Muhteşem Yüzyıl Örneği” isimli bu tez çalışması bir durum saptama çalışmasıdır. Araştırmanın evrenini Türk televizyonlarında gösterilen tüm diziler oluşturmaktadır. “Evreni temsil etme yeteneği olan ve istatistiksel açıdan doğru sonuçları elde etmek için belli büyüklükte olan gruba örneklem grubu denir” (Bal, 2012: 114). Bu bağlamda araştırmanın örneklemini evreni temsil etme yeteneği olan Osmanlı tarihini ve özellikle harem hayatını konu edinmiş olan 2011-2014 yıllarında Türk televizyon dizisi olarak ekranlara yansıtılan Muhteşem Yüzyıl dizisi oluşturmaktadır. Araştırma örnekleminin Muhteşem yüzyıl dizisinin seçilmesinin birkaç nedeni bulunmaktadır. Doğulu bir devlet olarak tanımlanan Osmanlı Devletini konu alması, özellikle merak edilen ve çeşitli fanteziler üretilen harem hayatı, hakkında pek çok söylenti çıkan Hürrem Sultan etrafında konu edinmesi ve tarihi Batılılaştıran oryantalist çalışmaların varlığı sebebiyledir. Batı yanlısı tarih okuyuculuğunun kendi tarihimizi ele alırken oryantalist yaklaşım içereceği dolayısıyla self oryantalizm ile değerlendirileceğinden söz etmek mümkündür. Ayrıca Muhteşem Yüzyıl dizisinin araştırma örneklemini olarak seçilmesinde Türk televizyon dizileri arasında yayımlandığı dönem içerisinde izlenme rekorları kırması ve pek çok eleştiriyi üzerine çekmiş olmasından dolayıdır.

“Sosyal bilimlerde gün geçtikçe çoğalan farklı kuramsal ve yöntemsel yönelişler, ilk bakışta, hem açıklanan/yorumlanan konuları farklı boyutlarıyla görmeye hem de tarihsel yapılarda biriken enerjilerin daha ayrıntılı bir şekilde yorumlanmasına imkan sağlayan bir karaktere sahip görünmektedir” (Arlı, 2009: 8). Böylece sosyal bilimlerin kendi geliştirdikleri yöntemler ile yeni bir bilinç düzeyi oluşturulabilmektedir. Bu bağlamda

araştırmanın kuramsal ya da kavramsal çerçevesi kültürel çalışmalar ve oryantalizm üzerine doküman analizi çalışması yapılarak belirlenmiştir. Muhteşem Yüzyıl dizisinin incelenmesinde oryantalist söylemin etkisini belirleyebileceği düşünüldüğü için sosyal ve kültürel çalışmalar için kullanılan bir yöntem olan aynı zamanda çok boyutlu eleştirel bir yaklaşım da olan söylem² analizi yöntemi ile içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Çalışmanın uygulama aşamasında söylem analizinin kullanılmasının sebebi, “söylem analizinin, farklı konuşma yollarıyla yapılan farklı gerçeklikler, söylem etkileri, politik ilişkiler, güç ilişkileri, bilgi ve ideoloji formları, kurumsal bağlantılar ve söylemleri kullananların oluşturduğu düzenlilikler –ya da düzensizliklerle- ilgilenmesi, söylemin, bilgi, ideoloji ve güç ilişkilerini ortaya çıkarmasındandır” (Sözen, 1999: 92). “Eleştirel söylem analizi, retorik kökenli, dil ve dilsel felsefedeki gelişmelerden etkilenen, hermeneitik metodolojinin sınırlarında çalışan sosyolinguistik bir analizdir” (Sözen, 1999: 102). “Söylem dilsel bileşenlerin dışında tüm diğer ifade etme biçimlerini de kapsar, bunlar görsel, göstergesel, davranışsal olabilir. Söylem eylemden bağımsız bir pratik değildir, insan yaşamında tüm pratikler etkileşimsel olarak bir arada varolur” (Çoban, 2003: 245). Çalışmanın uygulama aşamasında içerik analizinin kullanılmasının sebebi ise, “söylemin görünen, kolayca yakalanan, sergilenmiş ve ilk bakışta algılanan içeriği yerine, gizil, üstü örtülü içeriğini ortaya çıkarmayı sağlaması, mesajda bireyi görünmeden etkileyen öğelerin belirlenmesine yönelik ‘ikinci bir okuma’ olmasındandır” (Bilgin, 2006: 1). “Bununla birlikte söylem analizinin yaygın olarak haber ve reklam metinlerinin çözümlenmesinde kullanıldığı bilinmektedir. Ancak film (dizi) de kendi başına bir metindir ve söylem analizi yöntemi ile çözümlenebilir” (Erkan, 2009: 26). İçerik analizinde amaç ele alınacak gazete başlıklarını, televizyon dizilerini, müzik ve haber programlarını, dergi yazılarını vb. konuları farklı bir yorumla okumak ve ele alınan konun altında yatan örtük bilgiye ulaşmaya çalışmaktır. Amacı Türk televizyon dizilerinde oryantalist söylemin nasıl yansıtıldığı tespit etmek olan bu çalışmada söylem analizi ile birlikte içerik analizi yöntemi ile “öteki” ve “diğeri” imgeleri sorgulanmıştır. “Her iki analizin de muhtelif avantaj ve dezavantajları vardır: Her iki analizde de verileri kategorileştirmek kolaydır, veriler esnektir, genelleştirme yapmak kolaydır, geçerlilikler

---

² “Söylem terimi, Latince ‘discurrere’ (oraya buraya koşuşturma, gidiş gelişler) kelimesinden ve/veya ‘uzaklaşma’, ‘eritme’, ‘yayıma’ ile discursus kelimesinin muhtelif versiyonlarına karşılık gelir; mecazi anlamda da ‘özne hakkında uzun uzadıya konuşma’ ‘bir şey hakkında iletişim’ anlamına gelir” (Sözen, 1999: 19).

rahatlıkla kontrol edilebilir, hipotezler esnek, subjektif olunabilir: Her iki analizin dezavantajı ise, yanlış yorumlamalar yapılabilme ihtimalidir” (Sözen, 1999: 117).

Muhteşem Yüzyıl dizisi söylem analizi yöntemi ile incelenmesi ve yorumlanabilmesi için mekan ve zaman, giyim-kuşam, harem hayatı, karakterler ve davranış biçimleri gibi kategoriler oluşturularak oryantalist söylemin nasıl kurgulandığı değerlendirilmiştir. Bu kategorilerin belirlenmesinde oryantalist gelenekte kullanılan Doğu tanımına karşılık gelen “öteki” imgesi “barbar ve despot Doğulu vb.” sahneler ile belirlenmiştir. “Batı doğru veya meşru bilginin ne olduğuna, bilimsel bilginin nasıl elde edileceğine, akılla kavranamayan, rasyonelliğin sınırları içerisinde hareket etmeyen, sınai ve teknik ürünler üretmeyen her türlü yönetimi dışlamış ve böylece Doğu karşısında kendisine metodolojik, epistemolojik ve ontolojik üstünlük sağlamıştır” (Nişancı & Çaylak, 2010: 227). Bu bağlamda “oryantalist söylemde iyi, dürüst, uygar, modern, entelektüel, kurallara uygun, kültürlü, özel ve güzel olan hep Batı ile özdeşleştirilmiştir. Doğulu öteki ise kurallara uygun olanın nesnesidir, yabancı olanın estetize edilmişidir” (Himam, 2013: 102). İlerlemeye engel, durağan, saldırgan, soyguncu, yamyam, beceriksiz, batıl inançlı, hantal, zeka yoksunu, şehvet düşkünlüğü ve otantik bir şekilde Doğuluların imajı çizilerek Doğu-Batı ayrımı Afrikada sınırların cetvelle çizilmesi gibi çizilmiştir.

6. Araştırma Verilerinin Çözümü

Literatür çalışması ile elde edilen bilgiler araştırmanın kuramsal ve kavramsal olarak çerçevesini oluşturup oryantalist söylem ile ilişkilendirilerek çözümlenmiştir. Yukarıda belirtilen kategoriler bağlamında toplanmış verilerin çözümlenmesinde söylem ve içerik analizleri uygulanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde araştırma kapsamında oryantalizmin genel bir tanımı yapılarak oryantalistlere ve oryantalistlerin çalışma alanlarına değinilmiştir. Ayrıca kurgulanan Doğuluların da kendisine Batılı bilgi ile yaklaşması, okuması ve değerlendirmesini içeren açık oryantalizm bağlamında self oryantalizm kavramı değerlendirilecektir.

Çalışmanın *Oryantalizmin Doğu Tahayyülü* başlıklı ikinci bölümünde Batının Doğu’yu seyretmek yerine onu düşünmesi yani gerçek Doğu’ya uymayan bir kurgu fanteziler ile yaklaşmasını konu edinmektedir. Kurgulayan Batı ve kurgulanan Doğu’nun tarihi, sanatı

ve kültürü değerlendirilerek oryantalist söylemin sömürgeciliği haklı çıkarmaya çalışması ve oryantalizmin eleştirileri tartışılacaktır.

Çalışmanın son bölümünde *Muhteşem Yüzyıl Dizisinde Oryantalizmin Etkisi* başlığında isminde de anlaşılacağı üzere Muhteşem Yüzyıl dizisi örneğine yer verilerek Türk televizyon dizilerinde oryantalizmin etkisi sorgulanmıştır. Bu bağlamda Hürrem Sultan odaklı harem hayatını konu edinen Muhteşem Yüzyıl dizisindeki oryantalist bakış açıları incelenerek dizide kullanılan imgeler üzerine odaklanılmıştır.

BÖLÜM I

ORYANTALİZM VE SELF ORYANTALİZM

1.1. Oryantalizm: Kavramsal Bir Giriş

Oryantalizm, Doğu bilimciliği hatta Doğu bilimciliğin ötesinde bir ideoloji haline getirilen bir kelimedir. Temelinde İslam Dünyası, Doğu ve Batı Dünyasını tanımlama amacı bulunmaktadır. Oryantalist çalışmalarda 18. yüzyıla kadar bu dünyaları tanıma ve anlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Yoğun bir Antropoloji çalışmaları yapılarak Doğu toplumlarına yönelik keşif çalışmaları yapılmış elde edilen bilgiler ile Aydınlanma sürecinde bilinçli ve devlet destekli ciddi oryantalist çalışmalar ile tanımlama ve anlamadan çözümleyici ve tahlil edici bir aşamaya doğru gidilmiştir. Özellikle son dönemlerde bilimsel sınırları geçen bazı araştırmalar bulunmaktadır. Bu disiplinin içinde doğru kabul edilmeyecek davranışlar söz konusu olmuştur. Ancak hepsi bunun içinde kabul edilemez. Oryantalizm için Doğu her zaman Batı karşısında “öteki” olmuş ve çeşitli söylemler ile tanımlanmaya çalışılmıştır.

Oryantalizm’e göre Batı dünyanın merkezini, diğer bölgeler ise Batı’nın çevresini oluşturmaktadır. Dünyanın merkezinde bulunan Batılı insanın kendi çevresini oluşturan diğer bölge insanlarını geliştirmesi gibi bir sorumluluğu bulunduğu düşüncesi hakim olmuştur. Böylece insan bile olmayan özellikle kızıldereli yerlilerin insanlaştırılması daha sonra Doğulu toplumların modernleştirilmesi süreci başlatılacaktır. Doğulu toplumlar üzerine ilgi ve merak artmış ve oryantallizm süreci bu merak ve sömürge kaynaklarına duyulan ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır. Oryantalizm kelimesinin tarihi seyir içindeki anlam değişikliğini Irwin (2008: 11) “18. Yüzyılda Fransızca ‘orientaliste’ sözcüğü Levant’a (Çin ve Hindistan değil) özgü konularla uğraşanları tanımlıyordu. İngiltere’de kullanıldığı biçimiyle ‘orientalist’, öncelikle bilimsel bir disiplinden çok bir tarza işaret ediyordu. Ancak 19. Yüzyıl başlarında Asya dili ve kültürünün incelenmesine işaret eder olduğu” açıklamasında bulunmuştur. Oryantalizmin anlamının tam olarak ne olduğuna dair pek çok tanım getirilebilir. Ancak genel olarak “Oryantalizm, Batı’nın üstünlüğünü vurgulamak, bu üstünlüğün dünyanın geri kalan bölgelerine yayılmasının gerekli olduğuna ‘ötekiler’i inandırmak için Doğu’nun farklılıklarını ortaya dökmenin, bu farklılıkları incelemenin ve Doğu’nun zenginliklerini edinebilmenin ideolojisidir” denilebilir (Baharoğlu, 2006: 68). Bir başka tanım’a göre ise; “Oryantalizm, kurduğu

Doğu hakkında, söylenen sözlerin, yapılan çalışmaların, seyahatnamelerin, anıların kısacası ‘Doğu’ olarak adlandırılan bir hayat dünyasının anlatıldığı ve resmedildiği büyük bir bilgi yapısının adıdır “(Arlı, 2009:16).

Sanayinin gelişmesi ile birlikte duyulan ham madde ihtiyacını karşılamaya çalışan Batılı devletler gelişmemiş Doğulu toplumların kaynaklarına ve pazarlarına el koymakla kalmamış aynı zamanda bölge halklarının sosyo-kültürel yapılarına ve dini değerlerine de baskı uygulamışlardır. Gelişmemiş toplumları refaha kavuşturmak ve gelişmiş toplumların seviyesine çekmeye çalışmak gibi bir inançla sömürgecilik ve emperyalist yayılcılık meşru kılınmaya çalışılmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için oryantalizme düşen görev Zakzuk’a göre, (2006: 11) “Müslüman Doğu ülkelerinde emperyalistlerce tam bir egemenliğin sağlanması ve bu ülkelerin halklarına tam olarak boyun eğdirilmesi için gerekli şartları hazırlamaktır”. Oryantalizm, zayıf olarak görülen Doğu’ya Batı’nın tahakkümü şeklinde bir gelişme göstermiştir. Böylece Doğu (Şark) Batılıların sadece ham madde arayışlarının sürdüğü bir yer değil aynı zamanda bütün kurumlarına müdahale edebileceği ve hüküm verebileceği bir yer olmuştur. “Şark, sanki sınıfla, mahkemeye, cezaeviyle, resimli kılavuzla çerçevelemiş bir şey gibi görüldü. Dolayısıyla Şarkiyatçılık da, Şark’a özgü şeyleri, irdelensin, incelensin, yargılsın, disipline sokulsun ya da yönetilsin diye sınıflara, mahkemelere, cezaevlerine ya da kılavuzlara sokan Sark bilgisi” oldu (Said, 2010: 50). “Oryantalizmin, Said’in doğru bir biçimde gösterdiği gibi, hem akademik bir yönü, hem sömürge faaliyetleriyle bir ilişkisi, hem de dini ve kültürel bir vechesi bulunmaktadır” (Bulut, 2004: 8). Bu bakımdan oryantalizmde, Batı tarafından kurgulanan Doğu öteki tarafı temsil etmiş ve Batı’nın Doğu’yu tanımayabileceği, anlayabileceği, tahlil edebileceği, yönetebileceği ve hüküm verebileceği alanı bilinçli bir şekilde geliştirmiş bir disiplindir.

“Oryantalizmin ayırt edici özelliği özcü, ırkçı, büyüklenici ve ideolojik güdümlü oluşudur” (Irwin, 2008: 9). Batı Doğu’yu kendi bakış açısıyla değerlendirmiş ve bu değerlendirmesini “öteki” olarak tanımladığı Doğulu toplumlara kabul ettirmeyi başarmıştır. Doğulu toplumların tarihlerini, dillerini, coğrafyalarını, dinlerini, kültürlerini, edebiyatlarını inceleyerek son derece geniş bir alana yayılan oryantalizm çalışmaları ile yaptığı ayrımcı söylemlerini yaymayı başarmıştır. Ancak Yıldırım’a göre, (2002: 62) “Oryantalizm, siyasi ve kültürel yönden kendi ülkeleri hesabına çıkarlar

sağlamada veya bazı ilmi çalışmalarında başarılı olabilir. Fakat neticede başarılı olamamıştır. İslam ve Batı arasında diyalog temin edebilselerdi, işte o zaman başarılı sayılırlardı, insanlık da onların bilimsel çalışmalarından istifade edebilirdi.” Batı’nın Doğu’ya olan merakının bir ürünü olan oryantalizm uzlaşmacı bir misyona hiçbir zaman sahip olmamış aksine ayrılıkları vurgularak “öteki-diğeri” ayrımının yapılmasına neden olmuştur.

1.2. Oryantalizmin Çalışma Alanları

Viyanalı Kilise Konseyi tarafından bir dizi üniversitede kürsü kurulması ile birlikte başlayan oryantalizm bilimi daha sonra pek çok dernek, vakıf ve kuruluşlar ile birlikte Doğu dillerinin ve tarihinin öğrenilmesi amacı ile kurulmuş ve oryantalizm çalışmaları ve oryantalizme yönelik ilgi on sekizinci yüzyılda yoğunlaşmıştır. Oryantalizm coğrafi, kültürel, dilsel, etnik birime dayalı bir çalışma alanı olarak pek çok alanda geniş çalışma imkânları bulabilen akademik bir disiplindir. Her türlü çalışma alanının içine nüfuz etmesi sebebiyle tam bir çalışma alanını tanımlamak zordur. “Oryantalistlerin en çok ilgisini çeken konular İslamiyet ve Arap Edebiyatı olmuştur. Batı sömürgeciliğinin Doğuda gelişmesinden sonra ise oryantalizm, bütün Doğu dillerini, örf ve adetlerini, medeniyetlerini, Doğu ülkelerinin coğrafyasını, buralarda yaşayanların gelenek ve göreneklerini, konuştukları dillerin en meşhur lehçelerinin araştırılması şeklinde gelişmiştir” (Es-Siba’i, 1993: 37). Es-Siba’i, oryantalizmin çalışma sebeplerinin “dini, emperyalist, ticari, siyasi ve ilmi” olmak üzere dört açıdan incelemiştir. Ona göre; Hristiyalılık dinin tek rakibi olarak görülen İslam dinini kötüleyerek kendi halklarının gözünde sarsılan inanç sistemlerinin üzerinden dikkati azaltarak varolan kötü İslam algısı üzerinden nefret söylemlerini yükseltmekti. Böylece oryantalistler İslam dini ile ilgili herşeyi küçük gösterme yoluna gittiler. Doğu ülkelerini sömürgeleştirme “emellerini gerçekleştirebilmek için bir yandan bu ülkelerin güç kaynaklarını bulup zayıflatabilmek, öte yandan zayıf taraflarını öğrenip o taraflardan faydalanmak maksadıyla işgal etmek istedikleri ülkelerde yaşayan müslümanların akidelerini, adet ve an’anelerini, ahlaki meziyetlerini ve manevi miraslarını her yönüyle incelemeye yöneldiler” (Es-Siba’i, 1993: 40). Doğulu ülkelerin tüm özelliklerini öğrendikten sonra ilk önce Doğulu ülkeleri karıştıracak olaylar meydana getirmişler daha sonra da bu olayları iyi niyetle çözmek, yardımcı olmak gibi yaklaşımlarla ülkelerin iç işlerine karışmışlardır. Ancak gerçek bir

Doğulu bilgisi edinmek araştırmalarında herhangi bir oryantalist düşüncenin yer almadığı diğerklerine göre nispeten az olsa da bazı araştırmacılar da bulunmaktadır.

Said, (2010: 60) akademik bir disiplin olan oryantalizm gelişim sürecini çalışma alanlarını göz önünde bulundurarak şu açıklamaları yapmaktadır:

Onsekizinci yüzyıl ortalarına değin Şarkiyatçılar, genellikle, ya Kutsal Kitap araştırmacısı, ya Sami dilleri incelemecisi, ya İslam mütehasısı, ya da Cizvitlerin yeni bir alan olarak Çin incelemelerin gündeme getirmeleri sayesinde, Sinologtu. Onsekizinci yüzyıl sonlarında Anquetil-Duperron ile Sir William Jones Avesta diliyle Sanskritçe olağanüstü zenginliğini anlaşılır biçimde ortaya koyana değin, Asya'nın geniş orta bölgeleri, Şarkiyatçılık açısından akademik olarak fethedilmiş değildi. Ama on dokuzuncu yüzyılın ortalarına gelindiğinde, düşlenebilecek en zengin bilgi hazinesi olmuşt u Şarkiyatçılık.

Zakzuk (2006: 56) Müsteşriklerin çalışma alanlarını şu başlıklar altında toplamıştır:

- 1) Akademik araştırmalar.
- 2) Yazma eserlerin toplanması ve fihristlenmesi.
- 3) Tahkik ve neşr.
- 4) Arapça'dan Batı dillerine tercümeleler.
- 5) Muhtelif Arabi ve İslami sahalarda te'lifler yapma.

Zakzuk Müsteşriklerin çalışma alanlarını bu beş konuya ayırsada çalışma alanları çok çeşitli ve iç içe geçmiş konumdadır. Ayrıca kullandıkları belli bir metodu söylemek güçtür.

Oryantalist bilgilerin bir kısmı misyonerliğin ve sömürgeciliğin hizmetine sunulmuştur. “Oryantalistler her yola başvurarak amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Kitaplar yazmışlar, dersler ve konferanslar vermişler, müslümanlar arasında Hristiyanlık propagandası yapmışlar, mallar toplayıp cemiyetler ve eğitim kurumları açmışlar, kongreler düzenlemişler, gazete ve dergiler çıkarmışlar, kısaca amaçlarını gerçekleştireceğini düşündükleri her yola başvurmuşlardır” (El-behiy, 1996: 232). “Günümüzde de Amerika ve Avrupa üniversitelerinin birçoğunda İslam araştırmaları yapan akademik birimler bulunmaktadır. Müsteşriklerin XIX. Asır ortası ile 1960 arasında altmış bin kadar kitap yayınladıkları tespit edilmiştir. Büyük ansiklopediler, sözlükler, fihrist ve indeksler hazırladılar” (Yıldırım S. , 2002: 28). “Şu gerçeğe alışmak

zorundayız ki oryantlizmin boyutları ulaşılmalayacak kadar geniş ve sınırsızdır. Bu ilim dalı belki sonsuza kadar bölümlere ayrılabilcek yetenek taşır. İçinde gizlediği en ulu gerçeklerden en hurda ayrıntılara kadar bir bütündür” (Said E. W., 1998: 80). Bu tarz çalışma alanları Doğu hakkında bilgi edinmenin yanı sıra Doğu ile gerçekten ilgilenen öğrencilerin çıkmasını sağlamıştır. Çalışma alanlarının bu kadar geniş olmaları ve Doğu hakkında yazılan pek çok doğru olmayan bilginin dolaşması ise bu çalışmaların yanlışlığını ortaya koyma çalışmalarını zor duruma sokmaktadır.

Es-Siba’i (1993: 13) oryantlist çalışmaların Doğulu İslam ülkeleri üzerindeki etkisini şöyle özetlemektedir,“ kimi İslam ülkelerinde görülen dini ve kültür yozlaşması, manevi değerlere sırt çevirme, az da olsa dinsizlik, nihayet bir toplum için ciddi tehliklerin başında gelen manevi bağların zayıflaması ile kendi değerlerine yabancılaşma, en başta bu çalışmaların neticesi sayılabilir.”

1.3. Oryantalist (Müsteşrik/Şarkiyatçı)

Batılı ve Müslüman olmayan bilim adamlarının Doğu toplumlarının tarihi, kültürü, örfü, adetleri ile dini ve medeniyetleri hakkında araştırmalar yapan bilim insanlarına oryantlist denir. Bu bilim insanları Doğu bilimi uzmanıdır. Bu araştırmalarının altında çeşitli amaçlar yatmaktadır. Oryantalistlerin temelleri İslam dinin eksik ve yanlış olduğunu göstererek Hıristiyanlığı yaymak için dini, Batılıların Doğulu devletler üzerindeki egemenliğini sürdürmeye devam ettirmek için Doğulu halkların yaşam tarzlarını, dil ve edebiyat yapılarını inceleyerek siyasi ve bu bölge halklarının yer altı kaynakları ile pazar ekonomilerine sahip olmak için ekonomik sebepleri bulunmaktadır. Bu bağlamda pek çok seyyah ve ilim adamları egzotik olarak gördükleri bu coğrafyalara yayılarak bölge hakkında edindikleri bilgiler doğrultusunda kitaplar yazmak, dergiler yayınlamak, insani hizmetler adı altında çeşitli misyoner kuruluşlar açmak, konferanslar vermek ve çeşitli dillerde İslam dini hakkında ansiklopediler hazırlamak gibi çalışmalarına başladılar. Bu çalışmalar ile Doğu daha iyi anlaşılmalaya çalışıldı. Ancak bazı Batılı bilim adamları sırf Doğu dillerine, Doğudaki aydınlara, tarihçilere edebiyatçılara hayran olarak bu dilleri öğrenme isteği duymuşlardır. Bu araştırmacılar da merakla birlikte Doğu’ya karşı duyulan saygının da çok önemi bir yeri vardır. Şarkın renklerini doğru olarak yakalayan ressamın olmasına rağmen bazı müsteşrikler gördükleri ya da görmedikleri Doğuyu abartarak

aktarmışlardır. Hem edebiyatta hem de diğer sanatlarda Doğunun nasıl görüldüğünü anlatmışlardır. Bu anlamda ciddi çalışmalar yapılmıştır.

“Şarkiyatçılıkla ilgilenen ilk Batılı'nın kim olduğu ve bu konudaki çalışmaların ne zaman başladığı iyice bilinmemektedir” (Es-Siba'i, 1971: 15). Pek çok oryantalist tanımı aynı anlama gelen ifadeler kullanılarak aynı şekilde betimlemeler yapılmıştır. Genel olarak oryantalistler; “yakın, orta ve uzak Doğu'yu; dili, edebiyatı, medeniyeti ve dinleriyle incelemeye çalışan Batılı bilim adamları için kullanılan isim” (Sönmezsoy, 1998: 26) ya da “oryantalizm de denilen şarkiyat yani Doğu Araştırmaları alanında çalışan Batılı bilim adamları” olarak tanımlanmışlardır (Es-Siba'i, 1993: 12). Oryantalist terimi, Doğu toplumları hakkında herhangi bir konuda uzman olan kişilere denilmektedir. Oryantalist teriminin dışında başka terimlerde bu bilim adamlarını tanımlamak için kullanılmak istense de dilde yaygınlaşmadıkları için kullanılmamışlardır. Örneğin “İslami alanda araştırma yapan bilim adamlarını ayırdetmek için Batı'da, özellikle Fransa'da bir ara ‘İslamizan (İslamisant)’ yani ‘İslamiyatçı, İslam’la ilgili tetkikler yapan’ terimi kullanılmış ise de yaygınlaşmamıştır” (Yıldırım S., 2002: 19-20). Özellikle ilk oryantalistler Doğu'yu gezmeden, incelemenden bu bölge hakkında sadece Doğu'yu kurgulayarak oryantalist çalışmalar ortaya koymuşlardır. Doğu ile temas haline geçen ikinci oryantalistler Avrupalılara Doğulular hakkında daha faydalı bilgiler sunmuşlardır.

Said, Doğu'yu Doğulu toplumların sergilendiği bir alan olarak değerlendirmekte ve bu geniş alanda yer alan figürlere yer vermektedir. Böylece Avrupaya bağlı bir tiyatro sahnesi oluşturulmuştur. Said'e göre (1998: 96) efsanevi kültür hazinesine sahip bu Doğu sahneleri “oryantalist, bir tiyatro yazarının teknik bilgisi ile tertip ettiği oyunlardan onları seyrettikleri için tarihsel ve kültürel açıdan sorunlu olan seyirciler gibi, bütün bir Avrupa'nın müşterek sorumluluk duygusu içinde ortaya koyduğu özel bir uzmandan başka bir şey değildir”.

“Müsteşrikler 19. Asrın birinci yarısında Doğu araştırmalarını gerçekleştirmek için cemiyetler ve dernekler kurmaya başladılar. İlk defa 1822 tarihinde Paris'te Asya Cemiyeti, Sonra 1845'de İngiltere'de ve İrlanda'da Asya Kraliyet Cemiyetleri, 1842'de Amerikan Şark Cemiyeti, 1845'de Alman Şark Cemiyeti... kuruldu” (Zakzuk, 2006: 41). Bu cemiyetler kurulur kurulmaz Doğu hakkında çeşitli dergi ve yayınlar çıkarmaya başladılar. “Yine 19. Asır, müsteşriklerin ilk milletlerarası kongrelerinin yapılmaya

başlandığına şahid olmuştur. Her yerdeki müsteşriklere aralarındaki organizasyonu ve irtibatı kuvvetlendirme, doğrudan doğruya birbirlerinin çalışmalarından haberdar olma ve faaliyetlerini birleştirmek suretiyle fikir ve enerji israfına sebep olan mükerrer çalışmalardan sakınma fırsatını vermiştir” (Zakzuk, 2006: 42). Bu şekilde organizasyonu kuvvetlendirerek daha verimli bir çalışma ortamı oluşturulmuş hem yapılan çalışmalardan haberdar olma hem de literatürün daha kapsamlı bir şekilde genişlemesinin sağlanmasına katkıda bulunulmuştur. Müsteşrikler yaptıkları işi büyük bir ciddiyetle yapmış böylece gerçekleştirmek istedikleri emellere daha emin adımlarla ilerleyebilmişlerdir. Bu bağlamda oryantalist çalışmalarının neden bu kadar geniş bir etki alanına yayıldığı sorusunun cevabını müsteşriklerin işbirlikçi organizasyona verdikleri önemden ileri gelmektedir.

Oryantalistler Doğulu devletlere doğrudan ya da dolaylı olarak etkileri olmuştur. Doğulu devletlerin yöneticileri oryantalistlerin düşüncelerinden özellikle siyasi bakımdan etkilenmişler ve yapacakları pek çok işte oryantalistlerin görüşlerine fikir danışmanlığı için başvurmuşlardır. Böylece Batılı bilim adamları daha çok ön plana çıkabilme fırsatı bulmuş ve onların yönlendirmesiyle çeşitli alanlarda değişiklikler yapılmıştır. Yıldırım (2002: 29) bu değişikliklere şu örnekleri vermektedir.

1911 yılında Kahire Üniversitesi kurulurken kuruluş planlarını Macar asıllı Alman müsteşriki İ. Goldziher hazırlamıştır. İstanbul’da 1953’de Edebiyat Fakültesi’nde İslam Tetkikleri Kürsüsü kurulması teklif edildiği zaman burada okutulacak tefsir, hadis, İslam akidesi derslerinin İ.Goldziher’in eserleri esas alınarak öğretilmesi istenmiştir. Kaddafi, Libya’daki okullarda okutulacak İslam Tarihi ders müfredatının hazırlanmasında, İngiliz müsteşriki Montgomery Watt’ın görüşüne müracaat etmiştir

Oryantalistler özellikle sömürgecilik hareketinde etkili bir rol oynamışlardır. Bugün hala Doğulu toplumların sömürgeleştirilmesinde oryantalist çalışmaların etkisi tartışılmaktadır. Oryantalistler, klasik oryantalist dönemden sömürgeci oryantalist döneme en son olarak da sömürgeciliğin doğal sonucu olarak ifade edilebilen modern oryantalist dönem olarak farklı dönemlerden geçmişlerdir. Doğu’nun tüm özelliklerini Avrupalı bakış açısı ile değerlendirmek oryantalist aydınlarının genel özelliğidir. Böylece tek bir resimde tüm Doğu çizilmeye çalışılmıştır. Ancak Doğu hakkında yazılan her çalışma kötü niyetli bir bakış açısına sahip bir şekilde oryantalist söylemi ile

oluşturulmuş değildir. Ancak yine de Doğu hakkında yazan Batılı bir aydının Doğu'ya karşı belli önyargılara sahip olabileceği eser incelemelerinde gözden kaçmaması gereken bir husustur. Ayrıca oryantalizm çalışmaları sadece Şark-İslam'a karşı değil, antropolojik bir mesele olarak okumak gerekir.

“Oryantalist terimi, artık resmi olarak kullanılmamaktadır. Bu terk edişin resmi ilanı, aynı zamanda, ilk Oryantalist Kongresinin yapıışının yüzüncü yılı da olan 1973 yazında ve yine ilk kongrenin yapıldığı şehir olan Paris'te düzenlenen 29. Uluslararası Oryantalistler Kongresi'nde yapıldı” (Bulut, 2004: 1). “Oryantalist” kelimesi kaldırılrsa da oryantalistlerin yaptıkları çalışmalar devam etmiştir. Zakzuk'a göre (2006: 50) “Müsteşriklik hareketinin gerilemeye başladığını ve son günlerini yaşadığını söylemek mümkün değildir. Hareket hala, birbirleriyle sınıksız sarılı, güçlü ve sistemli olmaya devam etmektedir. Müsteşrikliğin muhtelif cemiyet ve kongreleri faaliyetlerini sürdürüyorlar. Müsteşriklik enstitüleri çoğu Avrupa ve Amerika üniversitelerinde yaygın olarak bulunuyor.” Ayrıca Batı'nın Orta Doğu ülkelerinde hala çıkarlarının peşinde olması bu çalışma alanına ihtiyacı olduğu anlamına geliyor. Dolayısıyla Müsteşrikliğin sonun geldiği söylentileri gerçekliği yansıtmamaktadır.

Oryantalistler büyük bir sabır ve özveri ile çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Kütüphanelerinde pek çok önemli kaynak bulundurmakta ve binlerce Doğu hakkında eserler vermekte, organizasyonlar kurmakta, kongreler düzenlemekteler. Böyle bir azimle çalışarak “Doğu'nun Doğululaştırılması” planları istedikleri gibi işleyecektir. Çağdaş oryantalistlerin önde gelen isimlerinden A.J. Arberry, Alfred Guillaume, Baron Carra de Vaux, H.A.R. Gibb, Ignas Goldziher, John Maynard, S.M. Zweimer, Aziz Atiyye Surial, Gustave E. Von Grunebaum, Philip Hitti, A.J.Wensinck, D.B. Macdonald, Joseph Schacht vb. birçok isim sayılabilir.

1.4. Açık Oryantalizm

Edward Said, Şark'a özgü kılınmış bir yazım, tasavvur, araştırma tarzının varlığını ideolojik eğilimlerin hâkim olduğunu belirterek, Şark'ın birtakım ayrımlanmış usuller ile öğretildiği, araştırıldığı, yönetilip hükme bağlandığını ifade etmektedir. Bu sebepten Şarkta meydana gelen Şark yazımlarının Batı bilgisi, bilinci ve egemenliğini taşıyan bir temsil biçimleri dizgesi olduğunu belirtiyor ”Doğulu, Şarklı” kelimelerinin altında yatan anlamlar barbar, akıldışı, zorba, şehvet düşkünü vs. anlamlarını barındırıyor.

Açık Oryantalizm üzerinde konuşulan ve eylemde bulunulan şeylerdir. Doğu hakkındaki değişen enformasyonu ve politik kararları içerir. Açık oryantalizm Doğu'ya ait olan edebiyat, dil, müzik, tarih vb. alanları inceleyerek bu alanlarda Batının üstünlüğünü vurgularlar. Burada açık bir karşılaştırma söz konusudur. Örtük oryantalizmde olduğu gibi gizli mesajlar içermez doğrudan Doğu'nun tarihi, dili edebiyatı, müzik türlerini, giyim kuşamı, davranış biçimlerini yani her alanı özellikle Batı ile karşılaştırarak sunmasını içerir.

Örtülü oryantalizm bilinç dışı bir şekilde gelişir ve bu sebepten sorgulanmaz ve karşı durulamaz. Ötekileştirmenin içselleştirilmiş bir formasyonunu içerir. “Oryantalist söylemin devamlılığını sağlayan şey onun örtük içeriğidir. Değişik yazarların Doğu betimlemelerindeki farklılıklara, çeşitliklere ve birbirleriyle çelişmelerine rağmen daha önceki betimlemelerin ya doğrudan tekrarı ya da yeniden işlenmesi; oryantalizmin alıntılایıcı yapısı ayakta kalmalarına yardımcı olmuştur” (Uluç, 2009: 162). “Örtük oryantalist, ötekini tanımlarken, insanın doğasında olan ben ve diğeri karşıtlığını ortaya koymaktadır. Bunu yapmadaki amacı da, Doğu'yu kötülemek; geri, yoz, suskun, nüfuz edilebilir, miskin olarak tasvir etmek değildir. Hayali ve örtülü bir Doğu düşlemektir” (Uluç & Soydan, 2007: 36). Gizli oryantalizm Doğuya yönelik tasvirlerde hayal, fantezi, korku, arzu gibi durumlara bilinç dışı şeklinde yer verilir. Merkezinde Batı vardır. Batı'nın iddia ettiği iktidarlığı örtük oryantalizm vasıtası ile kabul edilmekte ve meşrulaştırılmaktadır. Aynı zamanda örtük oryantalizmde cinsel fantaziler etkin rol oynamaktadır. Çünkü Doğu genel olarak kadın üzerinden cinsellik üzerine kurulmuş bir fantaziler mekanı olarak resmedilmiştir. Doğu'nun peçesini açmaya çalışan ve ona egemen olma ve yönetme arzusu duyan bir eril dünya olarak Batı Doğu'nun bilinmezliğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda gizemli bir mekan olması dolayısıyla harem en çok merak edilen alanlardan biri olmuş ve Batı için öteki'nin tanımlanmasında kullanılmıştır. Bu alanla Doğu çıplaklaştırılmıştır.

Açık oryantalizm ve Örtük oryantalizmin her ikisinde Batılıların çalışmaları olmasına rağmen Doğulular da bu konularda çalışmalar yapmışlardır. Batı, Doğu'nun Doğululaştırılmasında en büyük desteği Doğulu kişilerden görmüştür. Gönüllü çalışan bu kişiler kendilerini tanımlarken ve açıklarken kullandıkları argümanlara Batılı bakış açısı ile yaklaşmışlar ve kendilerini Batı'nın Doğululara biçtiği açıklamalar ile

değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda gerek açık oryantalizm gerekse örtük oryantalizm ile Batılı oryantalistlerin yapmaya çalıştığını bilinçli ya da bilinçsiz olarak gerçekleştirmelerine yardımcı olmuşlardır. Bu durum incelememiz gereken bir diğer konu olan self oryantalizm olgusunu açıklanmayı gerekli kılmıştır.

1.5. Self Oryantalizm: İçselleştirilen Öteki

Self Oryantalizm; Doğulu aydınların kendilerini Batı'nın öne sürdüğü argümanlarını kabul ederek kendisini onların ışığında okumak ve yorumlamayı yani kendi kendini doğulu olarak kabul etmeyi içselleştiren, kendini öteki olarak görmeyi, tanımlamayı ve açıklamayı içeren bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sürece devletlerde katkıda bulunarak desteklemişlerdir. Doğu sadece Batılılar tarafından kurgulanmamıştır. Doğulularında bu kurgu da payları olmuştur. Buna örnek olarak Osmanlı Dönemindeki modernleşme çabaları verilebilir.

“Oryantalizm, Batı icadı bir silahtır ve namlusu Doğu(lu)ya, Batı(lı) tarafından doğrultulmuştur. Self Oryantalizm ise, Batı icadı silahın, Batı rol modelinden beslenen Doğu(lu)nun silahıdır ve self oryantalizm'in namlusu, otantik Doğu(lu)ya, bizzat Doğu(lu)nun kendisi tarafından doğrultulmuştur” (Bezci & Çiftçi, 2012: 141). Batı icadı bu silahın Doğu'ya doğrultulmuş olması ve Doğulu aydınlar tarafından aynı silahın kendilerine yönelik kullanması ise; kendi toplumunu Batılı bakış açısı ile okumaya, anlamaya ve yorumlamaya çalışılarak kullanılmaktadır. “Entelektüel uyanış içinde filizlenen ‘self oryantalizm’ algısının oluşmasında, kendi toplumunu Batılı hermenötik pencereden okumaya çalışan, ya da kendi toplumunun değerleriyle Avrupa merkezli değerleri mukayese eden Osmanlı İmparatorluğunun yeni seçkinleri/yeni aydınları diğer bir deyişle ‘taşıyıcı elitler’ başat aktör konumunda” olmuşlardır” (Çiftçi, 2013: 92). Self oryantalizm ile öteki içinde tekrar ötekiler yaratarak bir ayrıştırmaya kadar gidilmiştir. Burada kimin kime karşı daha ‘Doğulu’ olduğu vurgulanmaya çalışılmış ve oryantalist söylemler bu bağlamda genişletilmiştir. Her zaman medeniyet Batıya özel kabul edilmiş ve bu doğrultuda Türkiye dâhil olmak üzere pek çok ülke Batılılaşma sürecine girmiştir. Bu sürece entelektüel canlanma ve medya büyük katkıda bulunmuştur. Batı karşısında geri kalınmışlık kabul edilmiş ve Batı kılavuzluğunda bu geriliğin telafi edilmesi gereken ülkeler olarak kendilerini görmüşlerdir. Bu durum örtük ve açık oryantalizmin etkisi ile gelişen ileri bir adımdır. Egemen kültürün el değiştirmesine sebep olan self oryantalizm

toplumun dinamiklerinden gelen çözüm önerileri yerine dayatmacı bir tavır takınılmasıdır. Burada göz ardı edilen toplumun kendi geleneği, kültürü dâhil pek çok yönüdür bir bakıma Doğulular Batı'nın oryantalizm ile yapmaya çalıştığı her türlü şeye yardım etmeye istekli olmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'daki teknolojik ve bilimsel gelişmelerin hızına yetişemeyerek Avrupa'nın çok gerisinde kaldığında bu geriliği kapatabilmek için pek çok ıslahat ve yenileşme hareketleri başlatmalarına rağmen yenileşme hareketlerine karşı çıkan devlet adamları ve yeniçeri isyanları ile halka inmeyen yukarıdan aşağıya dayatmacı bir şekilde uygulanmaya çalışılması ile muvaffak olamamıştır. Hatta bu durum devlet adamları ile aydınların ve halkın arasının açılmasına sebep olmuştur. Aslında yenileşme hareketleri Osmanlı Devletinin geri kalmışlığının bir göstergesiydi. Osmanlı İmparatorluğunda self oryantalizm; “Savaş ve ticaret alanlarında, elçiler ve eğitim alanlarında Avrupa merkezilik felsefe ile temas halinde geçen Osmanlı aydınları ve toplumlarının en nihayetinde coğrafi temas bölgeleri ile beraber ‘Avrupa merkezili’ değer-norm-kurum zincirini benimsemeye başladıkları tam olarak ifade edilebilir” (Çiftçi, 2013: 188). “Osmanlı’da modernleşme self oryantalist paradigmanın inşası olarak ortaya çıkmaktadır. Self-oryantalist paradigma Osmanlı Batıcılılaşmaları olan Cumhuriyetçiler tarafından da takip edilmiştir” (Bezci & Çiftçi, 2012: 142).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da yenileşme hareketleri büyük yer tutmuş “Batı’ya dönük” yeni bir Türk devleti imajı çizilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün “çağdaşlaşma” ile Türk milletinin en kısa zamanda medeniyetin nimetlerinden faydalanması gerektiğini belirtmiştir. Atatürk’ün bahsettiği medeniyet Batı kültürünü ifade etmektedir. Batı'nın üstünlüğüne vurgu anlamı taşıması sebebiyle burada içselleştirilen oryantalizmin etkisi görülmektedir. Atatürk’ün ileri görüşlü bir devlet adamı olması onun çağdaşlaşma ile halkın yanlış yollara sapmaması için bunun bir “Batı’yı taklit” olmadığını, onlarda iyi gördüklerimizi kendi medeniyetimiz ile uygunluğu ile benimseme şeklinde bir açıklık getirmiştir. Ancak dönemin pek çok aydın ve devlet adamlarında bir Batı hayranlığı baş göstermiş ve bunu benimsemeyi reddeden bir kesim halk arasında ileri-gerici ayrımı yapacak kadar ileri bir duruma gitmişlerdir. Bu vakaların hepsinin altında örtük bir oryantalizm etkisi bulunmaktadır. Kendisini Doğulu olarak görmek ve Batı’ya örnek alınması gereken medeni uygarlık olarak betimlemek, Batı’ya

ait olan değerlerin benimsenmesi, kendi geçmişini, tarihini, kültürünü ve değerlerini hor görmek self oryantalizmin tam olarak kendisidir. Ögün,(2000: 74-75) “Batı bilimi-Doğu bilgeliği, Batı’nın gerçekliği-Doğu’nun hakikatçılığı Batı’nın duru akılcılığı-Doğu’nun mistik gelenekleri, Batı materyalizmi-Doğu maneviyatçılığı, Batı nesnelciliği-Doğu öznelciliği, Batı’nın egoist tabiatı-Doğu’nun diğerkamcı ahlakı, Batı’nın bireyciliği-Doğu’nun cemaatçi dayanışmacılığı arasında yapılan kıyaslamalar çok rağbet görmektedir”. Peyami Safa, Nurettin Topçu, Sezai Karakoç gibi pek çok aydın oryantalistler tarafından önceden kurgulanmış olan bu ikili karşıtları eserlerinde çok sık kullanarak tahliller yapmışlardır.

“Farklılıkları yok etme süreci olarak işleyen self oryantalizm, Doğulu toplumları tanışık olmadıkları bir olguyla karşı karşıya bırakmıştır. Toplumun hakim kodlarının diğer mahkum kodlar üzerinde hegemonya kurmasına hizmet eden self oryantalizm, oryantalizmin yerlileştirme süreci olarak işlemektedir” (Bezci & Çiftçi, 2012: 147-148). Günümüzde de self oryantalizmin etkisini radyo, televizyon, sinema, gazete, internet gibi medya araçlarının yanında giyim kuşam, mimari, konuşma dili vb. hayatımızın her alanında görmekteyiz. Özellikle sömürülen ülkelerde kendilerine ait olan her şeyin kötü, değersiz ve aşağı olduğu düşüncesi telkin edilmiş ve Batı’nın bu ifadeler ile tanımlamaya çalıştığı öteki olan halk tarafından bu telkinler içselleştirilmiştir. Kendi ötekileştirilmesini kabul etmekle birlikte bir diğerinide kendi karşısında ötekileştirme süreci içerisine girilmiştir. Self oryantalizm kaçınılmaz bir durumun sonucu olarak ortaya çıkmamıştır bazı durumlarda devletlerinde desteğiyle “uygarlaşma, laikleşme, medeniyetleşme, çağdaşlaşma vb.” Batılılaşmayı ifade eden kelimelerle Batılı söylem ve araçları kullanarak halk bu yöne bilinçli bir şekilde çekilmiş ve iktidar gücünü elinde bulduran Batı’ya benzemeye çalışılmıştır. Aynı zamanda bazı modernleşme çabalarında batı-dışı modernleşme yaklaşımının benimsenmeye çalışılması ve bazı aydın kesim tarafından Batı’ya yönelik bir modernleşme sürecinin reddedilmesi modernleşme hareketlerine karşı tepkisel bir duruşun göstergesi olarak ortaya çıkmıştır.

BÖLÜM II

ORYANTALİZMİN DOĞU TAHAYYÜLÜ

2.1.Oryantalizmin Doğu Tahayyülü ve Doğu-Batı Ayırımı

Batı, Doğu'yu gizemli ve egzotik bulmuş ve bu bölgeleri merak etmiştir. Doğu'yu araştırmaya başlayan Batılı beyaz adam Doğu'ya yönelik dışarıdan, ötekileştirici ve önyargılarla dolu bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu bağlamda Doğu, türdeş, farklılığı olmayan, statik, egzotik, şehvet gibi gizemli olan bir bölge olarak değerlendirilmiş ve geriliği, vahşiliği, ilkelliği sebebiyle de aynı zamanda korkulan bir coğrafya olarak görülmüştür. Başlangıçta Doğulu insanların dillerini ve tarihlerini incelemek için başlayan batı kökenli ve merkezli olan çalışmalar 19. yüzyılın sonlarına doğru güzel sanatları da içine alarak çalışma alanlarını genişletmişlerdir. Doğunun sanatı ve edebiyatı egzotik olarak görüldü ve Klasik Yunan Roma eserlerine göre düşük nitelikte kabul edildi. Ayrıca Doğunun yönetim ve ekonomik biçimini doğu despotizmi olarak değerlendirildi ve tüm bunların Doğunun gelişmesinin önünde engel olduğu sonucuna varıldı. Doğu, Despot, ilerlemeden yoksun, her zaman öteki, aşağı, nüfuz edilebilir bir klişe olarak görüldü. Resim sanatlarında ve pek çok sanat türlerinde kan ve kılıç sahneleri ile Doğuluların barbar ve despotluğuna vurgu yapılırken çıplaklığa vurgu yapılarak çizilen harem ve hamam gibi konular ile de Doğunun şehvetliliğine yer verildi. Doğuya atfedilen bu bilgiler ile kendisini üstün gören Batılı devletler Doğu'nun yönetilmesini kendilerinde hak olarak gördüler.

Batı kendi dışında olan her şeyi ötekileştirme gayreti içerisine girmiştir. “Herkes için bir öteki olduğu kesindir. Yabanıl için, ilkel için bir öteki var mıdır? Kimi ilişkiler tamamen asimetriktir: biri, ötekinin ötekisi olabilirken, öteki ötekinin ötekisi olmayabilir. Ben, onun ötekisi olabilirim, ama o benim için bir öteki olmayabilir” (Baudrillard, 1995: 126). Kendi varlığını ancak bir öteki karşısında tanımlayan Batı kendisini kıyasladığı ötekiden farklı olarak değerlendirmiş ve kendisi ile öteki arasındaki farkları ortaya koyarak kendi üstünlüğüne vurgu yapmıştır. Batı'nın ötekisi Doğu olmuştur. Bu bağlamda öteki- diğeri kavramları ile Doğu-Batı farklılığı ortaya konmaya çalışılmıştır. “Biz” kavramı karşıtı olan “öteki” kavramını doğurmuştur. “Öteki öznenin kıyaslandığı ama ondan farklı olanıdır. Ötekinin yabancı, bizden farklı, farklı olduğu için tuhaf, giderek bir tehlike gibi ve olumsuz anlaşılması ise sorunsaldır” (Uluç, 2009: 40). Keyman (1996: 76-78) “öteki”ni genel olarak farklı yaklaşımlarını şu şekilde değerlendirilmektedir.

1)Ampirik bir nesne olarak öteki: Buradaki amaç, ötekini onun hakkında sözde nesnel ve gerçeklere dayalı olan bilgiler sağlayarak açıklamaktır.

2)Kültürel bir nesne olarak öteki: Modern (Batılı) olanla geleneksel (Doğulu) olan arasındaki karşıtlığı vurgular. Öteki ne olduğundan çok ne olmadığı ile tanımlanır. Geleneksel olan modern olanın sahip olduğu her şeyin karşısında olumsuz bir imaj içerisinde ifade edilir.

3)Söylemsel bir yapı olarak öteki: Doğu ve Batı arasındaki epistemolojik ve ontolojik ayrımın temelinde, Doğulu ötekinin tarihsel bir varlık olmasının reddedilmesini içerir. Doğu ancak Avrupa karşındaki “öteki” imgelem olarak tasvir edilebilir.

4)Farklılık olarak öteki: Kimlik/fark ilişkisine yerleştirilmiş öteki, ben ve ötekinin ilişki özelliğini vurgulayarak, sömürgeci ile sömürge arasındaki karşılıklı bağımlılığın eleştirel bir şekilde incelenmesine olanak tanıyarak odağı kimlik/farklılık eksenine taşır.

Batının “öteki” oluşturma çabalarında en önemli desteği oryantalizm çalışmaları ile almıştır. Oryantalist çalışmalar dinsel, dilsel, ekonomik, siyasi ve pek çok alanda çalışmalar yaparak Doğunun ötekileştirilmesine katkıda bulunmuştur. Oryantalist çalışmalar incelendiğinde “iki önemli özne gözden kaçmaz: Hristiyanlık (dinsel motif) ve emperyalizm (siyasal motiftir.) Gözden kaçmayan bir diğer özellik ise Doğu’ya yönelik çoğu zaman ahlaksal (etik) değerlerden ve estetikte zevkten uzak yapılan eleştirilerde temelini bulan ‘hegemonik’ söylemdir” (Baharoğlu, 2006: 15). Bu bağlamda yapılan oryantalist çalışmalar ile ilgili şu açıklamalar yapılmıştır: “Avrupalı öznenin kimliğinin inşasında ‘öteki’ diye işaretlenenler, düpedüz ‘Hristiyan olmayanlar’dır! Ve Oryantalizmin tarihi, işte tastamam bu noktada, ötekinin ‘Hristiyan olmayan’ ile özdeşleştirilmesinin tarihidir” (Yavuz, 1998: 57-58). “Tarihi ve coğrafi bakımdan; İslam ve Hristiyanlık, tarihsel nedenlerle bilim, felsefe ve kültürde ortak çitayı paylaşma durumunda kalmışlardır. Bu ortak ilişki alanlarına karşın oryantalizmin genel sürükleyici yanı farklılık, bölünme ve ayırım olmuştur” (Turner, 2002: 60). Gerçekte oryantalizm; “Avrupalıların Doğuya hâkim olmak ve Doğu’yu yeniden kurmak, Doğu’nun amiri olmak için geliştirdikleri bütün silahların adıdır. Yani, Hristiyan Batı’nın Müslüman Doğu’yu sosyolojik, askeri, ideolojik, bilimsel ve estetik bakımdan yönetmesidir”

(Sevinç, 2002: 11). Yapılan tanımlamalarda oryantlizmin Hristiyan güdümlüğü olduğu görölmektedir. Ayrıca oryantlizm Hristiyan Batının Müslüman Doğu'ya karşı başlattığı bir üstünlük iddiasını barındırmakta ve Doğu hakkındaki her türlü çarpık ve sapkın ifadeleri bünyesinde taşımaktadır. “Etnosentrik, emperyalist, çıkarıcı ve saldırgan eylem ve düşüncelerin çıkarımıyla şekillendirilen orynatalizm. Batının Doğuya karşı kullanabileceği en büyük silahtır. ‘Öteki’ üzerinde kuracağı hegemonyada zihinsel ve eylemsel anlamda tüm teçhizatlarını oryantlizmden almıştır” (Baharoğlu, 2006: 11-12). Ancak Doğu'nun farklılıkları gerçeklerden uzak bir Doğu tahayyülü olmuştur. Ticari yollar dâhil pek çok zenginlik kaynağına sahip olması sebebiyle Batı Doğunun bilgisine sahip olmayı istemiştir.

Dini boyutunun yanı sıra oryantlizm sömürgeciliğe meşru temel sağlamak gibi bir misyonu da bulunmaktaydı. Oryantalizm Batının sömüren, Doğunun sömürülen konumunda olması sebebiyle sömürgeciliğin bir vasıtası olarak kabul edilmektedir. Pek çok oryantlist çalışma ile sömürgeciliğin yaygınlaşması sağlandı ve sömürgeciliğin bilimsel temelleri oryantlizm sayesinde sağlanmış oldu. “Buradan yola çıkarak oryantlizmi, siyasi pratikteki karşılığı Doğu'nun geçmişte sömürge oluşu ve Batı tarafından ele geçirilişi olan bilimsel bir hareket olarak tanımlayabiliriz” (Said E., 2000: 43). Endüstri Devriminin ardından Batı önemli ham maddeleri ele geçirmek amacıyla dünyaya yayılmacı bir yol izleyerek egemen olmaya başlamış ve hegemonya ilişkisi kurmuştur. Kurulan bu ilişkinin sonucu özellikle Doğulu halklar açısından can ve mal kayıplarına sebep olmuş günümüzdeki üçüncü dünya ülkelerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. “Sömürgeleştirilen ülkelerde yok edilen insan sayısının yüz milyonu bulunduğu belirtilmektedir. Batı Avrupa, sömürgecilik ve kölecilik bağlamında özellikle Afrika'nın varlığını ve varlığını (zenginliğini) büyük ölçüde tüketmiştir. Kendi varlığının en azından bir bölümünü, yok edilen 100 milyon Afrikalının canı ve kanının katkısıyla oluşturmuştur” (Kula, 2011: 156). Ekonomik alanda gelişmenin olmadığı, tarihin ilerleme kaydetmediği, açlık ve hastalıkların bol olduğu gelişme ümidi taşımayan Doğulu ülkeler Batının sömürgesi olması için gerekli sebeplerdi. Burjuva sınıfının çıkarına işleyen ve onu meşru sayan kapitalizm sistemi de Batının sömürge politikalarını meşrulaştırmıştır. Bu bağlamda “Batı'nın Doğu merakının temelinde mutlak olarak kapitalizm vardır, saf bir ilmi tecessüs değildir bu. Gelişen bir sınıfın ihtiyacıdır” (Meriç, 2006: 172). Marx tarihsel ilerlemeciliğin itici bir gücü olarak sömürgeciliği

meşrulaştırmıştır. Böylece Asyalı toplulukların dönüştürebileceğini savunmuştur (Uluç, 2009: 179).

Kapitalizm ileridir, özel mülkiyete dayalıdır, sınıflar belirgindir ve toplum değişkendir. Kapitalist Avrupalı toplumlara oranla Asyalı toplumlar durağan ve değişmeyen, hiçbir toplumsal ve ekonomik gelişme geleceği ve umudu olmayan topluluklar olarak tanımlanmaktadır. Marx'a göre, Doğu'da özel mülkiyet yoksa sınıflar olmayacaktır, tarihin motoru olan sınıf savaşımı görülmeyecektir. Tarih ilerlemeyecek, dolayısıyla Doğu toplumlarının ilahi durgunluğu onların tarihsiz, hatta tarih dışı kalmaları ile sonuçlanacaktır.

Yazılan pek çok eserin nihai amacı doğu-batı sınırlarının tam olarak nereden geçtiği belirlenememiş olmasına rağmen Doğu ve Batı arasındaki ayrıklığa vurgu yapmaya çalışan ve Doğu hakkında fantastik öğeler içeren edebi fantezileri oluşturmaktır. Bu bağlamda Rudyard Kipling Doğu ve Batı arasında önemli bir saptama yapmıştır. Buna göre; "Doğu doğudur, Batı batıdır. Bunlar asla bir araya gelemeyecektir." Kipling'in bu açıklamasında Doğu'nun ilerleme ve gelişme açısından hiçbir zaman Batının seviyesine ulaşamayacağını, Doğu'nun imajını Batı karşısında seviyesiz bir konumda olduğunu ifade etmekle hayali Doğunun betimlemesini yapmaya çalışmıştır. "Doğu ve Batı arasındaki ayırım, Avrupalı olanın Avrupalı olmayan halklarla kültürlerle karşılaştırıldığında, Avrupalı kimliğin diğerlerinden üstün olduğu fikrine hizmet etmek için oryantalizm tarafından tasarlanmıştır. Gramsci'de bu uzlaşmaz ve ıslah olmaz kültürel öncülük 'hegemonya' metinlere sunulmuştur" (Baharoğlu, 2006: 64).

Edward Said (2010: 48) Batının kendi üstünlüğünü ırkçılığa vardırın oryantalizm söylemini "Avrupalının akıl yürütmeleri sağlamdır; olguları açıklarken belirsizlikten kaçınır; mantık dersi almamış olabilir, ama doğuştan mantıkçıdır; doğası gereği kuşkucudur, bir önermenin doğruluğunu kabul etmezden önce kanıt ister; eğitilmiş zekası bir mekanizmanın parçası gibi işler" ifadeleri ile ortaya koymuştur. "Avrupalı aklın üstünlüğü savını ve sömürgeciliği meşrulaştırmak amacıyla, göstermelik ya da sahte bilimsel bir altyapı da oluşturulmak istenir" (Kula, 2011: 157). Aklın üstünlüğünü Doğunun karşısına Batılı bir kişinin tamamen rasyonel ve ayakları yere sağlam basan etkin bir kişilik olarak sunulurken Doğulu bir kişinin oryantalist tanımında ise her alanda olduğu gibi düzeltilmesi mümkün olmayan olumsuz özelliklerin hepsi Doğulu insana atfedilmiştir.

Şarklının akli pitoresk sokakalarına benzer, simetriden yoksundur. Akıl yürütmesi baştan savma betimlemelerle doludur. Eski Araplar diyalektik biliminde görece daha yüksek bir düzeye ulaşmış olsalar da, ardılları mantık yetisi bakımından fena halde zayıftır. Çoğu zaman, doğruluğunu kabul edebildikleri en yalın öncüllerden, en açık çıkarımı yapmayı beceremezler. Mısırlılardan bir olguyu açıkça ifade etmesini isteyin. Açıklaması bıktırıcı uzunlukta ve muğlaktır genellikle (Said, 2010: 48).

Hakim kişilik Batılı insanı işaret ederken Doğulu insan ancak Batı egemenliğine girmesi gereken ezik bir figürdür. Batı Doğu'nun topraklarını denetim altına alması gereken bir efendi konumundadır. “Oryantalist söylem, Batı-Doğu veya Avrupa- Asya karşıtlığı üzerine ve Avrupa'nın salt akıl bakımından değil, erdem ve ahlak bakımından da üstün olduğunu öne sürümüne dayandırılır” (Kula, 2011: 226). Bu sav Doğululara işlenerek onları Avrupalı karşısında eziklik duygusuna kapılmasın ve bu aşağılanmışlıkla ancak Avrupalının boyunduruğunda yaşarsa baş edebilecekleri düşüncesi yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. “Avrupalı güçlere köle olmalarının kuvvetlice işlenmesi ve bu yönde ikna edilmelerine izin verilecek istihbarat bilgilerini toplamak olan üniversite hocalarından, iş adamlarından, askerlerden, sömürge memurlarından, misyonerlerden, yayıncılardan ve maceraperestlerin bir karışımından oluşan” (Enver, 2007: 44) organizeli bir şekilde kurulan emperyalizmin kökleri sağlamlaştırılmıştır. Batının tek istediği Doğu'nun zenginliği olmuştur ve Batı aslında Doğu insanını insan olarak bile görmemiş onları hayvanlarla eş hatta hayvanlardan bile aşağılık seviyede görmüştür.

Edward Said (2010: 220); Garb'ın eril, Şark'ın ise dişil bir görünümü üzerine durarak “özellikle seyyahlarla romancıların yazılarında açıkça görülür: Kadınlar, eril bir hayal gücünden çıkma yaratıklardır çoğu zaman. Sınırsız şehvetin ifadesidirler, eni konu aptaldırlar, hepsinden önemlisi isteklidirler”. Said bu ifadeleri ile kadına yüklenen anlamların tamamen Doğu algısıyla eşdeğer görüldüğünü ifade etmektedir. “Batılı insanın imgesinde, Doğu kavramının değişmez öğeleri; şehvet düşkünlüğü, zorbalık eğilimi, sapkın türden anlayışlar, savsaklama alışkanlığı, geriliği ve (inadına) duranlığı olmuştur” (Baharoğlu, 2006: 77). Aynı zamanda Doğu'lu bir kişi “aç gözlülük, gevşeklik ve riyakarlık gibi en sakil kusurlar içinde sunulması Batılı değerlerin yüceltilmesine olanak sağlayan bir çerçeveleme işlemidir” (Erkan, 2009: 95). “Medyatik haber dilindeki ‘Doğulu’ çoğunlukla şiddet, terör, nefret, egzotizm ve ataerkil kabalık gibi Batı toplumlarının idealleştirilmiş duygu ve birey tiplerinin olumsuz ucu biçimde

kurgulanır/sunulur/yargılanır” (Arlı, 2009: 36). “Batılı için Doğu bir ilkeler ülkesidir. Vicdanını rahat ettirmek için fethettiği ülke ne kadar büyük bir medeniyete sahip olursa olsun Avrupa, onun insanının sevgi ve saygıya layık olmadığına ferman çıkarır” (Meriç, 2006: 174). Batılılar Doğulular hakkındaki bu düşüncelerini onların sahip olduğu dinsel inanaçlardaki doğmatik düşüncelere bağlamışlardır. Özellikle İslam dini ile zorbalığı ve geriliği eşleştirme çabalarına girişerek Nerval da ve Lamartine gibi pek çok oryantalist İslamiyete hakarete varan aşağılayıcı bir üslub ve uydurma kurgular ile eserlerinde yer vermişlerdir.

Metin kimlik açıklamasında “öteki” ve “diğeri” arasındaki anlam ayırımına dikkat çekiyor. “Diğeri ötekine göre daha masum bir kavramdır çünkü ‘öteki’ dışlayıcıdır, ‘diğeri’ dışlama gerektirmez. ‘Diğeri’ sadece var olan farklılığı diler getirir, ‘öteki’ ise farklılık yaratır. ‘Diğerinin daha içsel olduğunu söyleyebiliriz, ‘öteki’ ise dışsaldır; özellikle kimlik inşasında böyledir” (Metin, 2013: 39). Basit gibi görünün bu iki kavramın altında yatan anlam kimlik boyutunda önemli bir yere sahiptir. “Diğeri” kelimesinde üstünlük ve masumluluğu temsil etmekle iyi olana vurgu yapılırken. “öteki”ne bir aşağılama ve Doğululuk imgesi eklenmiştir. “Oryantalistlerin dilinde, birinden Doğulu diye söz etmek, o kişiyi dili, coğrafyası ve tarihiyle bilgin kitaplarını dolduran biri olarak göstermekten ibaret kalmıyordu; Doğulu sözcüğü genellikle daha düşük bir insan anlamına gelen, küçültücü bir deyim olarak kullanılıyordu” (Said E. , 2000: 144). Sadece Doğulu kelimesi bile geri kalmışlığı çağrıştırmakta ve tüm farklılıklara işaret etmektedir. “Kültürel farklılık ‘ilkel’, ‘geri’, ‘geleneksel’ gibi terimler aracılığı ile oluşturulmakta öteki kültürleri zamansal ve uzamsal olarak yerleştirebilmek için kullanılan ‘otantik’, ‘yerli’ nosyonları da aslında bizzat oryantalist söylem tarafından yapılandırılan ve oryantalizmin temel önermelerini yeniden üreten kategorilerdir” (Uluç, 2009: 164). Doğu- Batı ayrımında her iki kesiminde kendilerine ait kültür ve değerlerin eşit seviyede olduğu kabul edilmez. Otantik olarak değerlendirilen Doğu kesimi Batı karşısında hep aşağıda tasavur edilir. Bu bağlamda oryantalistler; “Doğunun adet ve ananelerini, ahlakını gittikçe gelişen hayaller ve tahminler içinde, olduğundan başka türlü hayal ederler ve hiçbir zaman her çevrenin kendine has değer ölçüleri, adetleri ve zevkleri olduğunu itiraf etmek istemezler” (Es-Siba’i, 1993: 81).

Tüm bunları özetleyecek olursak Doğuya karşı duyulan merakla başlayan Batılı çalışmalar ayrımcı söylemlerle harekete geçmişlerdir. “İrkçilik, sömürü, kan dökücülük Hıristiyan Batılı medeniyet dairesi dışında kalan milletleri, soyları, medeniyetleri aşağılama Batılı milletlerin ortak ruhiyatı, ortak sabıka sicilidir” (Şenel, 1995: 221). Batı Doğunun anlaşılmasına ilişkin yaptığı açıklamalarda gerliği, duranlığı ve depotluğu üzerine durmuştur. Ancak “Batı despotluklar, diktatörlükler, faşizmler, zalimlikler, katiamlar, her türlü insanlık dışı eylemler, yağmalamalar ve sömürmeler üzerine kuruludur. Batı soyguncudur, bozguncudur, saldırgandır, ezicidir, hayduttur, yağmacıdır, talancıdır, yamyamdır, barbardır, nadanidir ve yok edicidir” (Kızılcılık, 2005b: 6). Bu özelliklerine rağmen Batı Doğu’yu modernleştirme ve demokrasiyi götürme adı altında meşru yollar sağlarken geleneksel olana savaş açmakta, halkların yoksullaştırılmasına sebep olarak sömürgeleştirmektedir.

2.2. Oryantalizm ve Sömürgecilik

Sömürgecilik, bir devletin başka bir devlet, ulus ya da toplulukları siyasi ve ekonomik olarak egemenlikleri altına alarak yayılmasını ve sömürge altındaki halkın dini ve sosyo kültürel değerlerine baskı uygulamasını içerir. Sömürgeci güçler kendilerini sömürdükleri halktan üstün görerek gelişmemiş toplumların gelişmelerine katkıda bulunarak refaha kavuşturmak amaçlarında oldukları algısını oluşturmuşlardır. Böylece insanları vahşi hayattan ve ilkelikten kurtaracak güç sömürgeciliğin olduğu düşüncesi hâkim olmuştur. Ancak sömürgeciliğin altında yatan sebep endüstrinin gelişmesiyle birlikte ham madde sıkıntısı çeken ülkelerin ham madde sağlayacak yeni topraklar elde etme çabasından kaynaklanmaktaydı. 16. yüzyılda ticari sömürgecilik yapılırken 18. yüzyılın sonu ile 19. Yüzyılın başında askeri, siyasi ve kültürel olarak emperyal sömürgecilik dönemine geçilmiştir. Sömürge güçlerin sömürgeleştirdikleri bölgelere katkısı bakımından okullar, hastaneler, barajlar v.b pek çok insani yardım adıyla destek verilerek sömürgeci yapılanmaya meşru zeminler sağlanmaya çalışılmıştır. Teknolojik gelişmeler ile birlikte sömürgeciliğin gelişmesine fayda sağlanmıştır. Elde edilen kazançlar ülkelere yetmemeye başlayınca ülkeler arasında savaşlar yaşanmış ve sömürgecilik hareketleri dünyayı bir yarış haline sokarak dünya savaşlarının yaşanmasına sebep olmuştur.

Sömürgecilik teriminin tanımına bakacak olursak Sartre'ye göre, (1995: 16) “Sömürge egemenliği ne bir rastlantılar oyunu, ne de binlerce bireysel girişimin istatistik sonucudur. Sömürgecilik, 19. Yüzyıl ortalarında kurulan, 1880 dolaylarında ürünlerini vermeye başlayan, Birinci Dünya Savaşından sonra çöküş dönemine giren ve bugün sömürgeci ulusa karşı yönelmiş bir sistemdir”. Sömürgeciliğin bilinçli ve devlet ve özel kuruluşlar tarafından sağlanan finansal destekle birlikte sistemli bir biçimde işleyen bir düzen kurulmuştur. Bu sistemli düzen sayesinde sömürgecilik faaliyetleri tüm dünyada etkili bir biçimde işlemiştir. Buradaki amaç sömürgeleştirilmek istenen bölgeleri fetih etmek olmamıştır. “Fetih olgusundan farklı olarak sömürgecilik, yabancı ülkeleri doğrudan işgal, nüfusu katletme veya köleleştirme, yer altı ve yer üstü tüm zenginliklere el koyarak ana ülkeye götürme şeklinde cereyan etmiştir. Emperyalizm ise sömürgeciliğin son yüzyıla uyarlanmış yeni sömürgeciliğdir” (Yıldırım H. , 2013: 235). Herhangi bir toprak fethi söz konusu olmasa da ekonomik, siyasi, dini ve sosyo kültürel alanda modern fetihler diyebileceğimiz bir tarzla bölgeler üzerinde hakimiyet kurulmuştur. Kabaklı (2002: 18) da sömürgeciliğin hedeflerini “geri kalmış ülkelerin meselelerini çözmek, onlara teknik yardım ve sermaye vermek bahanesiyle yeraltı ve yerüstü zenginliklerine el koymak, sanayileşmesini engelleyerek, oraları açık bir ham madde pazarı halinde tutmak” olarak ifade ederek genel olarak sömürgeci güçleri tanımlamıştır.

İspanyol ve Portekizci gemicilerin keşif yolculukları ile ilk sömürgecilik hareketleri başlamış oldu. “Portekizliler Afrika'yı 'keşfeden' ilk sömürgeciler oluyor. Akdeniz'deki korsanlıklarını yeterli bulmayan birtakım denizciler, gemilerini Batı Afrika kıyısı boyunca dolaştırdılar ve denize en yakın oturan toplumlara yağma ettiler. Daha sonra işi genişleterek Avrupa'ya köle taşımaya başladılar” (Uçkan , 1986: 13). İspanyollar gittikleri yerlerin halklarını Hırsitiyanlaştırarak kendi dillerini benimsettirerek bir kültür birliği sağlamaya çalıştılar. Yerli halkla evlilik ilişkisi de kurarak bu bölgenin sahip olduğu altın ve gümüş gibi madenlerin Avrupa'ya taşınmasını kolaylaştırdılar. Böylece İspanyollar Portekizlilerden daha kalıcı bir strateji izlemiş oldu. “Sömürgecilik Napolyon savaşlarından sonra alanını genişletti ve kayda değer bir hızla yoğunlaştı. 1810'dan 1860'lara kadar Avrupalılar Asya'nın büyük çoğunluğuna boyun eğdirdiler, Kuzey Amerika'ya yerleştiler ve Afrika'ya girmeye başladılar. 1860'tan Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar toplanan sermaye akıl almaz büyüklüğe erişmişti” (Blaut, 2012: 46).

“Oryantalizm olarak adlandırılabilen sömürgeci kurgu içinde, Doğu, Batılı için özel bir tür deneyimin mümkün olduğu bir bölge olarak kurulur; esrarlı, tehlikeli ve çetin bir alanı” (Root, 1996: 161). Bilimin ilerlemesi ile birlikte kendisini modern olarak tanımlayan Batılı artık “öteki” olarak gördüğünü akıl yoluyla düştüğü güç durumdan çıkarmayı hedefliyordu. Bu bağlamda kurtarıcı, öğretici gibi vasıflarla kendisini tanımlayarak ötekinin en derinine inmeyi başarabilmişti. Medeni olan/ medeni olmayan, Doğulu/Batılı, geleneksel/rasyonel gibi. toplumsal ayrımlara gidildi. Doğulu toplumların gelişmiş modern bir toplum olabilmesi için izlemesi gereken tek yol Batılı toplumların örnek alınması gereken yegane hedef olarak gösterilmiş ve bunun için modernleştirme ve uygarlaştırma söylemleri gelişmemiş toplumlara götürülen bir sistem haline gelmiştir. “Modernleşme, sömürgecilerin sahip oldukları büyük şirketler aracılığıyla modern ekonominin, sömürge siyasal yapısı ile halk idaresinin, sömürgecilerin inşa ettiği köprüler, barajlar vb. ile çağdaş bir teknik altyapının yayılması anlamına geliyordu” (Blaut, 2012: 54). Bu teknik sistemin hazırlanması için Doğululara aşılması gereken bazı düşünceler olmuştur. Uygar olan Batı’dır. Doğu ancak Batı’yı takip ederek uygarlaşabilir. Irwin, (2008: 9) hegemonyacı emperyalizmin söylemi olarak tanımladığı oryantalist rolünün “Batı’da Doğu ve özellikle İslam ve Araplar hakkında yazılıp çizilen herşeyi sınırlayan bir söylem olduğu. Batı’nın Arap topraklarına nüfuzunu ve burayı kendine mal etmesini meşrulaştırması ve Siyonist tasarımı sağlama bağlaması” noktalarına değinerek ifade etmektedir. Bu doğrultuda sömürgecilik ile varlık bulan oryantalist kendisine uygarlaştıracak toplumlarda yeni çalışma alanları edinebiliyordu. Bu bağlamda seyyahların yazdıkları eserde sürekli sorgulanan ve önyargılarla değerlendirilen Doğulular hakkında bilgi edinmenin yanında ayrıca Doğuluların sömürgeleştirilmesine de yardım amacı taşıyordu. Böylece pek çok Doğulu imgesi oryantalist çalışmalar ile yaratılmıştır. Yeni kültürlerle karşılaşan Batılılara oryantalist çalışmalar ile tarihleri, kültürleri, gelenekleri hakkında bilgi edinerek nasıl ilişki kurulacağı yönünde fikirler sunmaktaydı. Bu bakımdan oryantalist çalışmalar sömürgeleştirme görevinde büyük ve önemli vazifelere sahip olması oryantalist öneminin artmasını sağlamıştır. Bu açıdan oryantalist ve sömürgecilik omuz omuza bir işbirliği içerisinde olmuşlardır.

Sartre, (1995: 23-24) sömürgeleştirilen bölgelere yapılan düzenleme ve yeniliklerin o bölge için iyi bir sonuç doğurup doğurmadığını, yalan değişikliklerin kimin yararına olduğu konusunu şu şekil açıklamıştır:

İnsanın, “Avrupalı gaspçının sistemli biçimde yol açtığı sefalet, kamunun yol ve bayındırlık işleri, hijyen, eğitim gibi doğrudan ölçülebilir olmayan hizmetler denen hizmetlerle dengelenebiliyor mu acaba?” diye sorası geliyor. Eğer böyle bir tesellimiz olsaydı, belki de şunu umut edebilirdik: Belki de iyi düşünülmüş reformlarla... Fakat hayır: sistem acımasızdır. Fransa daha ilk günden başlayarak Cezayirlileri mülksüzleştirdiği ve geriletliği, onlara özümlemez bir blok olarak davrandığı için, Cezayir’de yapılan her şey sömürgecilerin yararına yapılmıştır.

Luraghi, (1975: 18) “Sömürgeciler, bu işi, başkalarını düşünerek ve insancıl duygularla yapmamışlardır hiçbir zaman ve kendi çıkarları doğrultusunda sömürgeleri sömürmüşlerdir. Ama sömürgeciler arasında ‘barbarları’ eşi görülmemiş bir vahşet ve acımasızlıkla sömürenler çıkmıştır. Bunların egemenliği kısır olmuştur, yerine bir şey koymadan varolanları yıkmışlardır”. “Bazıları da, kendilerini istilacı olmaktan çok yönetici düzeyine çıkarmayı bilmişlerdir. Kuşkusuz bunlar da yakıp yıkmışlardır, ama yerli gelenek ve göreneklere saygı göstererek bu yıkıcılığa bir sınır koymaya kendilerini zorlamışlardır. Kendi çıkarlarına uygun düşen Avrupa uygarlığını getirmişlerdir” (Luraghi, 1975: 18-19). Sömürgeleştirilen halk fakirlikten başka bir şeyle karşılaşmamışlardır. “Sömürgecilik, zorla sefalet ve cehalet içinde tuttuğu insanları, insan haklarından yoksun kılmaktadır. Olaylara, kurumlara, Pazar ve üretim ilişkilerine ırkçılık içkindir; politik ve sosyal yapı birbirlerini karşılıklı olarak güçlendirirler; yerli bir alt insan olduğundan onun için insan hakları bildirgesi söz konusu değildir” (Sartre, 1995: 33). Sömürgecilik ırkçılık söylemleri ile devam etmiş ve hep yerli olanın aşağı bir varlık olarak görülmesi ile sömürenin her şeyi onun adına yapabilmesini meşru kılmıştır. Ancak her zaman sömürenin baskısı ile değil bazen sömürene içeriden gelen taleplerde olmuştur. Lommba (200:109-110) “aslında, Hintlilerin bir çoğu, Hindistan’daki İngiliz yönetimine muhalefet eden reformcular ve milliyetçiler dahil olmak üzere, İngilizce eğitimini kendileri talep etmişlerdi. Dolayısıyla, Britanya’nın kolonyal politikası basitçe İngiltere’den ihraç edilmemiş, kolonilerdeki iç politikayla etkileşim içinde oluşturulmuş” olduğunu yani yerli halkın doğrudan sömürgeci güçlerden yardım aldığı belirtmiştir. “Emperyalist güçler, insanları bir yandan ekonomik olarak abluka altına

alırlarken, bir yandan da kültürel olarak kendilerine benzetmeye, kendi hedefleri doğrultusunda şekillendirmeye çalışırlar. Bunun sebebi de içeride isyanlar çıkmasını engellemektir” (Yıldırım H. , 2013: 258). Sömürgeci güçlerin bugünkü dünya bölünmüşlüğüne oluşturduğunu ifade eden Harrison, (1990: 36) uzun dönemde sömürgeci güçlerin yerli halka ve bölgenin ekonomisine verdikleri zararı şu şekilde ifade etmiştir.

Üçüncü Dünya insanların özgüvenlerini yok ettiler. Kendi endüstrileri için neredeyse bir hammadde durumuna getirdiler. Bazı ülkelerde kendi çıkarlarına uygun ürünlerin yetiştirilmesi için sömürdükleri insanları zora koştular. Sahel’de pamuk yetiştirilmesi için Fransa, Endonezya’da şeker kamışı yetiştirilmesi için Hollanda’nın yoğun baskıları oldu. Bazen geniş arazi parçalarını düşük fiyatlarla kapattılar, bazen az da olsa para verme lütfunda bile bulunmadılar. Bu alanlarda yöre halkını karın tokluğuna çalıştırdılar. Bu yoldan bugün de hükmünü sürdüren dünyanın ekonomik düzenini inşa ettiler.

Üçüncü Dünyanın Avrupa’nın karşısında geri kalmışlığının sebebi medeniyetlerinin geri kalmışlığının olduğunu söylemek hatadır. Bunun sebebi Harrison’a göre (1990: 21) “Avrupa, madde bilimlerinde emsallerinden çok ileridedir. Bu sayede savaş teknolojisinde, denizcilikte üstünlük sağlamıştır. Bu üstünlük ise, askeri fetihlerin yolunu kendilerine açmıştır. Endüstriyel kapitalizm ile birlikte insanlara ve tabiata karşı mütecaviz, saygısız bir tutumu geliştirmeyi başarabilmiştir.” Madde bilimlerine sahip olamayan ve teknolojik ürünleri geliştiremeyen üçüncü dünya ülkelerinin asıl gerilemeye gitme sebebini Yıldırım H.’ye göre, (2013: 243) “sömürgecilik sömürgeleştirilen insanı zayıflatır ve tüm bu zafiyetler de birbirine katkıda bulunur. Ülkenin sanayileşmemiş olması ve teknik gelişmenin bulunmaması sömürgeleştirilen insanı ağır ağır iktisadi bir çöküntüye sürükler. Bu çöküntü, teknisyeni var olmaktan ve esnafı da kendisini ve ürünlerini geliştirmekten alıkoyar.”

Sömürgeleştirmek istedikleri toplumların tüm bilgisine sahip olan Batı kendi üstünlüğünü Doğululara kabul ettirmeyi başarmıştır. Oryantalizm çalışmaları ile Batının üstünlüğünü bilimsel bir söylemle dile getirilirken aynı zamanda sömürgeci yönetimin Doğulular üzerindeki tahakkümünü de meşru kılmıştır. Böylece “kurtarı” olarak kendisini değerlendiren Batı her türlü sömürge işlemlerini yanına aldığı oryantalizmin yardımıyla yapabilmiş ve gelişmemiş toplumlar üzerinde söz sahibi olma hakkını kendisinde

görmüştür. Günümüzde sömürgeciliğin sona ermesine rağmen halen eski sömürge ülkelerin güçlü ülkelerin etkisi altında bulunduğu gibi bir gerçek söz konusudur.

2.3.Oryantalist Söylemin Tarih, Kültür ve Sanata Bakış Açısı

Sömürgecilerin yaptığı en önemli iş sömürgeleştirdikleri toplumlarda aşağılık duygusu oluşturarak kendi tarihlerini unutturarak vatan ve millet sevgisini yok ettirmek olmuştur. Batılı devletler gittikleri pek çok devletin önce kültürünü, tarih bilincini yok etmek için tarihi gerçekleri değiştirip yeniden yazmış ve sömürge devlet, ulus ya da toplulukları kimliksiz bir topluluk haline getirmişlerdir. Kurulan hâkimiyetle yer altı ve yer üstü kaynaklar ile pazar ve iş gücüne sahip olarak kendi kültürünü, dilini, inancını hâkimiyet kurduğu topluma empoze ederek asimile çalışmaları yapmışlar bunlara uymayanları ise katletmişlerdir. Sömürgecilik dönemden önce çok tanrılı dinlere inanmalarına rağmen sömürgeleştirildikten sonra Hıristiyan olan bölgeler olmuştur aynı zamanda sömürülen bölgelerin farklı yerel dilleri olmalarına rağmen Portekizce, İngilizce, Fransızca konuşmaya başlamışlardır. Bu dönüşümlerin yaşanmasında özellikle sömürge bölgelerinde ve tüm dünyada geri kalmış toplumların sömürgeleşmesi fikrine meşru temeller bu bölgeleri konu alan filmler ile de sağlanmıştır. Böylece sömürgecilik sinemaya malzeme sunmuştur. Sinema sömürgecilik fikrini tüm dünyaya yayarak birbirleriyle etkileşime girmişlerdir. Sömürgecilik gözüyle filmler çekilmiştir ancak bu anlamda çekilmeyen filmlerde de sömürge fikrini meşrulaştırmaya çalışan filmlerle benzer sahnelere yer verilmiştir. Özellikle bu filmlerin gösterildiği yerler çok rağbet görüldüğü için ticari amaçlarla da çekilmiş yapımlar bulunmaktadır. Sömürge politikalarını desteklemek için çekilen filmlerde sömürgeleştirilmiş bölgelerin tanıtılmaya çalışılarak sömürgecilik fikrine meşru bir temel sağlanmaya çalışılmıştır. Bu filmlerde ayrıca beyaz adamın zaferine ve başarısına da vurgu yapılmıştır.

Her topluluğun batının gelişim sürecini yaşaması gerektiğini batılı tarzda modernliği yaşamaları için batının geçirdiği sosyal süreçleri geçirmeleri gerektiğine inandılar ve inandırdılar. Bu düşünceden hareketle de geri kalmış toplumları modernleştirme hareketiyle yurtlarına girip yönetmeye başladılar. Maalouf'a göre, (2005: 62) dünyanın geri kalanı için "modernleşme, sürekli olarak kendilerinden bir parçanın terk edilmesi anlamına geldi. Zaman zaman coşkuyla karşılandığında bile, hiçbir zaman belli bir burukluk olmadan, bir aşağılanma ve inkar duygusu olmadan yaşanmadı. Sindirilmemenin

tehlikelerini acıyla sorgulamadan. Derin bir kimlik bunalımına düşülmeden”. Sömürgeleştirilen halkta yaratılmak istenen psikolojik süreç amacına ulaşmış, beyaz Batılı insan karşısında eziklik ve aşağılanmışlık duygusunun tohumları yerli insana atılmıştır. Batılı sömürgeci devletler bu hedeflerini gerçekleştirmek için zaman zaman Avrupalılaştırma, Batılılaşma, modernleşme, küreselleşme gibi zamanla değişen kavramlara sığınırken vaadettikleri şey hep daha fazla özgürlük, demokrasi ve eşitlikçi düzene vurgu yapmışlardır. Bu terimler “bazıları için yeni bir barış ve demokratikleşme çağını açacak uluslararası sivil toplum vaadini çağrıştırmaktadır. Bazıları içinse tehditkar bir biçimde Amerika’nın ekonomik ve siyasal egemenliğini, bunun kültürel sonucu olarak da metastazla her yere yayılmış bir tür Disneyland’ı andırır” (Berger, 2003: 10). Her bir terimin altında yatan düşünce şekli sömürgecinin üst düzey bir konumda olduğu düşüncesi bulunmaktadır. Yönetenler Batılıdır, yönetilenler Doğudadır. “Küreselleşme sürecinde, ekonomik ve teknolojik güce sahip kişilerin başkalarını, hatta bütün toplumları, kendisinden aşağıda, hizmetçi gibi, kendinden kopuk ve kendi kendini yönetmeye ve insan hakkı olmayanlar olarak tanımlanıyor” (Haviland ve diğerleri, 2006: 799). Demokrasiyi bu şekilde tanımladıkları halklara götürüp ellerinden topraklarını, mallarını alıp onları kendilerine bağımlı yapmak için istila etme işini meşrulaştırma amacı taşımaktadırlar. Modernleştirici süreci içeren ve zamana bağlı olarak popüler olan kavramlar ile tüm kültürel yaşam etkilenmekte ve böylece “giyinme tarzları, yeme alışkanlıkları, mimari tarzlar ve müzik türleri, endüstriyel üretimi temel alan şehir yaşamı, kitle iletişim araçlarının tahakkümü altındaki kültürel deneyim kalıpları, felsefi görüşler ve bir dizi kültürel değer ve tutumlar yayan batı kültürünün küresel tahakkümü söylemini ifade etmektedir” (Tomlinson, 2004: 126). Dünyanın geleceğinin Avrupalılaşmada görülmüş ve ırk, din, kültürel ayrımcılık zaman zaman ön plana çıkmıştır. Günümüzdeki bu ayrımcı söylemler ırk ve din üzerinden değil kültür üzerinden yapılmaktadır. Yunşiang Yan (2003: 28), hızlı bir biçimde yaygınlaşan küresel kültürlerin Çin devletindeki geçiş aşamasında özellikle genç neslin yaşadığı bunalımı şu şekilde ifade etmiştir:

İnternette mesaj göndererek Batı kültürünün istilasına karşı bir direniş hareketi çağrısında bulunan bazı eylemci gençler, mesajlarını İngilizce yazdıklarının ve imza olarak ‘Joan’ ya da ‘Frank’ gibi İngilizce adlar kullandıklarının sanki farkında değillerdi. Bazıları da sokakta McDonald’s karşıtı sloganlar attıktan hemen sonra Kentucky Fried Chicken’da yemek yemeye gitmişlerdi.

Farklı inanaç, kimlik, kültür ve dil gibi ögeler kültürel zenginliği oluşturmaktadır. Tüm bu farklılıklar birbirlerine eşit olmasına rağmen Batılı değerlerin tüm dünyaya hakim olması ile birlikte bu çeşitlilik zarar görmüştür. Bazı farklılıklar ya tamamen ortadan kaybolmuş ya da bazı gelenekler artık sadece özel günlerde yapılan ritüeller hallerine gelmişlerdir. Dünyayı küresel bir köy haline getiren gelişmeler ile Batılı kültürel hegemonyaya direnebilmek zor olmaktadır. Haviland ve diğerlerinin bahsettiği gibi, (2006: 773) “insanların ve insani kültürel sistemlerin birbirinden farklı olması, onların en heyecan verici yanlarıdır; ancak tüm dünyada kot pantolonun, Coca-Cola’nın, rock and roll müziğinin, sosyalizmin, kapitalizmin ya da herhangi bir şeyin yayılmasından anlaşılabilirliği gibi çeşitlilik yok olmaktadır”. Kültürel çeşitliliğe zarar veren Batılılaşma ülkelerin iç dinamikleri ile gelişen bir durum olmadığı gibi Batılı ülkelerin baskılarıyla gelişmiş ve ülkeleri, ulusları bozulma ve gerileme yönünden etkilemiştir. “Batılılaşma Batı’ya çok şey kazandırırken geleneksel Doğu’da bu gelişmeye direnç gösterebilecek güçlerin de yıkımına yol açmıştır. Batı eliyle ve önerisiyle başlatılan Batılılaşma hiçbir Doğu ülkesinde başarıya yol açmamıştır. Aksine genel bir yoksullaşmaya yol açmıştır. Bu konuda en çarpıcı örnek Hindistan’dır” (Sezer, 2005: 110). Modernleşme, ilerleme, gerilikten kurtulma vaadleri halkların kültürlerinden kopuşunu meydana getirmiştir.

Oryantalist söylem içerisinde konuşanlardan birisi de Marx’dır. “Marx toplumların evriminde, ilk hareket noktasının fikir olamayacağını söyler. Yasal ilişkiler ve devlet biçimleri insan zihninin gelişmesiyle açıklanamaz. Ona göre evrimde ilk hareket noktası insanın maddi koşullarıdır. Böylece Marx, insanın kendi tarihini kendisinin yarattığını söyler” (Kızılcılık, 1994: 309). “Marx’ın Doğu toplumlarına ilgi göstermesi, onları açıklama kaygısından öte, onların Batı toplumlarının tarihsel gelişim sürecine/aşamasına uymaması nedeniyledir. Marx’ın tasası, Batı’nın soykütüğünü açıklamaktır. Bu çabası sırasında o, Doğu toplumlarının Batı toplumlarından farklı bir üretim tarzına sahip olduğunu fark etmiştir” (Kızılcılık, 2005b: 151). Marx insanlık tarihinde meydana gelen tüm olayların temellerini ekonomik sebeplere dayandırarak, üretim tarzlarının farklı olması üzerinde durmuştur. Bu bağlamda toplumları üretim tarzlarına göre “ilkel komünal toplum, asyatik toplum, antik toplum, feodal toplum, kapitalist toplum, sosyalist toplum” olarak sınıflandırmıştır. Marx aynı zamanda toplum içinde sınıflamalarda yapmıştır. Bu sınıflamalarda kriter üretim sürecinde aynı kritik rolleri onaylayanları ifade etmek şeklinde oluşturmuştur. Oluşturduğu bu sınıflar sabit ve durağan değildir, aksine

birbirleri ile çatışan sınıflardır. Bu çatışma sonunda ya bir devrim ya da bir son buluş meydana geliyor. Marx, bu zıt güçler arasında meydana gelen çatışma sayesinde bir ilerleme yaşanabileceğinden bahsediyor. Marx çok farklı alanlara sahip olan (edebiyat, felsefe, din vs.) insan toplumlarını sadece alt yapı olarak değerlendirdiği bir alan içerisinde yani ekonomik temelleri ile açıklayarak üst yapıyı göz ardı ediyor. Bu bağlamda geliştirilen asya tipi üretim tarzı kavramı, Asyalı toplumların üretim tarzları ile Batı'nın üretim tarzlarını oryantalist söylem içerisinde değerlendirerek birbirlerine benzemediğini vurguluyor. Batı'nın ilerlemeci ve dinamizme sahip üretim biçimleri ile Asya'nın üretim tarzı karşılaştırıldığında ilerlemeyen ve gelişmeyen olarak değerlendirilmiştir. Marx'a göre; "Doğu toplumu, egemen hanedanlarda kesintisiz politik değişimler ve tam bir ekonomik hareketsizlikle karakterize edilmektedir. Hanedanlardaki sirkülasyon, toprağın mülkiyetinin aristokrat toprak sahiplerinin elinde kalmaya devam etmesi nedeniyle, hiçbir yapısal değişime neden olmuyordu" (Turner, 2002: 54). Marx bu ifadeleri ile Asya tipi üretimin gelenekselliğine, geleneksel olanın despotluğuna vurgu yapmaktadır. Buna göre bu toplumların Batı tarzı bir ekonomik ve sivil toplum hayatına sahip olmasına vurgu yapmıştır. Marx "Bugün küreselleşme olarak adlandırılan kapitalizm ve emperyalizmin şekillendirdiği Batı sisteminin acımasızlığını, vahşiliğini, zalimliğini, barbarlığını ve insanlık dışı olduğunu gözler önüne sermektedir" (Kızılcılık, 2005a: 54). Buna rağmen yine de Doğu'nun yönetilmesi gerektiği üzerinde açıklamalar yapmakta bir nevi Batı sömürgeciliğine örtük destek vermektedir. Marx Batı uygarlığını Doğu uygarlığının üstünde görme eğiliminde olup Doğuluların uygarlık düzeyinin çok düşük seviyede olduğunu belirtmiştir. Marx sömürgeciliği insan tahribatı, açgözlülük gibi tanımlasa da "pek çok makalesinde, giderek artan bir inanaçla, İngiltere'nin Asya'ya yakıp yıkarken bile orada gerçek bir toplumsal devrimi olanaklı kıldığı fikrine geri döndüğü görülür. Şarklılarının çektikleri acılardan dolayı duyduğumuz doğal nefreti, bu dönüşümlerin tarihsel zorunluluğuyla uzlaştırma gücüyle karşı karşıya bırakır bizi" (Said E., 2010: 164).

"Batı düşüncesindeki temel hedefler gerçekleştiği zaman, filozoflar 'tarihi bir son'dan bahsetme alışkanlığında dırlar. Aslında 'tarihin sonu' Batılı düşünce veya sistem modellerinin biricikliği ve tekliği görüşünün ürünüdür" (Şener, 1995: 230). Aynı şekilde Samuel Huntington'un "medeniyetler çatışması" tezinde İslamiyeti karşı bir medeniyet olarak Batı'nın karşısına koyarak "her ne kadar çatışmayı durdurmaya çalıştığını

vurgulasa da, İslamla ilgili ortaya atılmış olduğu tezler, medeniyetler arası barışa katkı sağlayacak değil ‘medeniyetler arası çatışmayı’ (tabi öyle bir çatışma varsa) körükleyecek niteliktedir” (Nişancı & Çaylak, 2010: 231). Eğer ki ortada bir çatışma durumu söz konusu ise burada iki tarafın karşılıklı bir uzlaşısı içerisine girmesi gerek ancak burada olumsuz ve kötü görülen, düzeltilmesi gereken bir alan olarak sadece bir tarafın görülmesi asıl çatışmayı başlatan nokta burası olur.

İslam’ın ve İslam kültürünün medeniyetler çatışmasının körükleyicisi olduğunu söylemek, “medeniyetler çatışmasının sona ermesi için İslam ve İslam kültürünün zararsızlaştırılması gerektirir” anlayışını içinde taşır ve bu çıkarsama “çatışmayı” daha da pekiştirir. Medeniyetler çatışmasının sona ermesi, medeniyetler çatışmasının sebebinin analizini ve bu sebeplerin yok edilmesini gerektirir. Eğer İslam kültürü demokrasi yokluğunun sebebi olarak görülürse, o halde barış ve demokrasiye aykırı bu kültürün yok edilmesi ya da “etkisizleştirilmesi” gerekir düşüncesi açığa çıkacaktır (Nişancı & Çaylak, 2010: 231).

Barışı sağlamak için ortaya atılan bu tez en başından ikiye ayırdığı Doğu- İslam kültürü ile Batı’yı daha da çatışma içine sokmakta, İslam kültürünün etkisizleştirilmesi mesajını vererek İslam ülkelerine yapılan işgalleri meşrulaştırmaktadır. Bu sebepten ortaya atılan bu tez çözümün değil sorunun bir parçası olmaktadır.

Televizyon dizi ve filimlerin toplumsal yapılardan bağımsız ele alınamazlar. Filmin ya da dizinin konusu çekildiği dönemin etkisini taşıdığı için toplumsal olarak yaşanan krizlerin yansımaları bu alanlarda görebiliriz. Dolayısıyla Hollywood yapımı filim ve dizilerde sömürgecilik, emperyalizm, ırkçılık gibi konuların yanında örtük olarak verilen Doğulu imajını aşığılama misyonunuda sürdürmeye devam etmektedir. “Kimi radikal eleştirmenler, Hollywood sinemasının ve kullandığı temsil geleneklerinin, egemen kurumları ve geleneksel değerleri meşrulaştırmak ve ideoloji aşığılamak yönünde bir işlevi olduğunu savunur. Bu kurum ve değerler arasında bireycilik, kapitalizm, babaerkil anlayış, ırkçılık vb. sayılabilir” (Ryan & Kellner, 1990: 17). Böylece televizyon, film ve medya da Doğu ile ilgili belli kalıplar yarıtarak “şark söz konusu olduğunda, tektipleşme ile kültürel klişeler, ondokuzuncu yüzyılı akademik ve imgesel ‘gizemli Şark’ hurafeciliğini yoğunlaştırıldı” (Said E., 2010: 35-36).

Oryantalizm; bilimsel çalışmalar, arkeolojik çalışmalar, uluslararası sergiler, gezi koşulları ve turizm, romantizmin etkisi ile hem Doğu bölgesinin coğrafi özellikleri

anlatılmış hem de Doğu'nun egzotik modası yansıtılmış ve bu çalışmalarda ortaya çıkan figürler, mimari yapılar dönemin yaşantısında da yansımaları bulmuştur. “Haçlı seferleri’yle başlayan Doğu’nun ve Türklerin ‘güzel kokulu hamamları, baharatlı yemekleri, güzel kadınları, ilginç çalgıları’ da Türk ve Doğu imgesini renklendiren konular arasına girer. Türk motiflerinin Avusturya’da müzik alanında kullanılmasına, bir yönüyle bilgi, öbür yönüyle imgelem ve düş gücü kaynaklık eder” (Kula, 2011: 105). Doğu'nun çıplaklığına vurgu yapan Oryantalist ressamların, Doğu’da en fazla resmettikleri konular; hamam, harem, zenci hizmetçi kadınlar, haremde raks yapan çıplak kadınlar, dışarı ne kadar kapalıysa içeride de bir o kadar açık olarak cezbedici bir biçimde çizmişlerdir.

“Şarklıların görüldüğü, Şarklılara bakıldığı olmadı pek; yurttaş hatta insan olarak değil, çözümlenecek, sınırlanacak ya da sömürgeci güçlerin açık açık topraklarına göz dikilmesiyle birlikte yönetimleri üstlenilecek birer sorun olarak görülüp incelendiler” (Said E., 2010: 219). Doğu ancak bir başkası tarafından temsil edilmesi gereken, kendini açıklayamayan ve savunamayan bir bölge olarak görülmüştür. Doğuyu tanımlayabilecek olan ise ekonomi, siyasi, teknolojik gücü elinde bulunması sebebiyle sahip olduğu iktidarı elinde bulunduran Batı’dır. Doğu’ya hakim olan ve onu egemenliği altına alan “Efendi Batı” imajı çizilmiştir. Doğu toplumlarına çizilen imaj ise; az gelişmiş, geleneksel, toplulukçu gibi Batı’nın tam tersi olan öteki’dir. Öteki farklı, tuhaf, egzotik kültüre sahip olan yani aşağı bir konumdadır.

Fanon (1988: 140) deri rengi sebebiyle yaşadığı bir olay karşısındaki hisselerini şöyle ifade etmektedir:

“Aa, zenciye bak!” Öyle, geçerken kulağımı tırmalayan dışsal bir uyarıcıdan geliyor bu. Buna gülüyorum sadece. “Zenciye bak!” Evet, bu doğru. Hem de eğlenceli. “Aaa, Zenci!” Çember giderek daralıyor. Güldüğümü saklamıyorum artık. “Anne, anne zenciye bak, korkuyorum!” Korku, evet korku! Beni kaygılandıran bu işte. Katıla katıla gülmek istiyordum ama buna imkan kalmadı artık.

Küçük bir çocuğun Fanon’un görünüşüne karşı verdiği tepki bedeninin rengi dolayısıyla “hayrete düşülen, farklılaşan ve en sonunda da korkulan” duygularına sebebiyet veren ırkçılığın boyutunu ifade etmektedir. Geçmişinin bedeninde yaşattıldığını belirten Fanon (1988: 141) “yamyamlıkla, zeka geriliğiyle, fetişizmle, ırksal kusurlarla, kürek

mahkumlarının uğultusuyla ve her şeyden çok da ırzına geçilmiş körpe zenci kızların yürek parçalayıcı çığlıklarıyla...” gibi vasıfları yani üçüncü tekil şahıs olarak konumlandırılmasından bahsediyor. Sömürgeleştirirken bedeninden dolayı aşağılama, insanlıktan dışlama, olumsuz özellikler atfetme (aptal, saldırgan vb.), sosyal dışlama (caniler, hırsızlar vb.), siyasal etiketler kullanma (faşist, Nazi vb.), gruplararası karşılaştırma yapma gibi çeşitli ayrımcı faaliyetler yürütmeyi de ihmal etmeyen bu güçler dünyanın sadece kültürel çeşitliliğine değil aynı zamanda ırksal çeşitliliğine bilinçli olarak zarar vermeye çalışmışlardır.

“Batı emperyalizmi dünyanın bir çok coğrafyasına sıra sıra ahtapot misali kolunu uzatmaktadır. Yüzyılımızda ise bu hedeflerden birisi, belki de en önemlisi Türkiye’dir. Türkiye’nin uydurmalara dayalı sözde etnik ve kültürle görüntüsü, Batı cephesinde ‘böl-parçala-yut’ taktiği için Batı’ya manevra malzemesidir” (Baharoğlu, 2006: 164). “Eğer Avrupa’da modernleşme süreci yaşanmasaydı ve dolayısıyla Avrupa’nın artan gücünün Osmanlı üzerindeki etkisi olmasaydı, siyaseti, kültürü, ekonomisi, dünya görüşü ile Osmanlı varlığı değişmeden olduğu yerde kalmaya mahkum muydu” (Çağlar, 2013: 146)? Tüm gelişme ve ilerlemelerin ancak Batı tarafından ve Batı ile birlikte olabileceği düşüncesine karşı çıkılabilecek ve çok daha derin bir düşünceye kapılabilecek bir soru niteliğindedir. Toplumun kendi dinamiklerinden çıkan değişimler ve ilerlemeler vakti zamanı geldiğinde yaşanacaktır.

Modernist paradigma başka toplumlar tarafından ulaşılması gereken bir proje olarak öteki olana dayatılmıştır. Bu dayatma en büyük katkıyı modernist söylemin taşıyıcısı olanlar tarafından yapılmıştır. Modernleşme, Batılılaşma ve şimdi de küreselleşme veya Amerikalılaşma kavramı kullanılmaktadır. Her yeni kavramda bu sürecin öncülleri değişse de dünya üzerine yapılmak istenen şey aynıdır. Küreselleşme beraberinde sömürüyü, emperyalizmi, Batılılaşmayı, Amerikalılaşmayı, Noe-liberalizmi, ulus-devlete yönelik tehditleri, çokuluslu şirketleri, tüketim nesnelere ve hizmetlerinde ki değişimleri, teknolojik ürünleri, insan akıntılarını, çevresel akıntıları, tehlikeli ithal malları, hastalıkları, suçu, terörizmi, savaşı, çoğunluk-azınlık ilişkilerini vs. getirmiş bu da kendisine yönelik karşıtlıkları tetiklemiştir. Pek çok yıkıcı etkisine rağmen “globalleşme ve çok kültürlü politikaların, bütün siyasal sistemlerin önemli bir boyutu halinde ortaya çıkmasıyla, dış dünyaya ait yabancılaşma hissinin muhafazası zorlaşmıştır. Çünkü

insanların hareket kabiliyetlerini artması, göç ve turizmin sonucu olarak bu yabancılaşma hissi bütün toplumlara ithal edilmiştir. Ötekilik evcilleştirilmiştir” (Turner, 2002: 270). Özellikle bilim alanındaki ilerlemelere anında haberdar etmesi gibi hayati kolaylıklar da sağlamaktadır. Küresel teknoloji ile artık hemen hemen her şey akışkan haline gelebilmiştir. En fazla akışkan özellik kazanan ise bilginin kendisi olmuştur. Bilgiye ulaşmak günümüzde çok kolaydır bir “tık” ötede diyebiliriz. İnsanlar her şeyden anında haberdar olabilmekte ve yorum bırakıp bloglar açıp düşünce ve fikirlerini paylaşabilecekleri sanal ortamlara kavuşmaktadırlar. Yazılarının dergilerde yayınlanmasını artık pek çok yazar, bilim insanı, eleştirmen beklemeyen anında elektronik ortamda paylaşım karşılığını bulabilir.

2.4. Oryantalizme Yönelik Eleştiriler

Edward Said Hıristiyan bir ailenin çocuğu olarak Kudüs’te dünyaya gelmiş aslen Filistinli olan Ortadoğulu olması sebebiyle ötekilik durumuyla karşı karşıya kalmış ve Şarklılık bilincini taşıdığını ifade etmiş birisidir. Düşünsel arka planında Şark’a ait olma fikrinin yattığı kabul edilmektedir. Bu bağlamda Said Avrupalıların Doğu hakkındaki söylemlerinin ırkçı, emperyalist ve etnosentrik bir söylemden kaynaklandığını, Batı’nın Doğu’yu bir tüketim nesnesi olarak görerek edebiyat, siyaset, tarih gibi pek çok alanda emperyalist düşüncenin meşruiyetini belirlediğini ifade etmiştir. Doğu vasıtasıyla kendi imgelerini oluşturan Batı kendisini ancak bir başkasının varlığı ile tanımlayarak acizliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda oryantalizm çalışmalarının sömürgecilik ile bağlantısına değinen Said, Şarkiyat çalışmalarının Doğunun üzerindeki hegemonyasına hizmet etmekle suçlanmış ve bu sebepten dolayı pek çok eleştirileri üzerine çekmiştir. Edward Said’in taraftarları kadar karşı olanları da vardır. Edward Said’in, Batının hep kötücül örneklerini ön plana çıkardığını Batı’nın Doğu’ya yönelik merak ve keşif için baktığı örnekleri görmezden geldiği yönünde eleştiriler almıştır.

“Oryantalizm eleştirisinin temel bileşkesi oryantalist paradigmanın, Occident’i (değişimci, rasyonel ve gelişmeci) açıklayabilmek için kontrast oluşturmak maksadıyla, Orient’i oluşturan (durağan, irrasyonel ve gerici biçimde) sosyal bilimin inatçı bir özelliği argümanıdır” (Turner, 2002: 149). Oryantalist çalışmalarda Doğu olduğu gibi aktarılmaktan ziyade Batıların görmek istedikleri şekilde kurgulanmış bir Doğu yaratarak aktarılması sebebiyle eleştirilerin odağında olmuştur. Farklı dini, etnik ve

kültürel değerlere ait olmasına aldırmaz etmeden Batı dışı olan her ülkeyi Doğu’lu olarak görmüşlerdir. “Oryantalist gelenek, bilhassa oryantalizmin Batılı olmayan toplumlar üzerine romantik bir perspektifi benimsediği yerlerde, oryantal kültürlerin değerlendirilmesinde genellikle muğlak kalmıştır. Oryantal düşünürün; hem sömürge otoriteleri hem de alt kültürlerle ilişkin gerçek rolü genellikle çok şüphelidir” (Turner, 2002: 155). Aynı zamanda oryantalizm emparlizme meşru yollar sağlayarak hizmet etmiş ve sömürgeci güçler için psikolojik olarak ahlaki bir çerçeve kazandırmış olması da eleştirilen bir diğer özelliği olmuştur.

Edward Said kendini oryantalizm karşıtı olarak tanımlamıştır. Ona göre; “Oryantalist, emperyalistlerin ajanı ve aracısıdır ve bilgiye bir güç kaynağı olduğu için ilgi gösterir. Arapça araştırmacısı ve onunla beraber askeri, tüccari ve imparatorluk memurları ortak bir amaca sahipti: Nüfus etmek, zaptetmek, tahakküm altına almak ve sömürmek” (Lewis, 2007; 231). Edward Said’in “Oryantalizm” başlıklı eseri batılı ve doğulu pek çok akademisyenden eleştiriler almıştır. Bernard Lewis Said’i daha çok Arapça ve oryantalizm bilgisini hedef alan eleştirilerde bulunmuştur. Onun oryantalizm yorumu “batıya düşmanlık” ile ifade edilmiş ve “batı banazlığı ve sömürsünden çekmiş toplumların (İranlılar, Çinliler, Hintliler ve Diğerleri) özellikle de Arap-İslami toplumların düşmanıdır. Batı ve aç gözlü oryantalizm, Araplar ve İslam’ın kutsallığını çiğnemiştir” şeklinde yorumlanmıştır (Said E., 2000: 93). Aijaz Ahmad Said’i “üçüncü dünya ya da Batı dışı toplumların kendi zorbalıklarının, geriliklerinin, suçlarının da sömürgeciliğe yüklenmiş olmasını kabul edilemez bularak sömürgeciliğin olumlu yanlarını görmeye davet eder gibidir” (Bulut, 2002: 188). Said (2000: 102) aynı zamanda “Marx’a yeterince yer vermediğimi oryantalizm ve batı’nın büyük başarılarına yer vermediğim için eleştirildim” demektedir. Said (2000: 93) bu yorumlara cevaben “kitabımda yaptığım, İslam’ın oryantalizmi eleştirecek tek çözüm olduğunu ortaya koymaktır” demiştir. Said “Batı’nın Doğu’yu eşit bir kültür dünyası olarak kabullenmesini istemektedir, tıpkı Filistin halkının İsrail ile eşit konumda kabul edilmesini önermesi gibi. O nedenle de, Batılı bir proje olan oryantalizmi eleştirirken yine Batılı düşünürlerle, Batı felsefelerine ve Batılı edebiyatçılara atıflarda bulunmaktadır” (Bulut, 2002: 198). Said ne Doğu ne de Batı gibi kavramları desteklemediğini ve karşısına aldığını ifade ediyor. Dolayısıyla bir Batı karşıtlığı yapmadığı gibi bir Doğu savunuculuğunu da yapmamaktadır. Said’in karşıtlığı Batı karşıtlığı değil baskıcı rejimlerin karşıtlığıdır. Said kendisine yönelik

eleştirileri İslamın mazlum görüntüsünü sunması sebebiyle olduğunu belirtir. Said'in (2000: 142) Doğu hakkında bazı oryantalist çalışmaların "herhangi bir Doğu'lu okuyucuya seslenir gözükmemesi, Oryantalizmin söylemi, iç tutarlılığı ve katı yorumları hep Batı metropollerindeki okuyucu ve tüketici için tasarlanmış" olması eserlerin Doğulular tarafından değil Batılılar tarafından okunması bilinci ile tasarlanmış olması nedeniyle eleştirdiği bir diğer konu olmaktadır. Lewis (2007: 235)'e göre. "Said'in konusuna zaman, mekan ve içerik bakımından getirdiği sınırlamalar ciddi bir tahrifat anlamına gelmektedir" ayrıca Said'in "seçtiği eserler konusunda gözden kaçmayacak derecede keyfi bir seçim yapmıştır." Said aynı zamanda sömürülenin direnişlerine yer vermemekle de suçlanmıştır.

Said'in Oryantalizmde yaşadığı sorun "sürekli Şarkiyatçılığın ahensizliği dıştaki coğrafi veya ırki farklılıklara yansıtmasını basitçe kınamaya süreklenmesi, Şarkiyatçıları 'lehte' ve 'alehte' teşhis ederek bu türden yapıyı kedisinin tekrarlamasıdır. Şarkiyatçılığın kendi dahili bölünmeleri Said'in metnindeki teorik çelişkiler ve ihtilaflar dizisinde amansızca yeniden ortaya çıkar" (Young, 2000: 220). Said'in metodolojik hatası "*Oryantalizm*, metninin temelinde, Batının karşıtı Araplardır gibi bir imajı koymasındadır. Bu araştırmacıları telafi edilemez hatalı bakışlara sürükleyecek bir noktadır. Çünkü Said'in eseri Arabist bir temel üzerinde kurulmuştur. Batının kendisinin karşıtı olarak gördüğü tarihi kimlik Osmanlı'dır" (Arlı, 2009: 54). Oryantalizmin karşısında Osmanlı yani Türkler vardır. Batı Osmanlı Devleti karşısında yer edinmeye çalışmıştır. Bir diğer sorun ise, "Said'in her şeye rağmen bazı olumlu çalışmalara sahip İslamiyatçılar ve Çin araştırmalarına hiç değinmemesidir. Annamarie Schimmel, Marshall Hodgson, Henry Corbin, Joseph Needham, Andreas Tietze, Toshihiko Izutsu gibi gerek Batı'ya gerekse Batı-dışı dünyalara ait araştırmacıların önemli çalışmaları mevcuttur" (Arlı, 2009: 55). "Oryantalizm'in ifade etmesi gereken en önemli misyon, İslam medeniyetini Hristiyan Batı'ya tanıtmak olmalıydı. Böylece iki medeniyetin birbirini anlamasını temin edip köprü vazifesini görmek olmalıydı. Böyle olsaydı bütün insanlık, diyalog, uzlaşma ve anlayış atmosferinden yararlanabilirdi" (Yıldırım S., 2002: 67).

"Siyasi, kültürel, coğrafi, edebi pek çok alandaki incelemeler, araştırmalar, üretimler neticesinde oldukça karmaşık bir Doğu ortaya çıkmış ve bu Doğu'ya ait imgelerin üretilmesinde de hiçbir zaman sorgulanmayan Batı bilinci belirleyici olmuştur" (Bulut,

2002: 182). Batı sömürsünü ve tahakkümünü sürdürmesi için oryantalist çalışmalar ile Doğu olduğundan farklı gösterilerek kurgulanarak oryantalizme yönelik tepkileri arttırmış, nefret edilen bir alan haline gelmesine sebep olmuş ve oryantalist terimi kullanımdan kaldırılmıştır. Ancak Doğu hakkında araştırma yapan ve yazan tüm Batılı araştırmacı, seyyahı Doğu'yu hedef alan ve sömürgeleşmesini meşru kılmaya çalışan kişiler olarak değerlendirmek doğru olmaz. Doğu hakkında aynı dönemi yazmalarına rağmen farklı açıklamalar yapan bilim insanları ve sanatçılar olmuştur.

BÖLÜM III

MUHTEŞEM YÜZYIL DİZİSİNDE ORYANTALİZMİN ETKİSİ

3.1. Oryantalizmin Bir Aracı Olarak Televizyon

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte hayatımıza pek çok kitle iletişim araçları girmiştir. Bunların arasında televizyon ses ve görüntüyü ulaştırabilen tek yönlü iletişim sunan elektronik bir araçtır. Televizyon vasıtası ile hayatımıza pek çok yayın programları da yavaş yavaş dâhil olmuştur. Bu program içerisinde televizyon dizileri uzun ömürlü olması ve heyecanı hep üst düzeyde tutması sebebiyle en fazla izlenen programların başında gelmektedir. Televizyon dizi sürecine girmeden önce ilk başlarda tek bölümlük dramalara yer verilmiştir. Ancak bu tarz yapımların sürekli izleyici sağlayamama durumu söz konusu olmuştur. "Daha önceleri popüler olan tek bölümlük dramalar giderek ekrandan

kaybolmuş, yerine neredeyse yıllar süren diziler gelmiştir. Bunun temel nedenini ticari tercihler ile açıklamak mümkündür. Tek bölümlük diziler, kanal açısından, sürekli ve devamlı izleyici yaratamaması nedeniyle ticari olarak tercih edilmemektedir” (Çaplı, 2002: 123). Televizyon dizileri yayıncılık ve yapımcılık olmak üzere iki aşamada gerçekleşir. Televizyon dizileri genellikle haftada bir kez olmak üzere devamlı bir periyotla birbirine bağlı olayların farklı açılardan işlenerek belirli bir oyuncu kadrosu ile izleyicilere sunulması şeklinde gerçekleşir. Televizyon dizilerinde; aksiyon, macera, komedi, suç, aile, fantastik, korku, tarihi vb. dizilere yer verilmektedir. Ancak Türk televizyon dizileri ile Amerikan ya da başka bir ülkenin televizyon dizileri aynı içeriğe sahip olsa da kendilerine özgü bir farklılığa sahiptirler.

“Televizyon birçokları için bedelsiz, kolay ve rahat bir eğlence alternatifi oluşturmaktadır. İster nefret edilsin, ister sevilsin her geçen gün televizyon karşısında birbirinden farklı gerekçe ve isteklerle geçirilen zaman giderek artmaktadır” (Çaplı, 2002: 112). İnternetin yaygınlaşması ile birlikte televizyon popülaritesini az da olsa kaybetmekle birlikte bu durum dizilerin izlenmesine engel olmamıştır. Sadece dizilerin takip edildiği alan internete kaymıştır.

Oryantalist çalışmalar geçmişten günümüze kadar metin, resim, film, medya aktarımı ve sosyal medya araçlar ile Doğuyu yeniden kurgulamakta ve üretmektedir. Bu alanlarda kurgulanan ve üretilen ürünler yeni duygu oluşturma ve olumlu ya da olumsuz düşünceler geliştirebilme yönünde büyük etkiye sahiptirler. Bu bakımdan özellikle ticari yönü ağır basan “basın, yayın, sinema, televizyon araçlarına, propagandalarına hakim olan güç meşru demokratik halk hükümetinden daha etkili” (Şenel, 1995: 216) olabilmektedir. Dünyaya bakışımızı şekillendirebilen, izleyicilerin algılarını değiştirebilen, düşünce ve karar mekanizmalarını etkileyebilen medya kültür ürünleri “biz” ve “ötekiler” algısını oluşturan oryantalizmin kurduğu Doğu kurgusu sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu bakımdan Hollywood yapımları çok fazla kesime ulaşabilmesine olanak sağlaması, kurgulanan “öteki” ve “diğeri” algısının içselleştirilmesine katkıları çok büyük olmuştur. Eski Hollywood yapımlarında gizemli ve egzotik olarak hayal edilen Doğu günümüzde terörist eylemlerin filmlerde yer almaya başlaması ile birlikte özellikle “islamofobi”nin yaratılmasının bir sebebi olmuştur. Bu açıdan kitle iletişim araçlarının oryantalizmin

amaçlarına hizmet etmede kullanılan en önemli araçlar olması, bu alanlarda sergilenen “öteki” kimliği “biz” ve “onlar” algısını şekillendirmektedir.

“İlk dönem Amerikan filmlerinin anlatısı genellikle üçüncü dünya insanların gömülü emeğini gizlerken, sözün gelişi tüm Amerikalılar eşit ve özgürmüş gibi, siyah köleliğin ve mülküne el konulmuş yerli Amerikalıların varlığını örter, aynı zamanda bu yapı evrensel dilde patriyarkal egemenliği maskeler” (Uluç, 2009: 131).

Akman (2013) Batı’nın her türlü pozitivist değerlerin sahibi ve taşıyıcısı olduğunu gösterebilmek için Avrupa edebiyatının ve sanatının yüzyıllar boyunca kendisine bir antitez yarattığını belirtmiştir. Akman, beyazın yanına siyahı koyduğunuzda beyazın daha ak gözüktüğünü, ya da güzelin yanına çirkini getirdiğinizde, öncekinin güzelliğinin pekiştiğini, aynı şekilde “medeni Batı” kavramının karşısına ‘barbar Doğu’ antitez olarak kurgulandığını renk ve güzel çirkin ayrımları ile örneklendirmiştir. Bu ifadeleri ile değer yargılarının göreceli olduğuna ve ancak karşıtlarıyla var olabileceği üzerinde durarak Batı ve Doğu kavramlarının tanımlanmasında kullanılan ifadelerin taşıdığı karşıt anlamlarının Batının bir antitez yaratmasına duyduğu ihtiyaca değinmiştir.

“Medya ‘biz’ ve ‘ötekiler’ formülü ile ulusal topluluklarda kimin içeride kimin de dışarıda olduğunu belirtirken toplumun sınırlarını belirleyen ‘sosyal harita’ oluşumuna yardımcı olur. ‘Bizim’ ve ‘onların’ hikâyeleri arasındaki katı ayırım dünyayı gereksiz bir biçimde sert kategorilere böler” (Uluç, 2009: 124). Oryantalist bakış açısıyla işlenen sahnelerde Doğulu erkekler sapık, kadın düşkünü, zor kullanan, kavgacı, zaman zaman yalancı, hain, sinsî, korkak, kinci vb. gösterilirken, Doğulu kadınlar ise; sosyal ve siyasal hakları olmayan bir zavallı, utangaç, sessiz, entrikacı, şehvetli, tehlikeli, yalancı, gizemli erkeğe göre çok daha az baskın bir karakter olarak hem yerli hem de yabancı film ve dizilerde resmedilmektedirler. Aynı şekilde Batılı erkek ve kadın bu özelliklerin tam tersi bir görüntüye sahip olarak, daha baskın ve rasyonel bir tavır ile karşımıza çıkar. Geleneksel olarak hazırlanan film ve dizilerde vurgulanan olaylarda; ağalık, aşiret, namus cinayetleri, kan davaları, berdel, başlık parası, eşkıyalık gibi konular işlenmektedir. Burada yapılan geçmişin ve geleneklerin ötekileştirilmeye çalışılması, “Doğu-Batı, geleneksel-modern, dini-seküler gibi ikili zıtlıkların nihayetinde kötü-iyi kategorilerine evrilmekte ve Osmanlı bu denklemin kötü tarafında yer alırken Cumhuriyet ise koşulsuz iyi olmaktadır” (Çağlar, 2013: 143-144). Burada Osmanlı ve Cumhuriyet arasında bir

çatışma yaratıldığı görülmektedir. “Çağdaş muasır medeniyetler seviyesine” ancak geçmişin öteki yapılması ile ulaşılabileceği düşüncesine sahip kişilerin kitle iletişim araçlarına sahip olması, Batı bilinci ile şekillenen bu düşünceyi en yaygın biçimde yayabilme imkânı sağlamaktadır. Böylece çok daha medeni, Batı’ya çok daha yakın bir Türkiye Cumhuriyeti imajı yaratılmaya çalışılmaktadır. Saltanat ve halifeliğin kaldırılması, şapka ve kıyafet devrimi, alfabenin değiştirilmesi, tekke ve medreselerin kapatılarak milli mekteplerin açılması, hukuki anlamda yapılan pek çok değişiklikler Türkiye Cumhuriyetini Batı medeniyetine yakınlaştırmak için yapıldı. Türkiye Cumhuriyeti yapılan bu yenilik hareketleri ile Osmanlı Devletini ötekileştirerek kendi ilkelerini belirleyebildi. Bu dayatmacı yenilik hareketleri toplumda kimlik krizi yarattı. “Türk modernleşmesinin tarihinin kendimizi Batı kültürüne göre tanımlamamızın tarihi olması, modernleşme ile kimlik krizi arasında bir bağlantı kurulmasını mümkün kılıyor. Kimlik krizi, yani kendi geçmişimizi ‘öteki’, ‘ötekini’ de kendimiz olarak tanımlama” (Yavuz, 1998: 25)! Ancak toplumda uyanan Osmanlı Devletine yönelik ilgi televizyon dizileri gibi yapımlarla bilinçli bir şekilde yıkılmaya çalışılmaktadır. Bu görevi de içselleştirilmiş oryantalizm bakış açısı ile senaryolarını Doğu üzerinden kurgulayan senaristler, dizilerin yapımlarını üstlenen yapımcılar ve bu yapımlara yer veren televizyon kanalları üstlenmektedir.

Batılılaşma ile en büyük darbeyi kültürel yaşantımız almıştır. Batılı bir yaşam tarzı edinme geleneklerin hor görülmesi, küçük düşürülmesi, alay konusu olması bu süreci hızlandırmıştır. Dünyanın “Marshall Moluhan’ın tasvir ettiği evrensel bir köye dönüşmekte, hâkim tarz ise hep Batılı olmaktadır. Taklit, yalnızca moda ile sınırlı olarak kalmamakta, mimariye, endüstri teknolojisine, eğitime, sağlık hizmetlerine de ölçü ve sınır tanımamacasına sirayet etmektedir” (Harrison, 1990: 39). Modern yaşam ancak Batılı gibi hayatı sürdürmekle edinileceği düşüncesini geliştirmeye en çok yardım eden bu süreci geliştiren özellikle Hollywood yapımı filmler olmuşlardır. Televizyon dünyası bu filmlerden etkilenerek içerikleri oluşturulmuş ve izleyicilere yaşamları gereken hayatı bu yolla göstermişlerdir.

3.2. Osmanlı Tarihinin Türk Televizyon Dizlerinde Yer Almaya Başlaması ve Oryentalist Sahnelerin İşlenmesi

Kendi destanlarına sahip olmayan Batılılar kendi kahramanlarını Süpermen gibi bu dünyaya ait olmayan karakterler ile kurgulamışlardır. Kurtarıcı misyonuna sahip olan bu kahramanlar artık gökyüzünden değil Amerikan toprağından çıkan kurtarıcılara dönüşmüşlerdir. Zamanla dünyayı kurtaran bu kahramanların karşısına, yüce Batılı değerleri anlamayan ve bu kurtarıcıları yok etmek isteyen Müslüman kimliğine sahip teröristler ile mücadele edip yenilip yok edilmesi gereken karakterlere yer verilmiştir. Son dönemde şiddetli artan islamofobiya ve yabancı düşmanlığı gibi olayların yaşandığı bir coğrafi çağ içerisinde bulunmaktayız. Oryantalist bakış açısı ile oluşturulan pek çok eser tüm ulusları, toplulukları daha hızlı ve kolay etkileyebilmişlerdir. Batıda Doğulu bir devlet olan Osmanlı Devleti ile ilgili olarak dinini, geleneklerini, ahlakını, haremini anlatan pek çok eser ortaya çıkarılmıştır. Bu bağlamda oryantalist bakış açısı ile oluşturulan edebi eserler vasıtasıyla Osmanlı tarihi, edebiyatı, şiiri vb. lehine çalışmalar yapılmamıştır. Osmanlı sultanlarını gayr-i ahlaki sıfatlara sahip, İslam dışı bir hayat içerisinde yaşayan kişiler olarak anlatılmışlardır. Batılı çalışmalar bu eserler vasıtasıyla İslam dinini yeniden şekillendirmek istemişlerdir. Böylece oryantalist bilginin ürettiği bilgiler vahşi, acımasız, akılsız, vb. özelliklere sahip insanları İslam'ın temsilcisi olarak göstermeye çalışmışlardır. Bunun sebebi ise, insanları İslamiyet'ten uzaklaştırmak, İslam dinine kaymaların önüne geçilmesini sağlamak ve İslam'a yönelik kötü bir algı oluşturularak küresel ölçekte medya vasıtasıyla İslam dünyası adına başların kesildiği bir imaj oluşturulmaya çalışılmıştır.

Oryantalizm kavramı ile çok geniş bir kavramsal anlam ile karşı karşıya kalıyoruz. Batı merkezci bir okuma ile Batı dışı tüm toplumları kuşatan bir tahayyülü ifade etmektedir. Oryantalizm, bütün dünyayı yönetmek isteyen bir güç tarafından ortaya çıkmıştır. Bilgiye hâkim olan güçler önce kendisini daha sonra diğer tüm dünyayı etki altına almaya başlamışlardır. Foucault bilgi-iktidar arasında mutlak bir suretle ilişki söz konusu olduğunu belirtmiştir. Oryantalist bir bilgi var ise buna ait bir zihin dünyası da vardır. Bilgiye sahip olması bakımından oryantalizmin dönüştürücü bir etkisi vardır. Bilgi eğer gerçek dışı ise o zaman tehlikeli bir dönüşüm yaşanır. Batının kültürü pek çok çalışma ile aktarılmıştır. Böylelikle bilgi vasıtasıyla davranışlar ve şahıslarda değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişimin yaşanmasında edebi eserler ve kitle iletişim araçlarının yeri önemlidir. Bilgiye sahip olan Batı diğer toplumların geçmişi hakkında da söz söyleme hakkına sahip olmuşlar ve Batı Doğu'nun tarihini, inancını, kimliğini yeniden yaratmış

ve bu yarattıklarını Doğu'ya dayatmıştır. Doğu'ya geçmişini kötüleyerek pek çok aydının kimliğini, dinini, ahlaklarını değiştirmelerine neden olmuşlardır. Pek çok dindar toplumda dinsiz ve kimiksiz insanlar ortaya çıkmışlardır. Özellikle on dokuzuncu yüzyılda ciddi dönüşümler yaşanmış ve kendi tarihine yabancılaşma sorunu ortaya çıkmıştır. Şinasi, Ahmet Ağaoğlu, Jön Türkler, Paris sosyal laboratuvarlarında kendi devletlerinden nefret ettirilecek şekilde yetiştirilmiştir. Kendi devletlerinde kendi medeniyetlerine düşman yetiştirecek okullar açılmıştır. Yahya Kemal gibi pek çok kişi dejenere edilmişlerdir.

Tarih bilgisi geçmişte yaşanan olayların bilgisidir. Geçmişte yaşanan olaylar dönemin şartları, yerin ve zamanın durumu, neden sonuç ilişkisi içerisinde insan davranışlarının nesnel bir şekilde incelenmesi ile elde edilen bilgiler tarihi bilgi olarak ele alınır. Tarihi olayların tekrar edebilme imkânı olmadığından deney ve gözlem gibi araştırma yöntemlerinin kullanılamaması durumu söz konusudur dolayısıyla doğru bir tarih bilgisine elde edilen belgelerin objektif olarak incelenerek gerçekleşen olay ve durumların arasındaki ilişkinin ortaya koyulmasını gerekli kılar. “Tarih bilgisi aynı zamanda bir kimlik bilgisidir, fiziksel evrendeki varoluşsal dayanağı oluşturmaktadır ve toplumsal bütünlüğün sağlanmasında bir tutkal vazifesi görmektedir. Tarih bilgisinin; kimliklerin, dünya görüşünün inşa sürecinde kullanım biçimi ise içinde yaşanan dönemin tarih bilinciyle ilintilidir” (Bilis, 2013: 23-24). Tarihi yapmak kadar yazmanın da önemli olduğunu hatta çoğu zaman tarihi yazmanın tarihi yapmaktan daha önemli olduğunu vurgulanmaktadır. Metin'e göre; “herkes tarihi değiştirebilir, çarpıtabilir, silebilir. Fakat değiştirilen, çarpıtılan, silinen tarihin yaygın bir şekilde kabul görmesini sağlamak, Foucault'un bilgi-iktidar söylemi ile Gramsci'nin hegemonya kavramında vurgulanan, hafızalar üzerinde iktidar olabilmek ile mümkündür” (Metin, 2013: 18). Bu bağlamda televizyon hafızalar üzerinde iktidarlığı sağlayabilen bir araç konumundadır. Dolayısıyla günümüzde tarih televizyon anlatımı ile yeniden oluşturulmakta Avrupa merkezci bakış açısı ile gerçekleştirilen ve yanlış yorumlamalar ile hazırlanan film ve diziler ile hafızalarımızdaki tarihi bilinç alt üst edilmektedir. Goody bu durumu “tarih hırsızlığı” olarak açıklamaktadır. Buna göre; “Tarih hırsızlığı, tarihin Batı tarafından ele geçirilişi anlamına geliyor. Bu da geçmişin Avrupa, çoğu zaman da Batı Avrupa ölçeğinde olan bitenlere göre kavramlaştırılıp sunulmasını, ardından da dünyanın geri kalanına dayatılmasını ifade ediyor” (Goody, 2012: 1).Lise ders kitaplarında tarihin

anlatım biçimini inceleyen Ahmet Şimşek (2013: 193) “tarihsel zaman, tarihsel mekan, tarihsel olgu, kişi (kahraman) ve olay, tarihsel model, tarihsel anlatıda Avrupamerkezci” olduğunu belirtiyor. Buna göre “coğrafi keşif” kavramında keşif ifadesine defalarca vurgu yapılarak kolonyalizmin başlangıcının meşrulaştırılmaya çalışılması, “barbar, putperest, vahşi geleneklere sahip olmaları” gibi gerekçelerle İspanyol sömürgeciliğinin gerekli olduğu vurgulanarak sömürgeciliğin tekrar meşrulaştırılması çabası, merkantilizmin³ meşru bir ekonomik sistem olarak tanımlanması, Sanayi inkılabı’nın bilimsel gelişmeler doğrultusunda gerçekleştiğini belirtilen ifadeler olmasına karşın sömürgeleştirilen ülkelerdeki metaların Avrupalı ülkelerin eline geçmesi ile oluşan zenginliğe, kapitalizmin gelişmesine ve Avrupalı devletlerin uygarlaştırma faaliyeti ile sömürge halklarına yaptıkları katliamlara yer verilmemiş olduğundan çalışmada bahsetmektedir. Ortaçağ denildiği zaman aklımıza karanlık çağ, skolastik düşünce gelir. Oysa Avrupada bu dönemler yaşanırken bizim dönemimizde Osmanlı Devleti en parlak dönemini yaşamaktadır. Ortaçağ denildiği zaman bu çağların aklımıza gelmesi tarihin Avrupamerkezci yaklaşımla okumaktan kaynaklanmaktadır.

Avrupa tarihi okuyarak Osmanlı’yı anlamaya çalışmak dersin Avrupamerkezçiliğini kendi içinde çürütmektedir. Osmanlı’da Fatih dönemi yaşanırken Avrupa’da ne olduğu, Kanuni döneminde Avrupa’da neler yaşandığı veya III. Selim döneminde Avrupa’da ne tür değişimlerin, kıvılcımlarının görüldüğü sadece Avrupa’yı değil, Osmanlı’yı anlamak içinde de elzemdir. Fakat maalesef Osmanlı’yı bildiğini düşünen öğrencinin, Avrupa tarihi hakkında pek az fikri vardır, dolayısıyla Osmanlı tarihi hakkında da ufku kapalıdır (Karaosmanoğlu & Karaosmanoğlu, 2013:62).

“Afrikamerkezci tarih yazımı, İslami kökten dincilik, milliyetçi refleksler, sömürgecilik karşıtı hareketler veya etnik merkezci bakış açıları Avrupamerkezçiliğe bir ‘cevap’ olabilir” (Karaosmanoğlu & Karaosmanoğlu, 2013: 53). Ancak bu şekilde kültür, din, etnisite vb temelli yaklaşımların ne kadar yeterli ve etkili olacağı tartışmalı bir konudur.

Düşüncesinin temellerini Türkçülük üzerine atmış olan Ziya Gökalp gibi pek çok düşünür Osmanlı Devletini ötekileştirme yoluna gitmişlerdir. “Osmanlı Devleti’nin siyasal ve toplumsal yapısı, yaratılmak istenen milliyetçi düşüncüyü yansıtan ‘ters tutulmuş bir ayna’

---

³ “Yeni Ekonomik Model: Merkantilizm” gelirlerini daha çok artırabilmek için Avrupalı devletlerin geliştirdiği merkantilizme göre bir ülke ne kadar çok madene ve paraya sahipse o kadar zengin sayılmasıdır” (Şimşek, 2013: 206).

işlevi görmüştür. Yani milliyetçiliğin sosyal ve siyasal taleplerinin olumlanması, Osmanlı Devleti'nin olumsuzlanması üzerine olmuştur” (Karadaş, 2008: 129). Böylece öteki olmayan Türkiye Cumhuriyeti Batı'ya daha yakın bir devlet olarak tasvir edilmeye çalışılmıştır. Günümüzde de mevcut düzeni savunan cumhuriyetçiler ve geçmişe bağlı muhafazakarlar olarak ayrılan iki kesim arasında yaşanan gerilimin ana kaynağını cumhuriyetçilerin Osmanlı Devletine yönelik ötekileştirme tavrının sonucundan kaynaklandığı söylenebilir. Geçmişin değerlerine bağlı olan kişiler tutucu, gerici, barbar, cumhuriyet düşmanı gibi yaftalamalara maruz kalmakta kendisini ifade edebilme şansı bile neredeyse tanınmamaktadır. Geçmişin değerlerine bağlı kalınarak çekilen Osmanlı Tarihi ile ilgili dizi ve filmler olmasına rağmen Osmanlı Devletini ötekileştirme işlevini üstlenmiş yapımlarda bulunmaktadır. Osmanlı Devleti bir bakıma Batılı bakış açısı ile bu yapımlarda işlenmiştir. “Şarkiyatçılığın temel dayanaklarından olan cemaat kavramıyla ilişkilendirilerek tanımlanan Doğulu toplumlar; sınıfsız, farklılaşmamış ve bireysel bilincin gelişmediği, bu nedenle despot yöneticiyi sınırlayacak ara tabakaların ve ‘özgür kanaat’in bulunmadığı toplumlar olarak tasvir edilmiştir” (Karadaş, 2008: 160). Osmanlı Devletini de bu kategoriye sokan düşünürler eşit bir yönetimin olmaması vergilendirmelerin eşitlikten uzak olması gibi konularda eleştiriler getirmişlerdir.

Televizyonun kısıtlı imkânları göz önüne alındığında tarihi film ve diziler ancak tarihin temsili olabilirler tarihi olaylar kronolojik bir sıra ile verilse de asla tam bir tarihi sahne işlenemez. “Tarih temalı yapımların popüler kültür ürünlerinde olduğu gibi öncelikli amacı toplumun geneli tarafından kolayca anlaşılması ve beğenilmesidir. Dramaturji açısından çok mantıklı görülen bu durum tarih yazını açısından çoğu gerçeğin üstünkörü anlatılması, çarpıtılması ya da hiç göz önüne alınmamasını beraberinde getirebilmektedir” (Demir & Çencen, 2015: 16). Bu bağlamda Batılılar tüm sanatsal ve akademik çalışmalarında en çok çarpıtılan konuların başında gelen “harem imgeleri, tüm erkeklerin içgüdüsel olarak yaşamayı son derece arzu ettiği bir ‘yasak dünya’, istek ve heyecan uyandıran, cezbeden bir ‘açıl susam açıl’ dünyası olarak sunulur” (Uluç, 2009: 255).

Son zamanlarda Filinta, Elveda Rumeli, Kurt Seyit ve Şura, Yunus Emre: Aşkın Yolculuğu, Bir Zamanlar Osmanlı, Muhteşem Yüzyıl Kösem, Diriliş Ertuğrul, vb. pek çok tarihi dizi ekranlarda yer almaya başlamıştır. Osmanlı tarihi Türk televizyonunda her

zaman yer almıştır. Ancak özellikle bir padişahın içinde yer aldığı ve saray hayatını konu edinen diziler son dönem içerisinde tarihi olay ve kişilere yönelik ilginin artması sebebiyle işlenmeye başlanmıştır.

3.3. Muhteşem Yüzyıl Dizisinin Konusu

Osmanlı Devleti'nin onuncu padişahı olan Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransa kralı Fransuva'ya yazdığı mektuptan “Muhteşem” bir döneme hükmettiği şu sözlerinden anlaşılmaktadır.

Ben ki sultanlar sultanı, hakanlar hakani hükümdarlara taç veren Allah'ın yeryüzündeki gölgesi Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Azerbaycan'ın ve Şam'ın ve Halep'in ve Mısır'ın ve Mekke ve Medine'nin ve Kudüs'ün ve bütün Arap diyarının ve Yemen'in ve nice memleketlerin sultanı ve padişahı Sultan Bayezid Han oğlu Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han'ım. Sen ki Fransa vilayetinin Kralı Fransuva'sın.

Muhteşem Yüzyıl dizisi Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlığını bu sözlerle ifade ettiği Osmanlı Devleti'nin en ihtişamlı dönemini konu almaktadır. “Muhteşem Yüzyıl” olarak adlandırılan Kanuni Sultan Süleyman dönemini konu alan dizi Hürrem Sultanın hayatı etrafında kurgulanmıştır. Yavuz Sultan Selim'in ölümü üzerine tahta geçen Kanuni Sultan Süleyman ile cariye olarak saraya alınan Hürrem Sultan arasında geçen aşk etrafında kurgulanan dizi Hürrem Sultan'ın başta intikam almak için daha sonra ise oğullarının iktidar sahibi olması için giriştiği mücadelesi ekranlara yansıtılmıştır. Dizide Hürrem Sultan ilk olarak Kanuni Sultan Süleyman ile yaşadığı aşkta ikinci olarak evlatlarının padişah olması için giriştiği iktidar mücadelesinde karşısına çıkan Valide Sultan, Pargalı İbrahim, Mahidevran Sultan gibi karakterler ile çatışması ve yaşadığı zorluklar ele alınmıştır. Muhteşem Yüzyıl dizisinde; “olay akışları ve tarihsel figürler resmi tarih bilgisi olarak diziyeye dâhil edilirken, olayların gelişim ve oluş biçimleri, tarihi figürler arasındaki ilişki örgüsü, harem yaşamının ve kişisel ihtirasların ön plana çıkarılması ise gayri resmi tarih bilgisi olarak dizinin kurmacasına katkı sağlamaktadırlar” (Bilis, 2013: 30). “Osmanlı döneminde padişahın özel alanını ifade eden bir kurum olan harem dizinin odak noktasındadır ve dizinin dramatik yaratıcılığı harem yaşamını, iktidar ilişkilerini genellikle ezber bozan bir üslupla ele almaktadır” (Bilis, 2013: 35).

Muhteşem Yüzyıl dizisinin birinci bölümü tahtın tek varisi olan Şehzade Süleyman'a Yavuz Sultan Selim'in ölüm haberinin verilmesi ile başlar. Gerçekte tam olarak isminin bilinmediği Hürrem Sultan karakterinin ismi "Alexandra" olarak adlandırılmıştır. Alexandra'nın köyü Tatarlar tarafından saldırıya uğrar ve Alexandra babasının, annesinin ve kardeşinin öldürüldüğünü görür. Pargalı İbrahim'in devşirmeye getirilmesinde zor kullanarak ailesinden koparılması gibi aynı şekilde Alexandra da köyünden zorla koparılıp esir alınması dramatik bir şekilde işlenmiştir. En sonunda Osmanlı Devletine köle olarak satılan Alexandra Osmanlı Devletine gelir gelmez "Geldik mi Osmanlı cehennemine!" der. Ayrıca "intikam, güç, Yüce İsa, kıskançlık" kelimelerini dilinden haç kolyesini de elinden düşürmeyen Alexandra sarayda nasıl yükseleceğini öğrenir öğrenmez padişahın dikkatini önce padişahın kucağında bayılarak sonrada harem raksını yaparak çekmeye çalışır. Bu uğraşlar sonunda "Köle olacak o sultan bana, bir gece değil bin bir gece" sözleri ile halvet yoluna giren Alexandra'nın karşısına Mahidevran Sultan engeli çıkar. Parçanın bütünün habercisi olması bakımından ilk bölümün bize dizinin gidişatının tam olarak nasıl devam edeceğini tahmin etmede ipuçları vermektedir. İlk bölümde başlayan çatışmalar son bölüme kadar şiddetini artırarak devam etmiştir.

Dizinin senaristliğini vefatına kadar Meral Okay üstelenmiş, daha sonra ise Yılmaz Şahin devir almıştır. Büyük bir bütçe ile çekilen ve görselliğine büyük önem verilen dizinin kurgulanmasında pek çok tarihçi danışmanlık yapmıştır. Yapımını Tims Productions üstlenmiş olup önce Show TV de daha sonra Star TV de gösterilmiştir. Dizi fragmanları yayınlanmaya başladığı andan itibaren çok fazla eleştiriler almasına rağmen ilk bölümden itibaren sadece Türkiye de değil yayınlanan yirmi iki farklı ülkede de izlenme rekorları kırabilmeyi başarmıştır.

3.4. Muhteşem Yüzyıl Dizisinde Oryantalizmin Etkisi

"Muhteşem Yüzyıl" dizisiyle Kanuni Sultan Süleyman ve eşi Hürrem Sultan arasında geçen aşk hikayesi etrafında saray hayatını ve Hürrem Sultan dahil pek çok kişinin entrikalarını konu alması zihinlerimizde var olan Osmanlı Devletine karşı bakış açımıza uygun olmaması sebebiyle rahatsızlık duyulmuş ve devlet adamları dahil pek çok kişi tarafından tepkiler almıştır. Bu kadar çok tepki almasının en büyük sebebi ele alınan dönemin oryantalist bir bakış açısı ile işlenmesi, kendi tarihi hadiselerimizi self oryantalist bir yaklaşım ile sergilemiş olmasıdır. Dizi yapımcıları ve senaristi sürekli "biz

belgesel çekmiyoruz, dizi çekiyoruz” sözlerine Akman (2013) “tarihi çarpıtmak ayrı şeydir, onu dramatik olarak kurgulamak ayrı. Yoksa ki ben açıkçası dizide şu şu noktalar gerçek değil, şu tarih yanlış, şu bina orada olmamalı, “Avrupa” lafı anakronik gibi değerlendirmeleri doğru bulmuyorum, asıl yanlışlık dizinin temasında ve perspektifindedir” sözleri ile cevap vermektedir. Eğer tarihi bir dizi kurgulanacaksa burada tarihi gerçeklerin çarpıtılmaması gerektiği ve yapılan hataları kamufle etmek içinde kurgu dizi söyleminin arkasına sığınmak doğru bir tavır değildir. Tam 66 filmde rol almış, 9 film yönetmiş aktör ve yönetmen olan Robert Redford Muhteşem Yüzyıl dizisinin kurgu bir dizi olmasına yönelik ifadeleri önemlidir (Kavuşan, 2012).

Bu iş, nasıl bir durum olduğuna göre değişir. Bu dizi bir kurgu mu, yoksa gerçek insanları mı gösteriyor? Mademki gerçek hikâyelerden bir şeyler çıkarıyorlar o zaman durum karışık. Sanatçılar sanat üretmeli ama bir kurgu yapıyorsanız ve gerçek insanları kurgunuza katıyorsanız, o zaman gerçekleri göstermeli ya da bunu isimleri kullanmadan yapmalısınız. Bunun kolay yolu var. İsim değiştirirsiniz, özellikler aynı kalır. İnsanlar bakıp, 'Bu adam kim, biliyorum diyecektir' zaten. Ama gerçek insanları konu alıyorsanız, o zaman gerçekleri deforme etme ihtimali ortaya çıkıyor.

Dizinin kurgulanan tarihi dönemin oryantalist bakış açısı taşıdığını belirten Karabıyık’a göre (2014: 100) “aşk, kıskançlık, entrika, intikam temalarını işleyen dizilerde ne olduysa Muhteşem Yüzyıl’da da benzeri ol(du)acak. Zira entrikanın bir numaralı tema olduğu yerli diziler için, demode bir oryantalist bakış açısıyla yorumlanan Harem bulunmaz bir hazinedir.” “Gerçek tarihi kişilikleri, zaman zaman gerçek tarihi olayları malzeme etmesine rağmen Muhteşem Yüzyıl tarihi bir dizi, tarihi bir kurgu değil; tarihi ve tarihi kişilikleri fon olarak kullanan bir dizi” (Karabıyık, 2014: 110) olarak tanımını yapmıştır. Karabıyık da bu yazısında dönemin kurgulanıyor olmasının bu söylemle her türlü aşırılıklara yer verilebileceği anlamına gelmediğini belirtiyor.

Osmanlı tarihi pek çok yabancı eserde oryantalist çalışmalara maruz kalmıştır. Bunlardan birisi asıl adı Georg Bauer olan Agricola’nın “Türlere karşı savaşın gerekliliği” hakkında konuşmasında Osmanlı Devletinin geleneğini aşağılık, utanmaz, istismarcı, acımasız vb. şekilde gerçekleri çarpıtan bir tutum ile ifade etmiştir. Daha da ileriye giden yorumlar ise; Türklerin Hristiyan çocukları arasından uygun buldukları erkekleri ayırdıklarını, kimilerini, utanç verici cinsel zevkleri için, kimilerini de abartılı biçimde

önemsedikleri savaş hizmetlerinde kullanıldığını, Hıristiyan kızların en utanç verici biçimde ve utanmaz bir tutumla istismar edildiğini, beğenmedikleri kadınlara da öyle davrandıklarını, hatta bu işi yaparken, erkekleri edilgin biçimde seyretmeye ve susmaya zorladıklarından bahsetmiştir. Bir Hıristiyan, bir Türk'e karşı aşağılayıcı davrandığında ise, çok haklı olsa bile, Türklerin gelenekleri uyarınca sünnet edilmeye katlanmak zorunda kaldığını veya acımasız, adaletsiz bir buyrukla diri diri yakıldı ifadelerine yer verilmiştir (Kula, 2011: 39). Osmanlı Devletinde Devşirme Sistemi ile yabancı ailelerin çocuklarının 1/5'ini alarak belli eğitimler verilir ve daha sonra çocukların yeteneklerine göre güç ve dövüşe yatkın olanlar Yeniçeri Ocağına, saray işlerine yatkın olanlar ise Saraya alınır. Pek çok komutanın ve vezirin bu yöntemle yetiştirildiği eğitim sistemini hedef alan bu ifadeler ile Türk milletinin geleneklerine yönelik bir aşağılık imajı çizilmekle birlikte aynı zamanda Türklerin geleneğinde diri diri yakılma gibi bir ceza yönteminin olmaması gibi bir gerçekliğin yanı sıra yanlış bilgiler ile diri diri yakılması durumunun bir gelenek olarak bahsedilmesi ise sorunsaldır. Ayrıca her bir ifade cinsellik ve şehvetin ön planda tutulduğu bir bölge ve bir millet izlemine verilmeye çalışılmıştır. Oryantalistlerin Doğulu halkları tanımlarken kullandıkları pek çok özellikte bu ifadelerde yer verilmiştir.

Aynı şekilde Bekir Coşkun Osmanlı Devletini ve onun uygulamalarını anlatan yazısında kendi geçmişini ve tarihini alçaltıcı ifadeler kullanarak o dönemdeki uygulamaları eleştirinin ötesinde aşağılaması oryantalist bir yazarın ifadelerini karşılar niteliktedir. Muhteşem Yüzyıl dizisinde de tarihimiz tam olarak bu ifadeleri karşılar nitelikte oluşturulup aynı zihniyete sahip oryantalist bakış açısıyla kurgulanmış bir dizidir.

“Muhteşem Yüzyıl” dediğiniz, yağmaya ve istilaya dayalı ekonomisi, bebek yaşta annesinden-babasından koparılmış devşirmelerden ordusu, adı ve kimliği değiştirilmiş insanlardan oluşan devleti, saçından sürüklenerek getirilmiş elkızlarının hamama sokulup sokulup padişaha sunulduğu, kalanlarının paylaşıldığı, babanın oğlu, kardeşin kardeşi boğdurduğu ve ha bire kafaların kesildiği öyle bir yüzyıl işte... Eksik bile; ya sarayın oğlanlarını gösterebilir... (Şeker & Şimşek, 2011: 493)

“Lohenstein, Doğu'nun gösterişli egemenlik tutkusuna karşı Avusturya'nın hukuka uygun egemenlik anlayışını işler. Türkiye'yi 'siyasal ve cinsel saray entrikalarının acımasız kardeş, eş ve oğul öldürülmelerinin olduğu dünya' olarak betimler” (Kula, 2011:

215). Mizancı Murad'ın Ta'rih-i Ebu'l-faruk isimli eserinin üçüncü cildini Muhteşem Yüzyıl, Muhteşem Süleyman, Kanuni: Dünyanın Mi'marı ve Selimiye (Sultan Sarı Selim) isimleri ile dört kitap halinde yayınlayan Yılmaz Kurt Mizancı'ya göre "iki ayrı Sultan Süleyman vardır: Birincisi adalete, devlet geleneğine özen gösteren Sultan Süleyman; diğeri de Hürrem Sultanın oyuncuğu olmuş gölge Sultan Süleyman" (Murad, 2012: 9). Bu tarz entrikaları ve ahlak dışılığını vurgulayan önyargılı konuşmaların yanı sıra sanatın her alanında da ortaya çıkan oryantalist bakış açısından kurtulamayan Osmanlı Devleti sadece yabancıların değil yerli sanatçıların da sergilediği self oryantalizmin söylemine maruz kalmıştır. Muhteşem Yüzyıl dizisi oryantalizmin söylemini pekiştirerek self oryantalizmi sergilemektedir. Dünyanın İlk Günü'nün de yazarı olan Beyazıt Akman Muhteşem Yüzyıl dizisi hakkında yaptığı röportajda, Muhteşem Yüzyıl "dizisindeki kılıç egemen kareler barbarlığın, kadınlara ve kölelere hayvan muamelesi yapılması despot Doğulu erkeğin ve nihayetinde Hıristiyan köyünün basılması da Türkî ırkların yine barbar oldukları oryantalizm şablonunun etkili kareleridir. Dizi, bu türden karelerin toplamından oluşuyor" (Akman, 2013). Kanuni Sultan Süleyman'ın dizi de başarılarına yer verildiği iddialarına Akman (2013) "hikâyesi, olay örgüsü ve karakterlerin kurgulanması çok cılız. Sultan Süleyman kasılmaktan başka bir şey yapmıyor, Allah'ın adını da ya seviştikten sonra yatakta çıplakken ya kelle kestirirken, ya da kâfirlere karşı atıp tutarken anıyor. Dizide üç boyutlu karakterler yok, klişe tipler var; bu ikisi çok farklı şeylerdir". Oryantalistlerin İslam dinine yönelik çalışmalarında bu dinin barbar bir din olduğunu vurgulayan sahnelere çoğunlukla yer verilmesinden bahsediyor.

"Avrupa'daki toprak kölelerini, Yeni Dünya'ya gemi gemi taşınarak hayvan muamelesi gören milyonlarca Afrikalının insan dışı koşullarda kullanımını ifade eden "köle" kavramı ile Osmanlı'daki "kul" kavramını birbirine karıştırmamak gerekir" (Akman, 2013). Muhteşem Yüzyıl dizisinden köle ve kul aynı anlamda kullanmaya çalışılmıştır. Arasındaki fark açık bir şekilde ortaya koyulmamıştır. Avrupa'ninkine benzer bir anlayışla yaklaşmıştır. Oysa Akman (2013) bu sözlerine Osmanlıyı ziyaret eden seyyahların buradaki efendi-sahip ilişkilerini aynı tarz giyinmeleri ve aynı haklara sahip olmaları sebebiyle anlayamadıklarını dile getirmiştir. Avrupa'nın sahip olduğu köle bakış açısı ile Osmanlı Devletine ait bu sistemin anlaşılması elbette mümkün değildir.

Batı için Osmanlı Sarayı ve Padişah yaşantıları gizemlerle, sırlarla dolu bir yer olmuştur. Özellikle hakkında pek bilgi bulamadıkları “harem” hakkında çeşitli fanteziler kurmuşlardır. Kurulan bu fantezilerini sanatın pek çok alanında işlemişlerdir. Harem ve hamam sahneleri bu yerlerin asla girilemez olmasından dolayı her zaman dikkat çekmeyi başarmıştır. Muhteşem Yüzyıl dizisinde de çeşitli fanteziler üretilen ve hep bir merak konusu olmuş olan saray hayatına harem, hamam, gibi mekânların yanı sıra entrika, güç, nefret, intikam, vahşi, despot, barbar gibi Doğululara atfedilen özelliklere genişçe yer vermesi üstelik bunu oryantalist söylemlerle örtüştürmesi ile dizi eleştirel yorumları üzerine çekmiştir. Özellikle Doğulu bir devlet olan Osmanlı Devleti’nin en görkemli dönemini bu şekilde yansıtmıştır.

3.4.1. Mekan ve Zaman Temsili

Süreklilik anlamını taşıyan “zaman” kavramı felsefe, matematik ve fizik gibi bilimlerin incelediği konulardan birisi olmuştur. Göreceli bir kavram olan zamanı ölçmek için yılın aylara ve haftalara bölme sürecine geçilmeden önce yağmurun, karın ve diğer mevsimsel süreçlerin belirlenmesi için pek çok yöntemler denenmiştir. Sümerliler, Mısırlılar, Yunan ve Roma medeniyetleri zamanı doğru ölçmek için uğraşlar vermişlerdir. Müslüman toplumlarında ise “zaman algısı, ağır ve asude geçen durgun bir zamanın ibadet ve itaat vaktini belirlemek için kullanılmış, önemini bunda bulmuştur. Osmanlıda kabul olunan zaman ölçümü şimdikinden farklı olup alaturka yani ezanı saat idi” (Gürbüz, 2011: 91).

Tam bir saat anlayışının olmadığı zamanda kendisinde muhibbi mahlasıyla şiirler yazan Kanuni Sultan Süleyman yazarlar ve şairleri himaye etme geleneğini sürdürmüş, saltanatı boyunca bilim adamları ve sanatçıları desteklemiştir. Bu ilim erkanı insanları çevresine yakın tutmuştur. Bilime ve sanata önem vermesi Osmanlı Devletinin önemli sanatçılarının ve bilim insanlarının bu dönemde ortaya çıkmasına vesile olmuştur. “Osmanlının büyük şairlerinin ünü her yere yayılmıştı: Baki ve Fuzuli. Gibb’e göre Fuzuli, ‘Doğunun en özgün şairlerinden biriydi.’ Sanat yükselişteydi. Mimarları, bir zamanlar Bizans’ın diktiği şaheserlerden ve son derece ihtişamlı Ayasofya’larından geri kalmayan eserlerini ülkenin her yerine dikiyordu” (Roux, 2013: 36). “Her alanda Türk tarihinin büyük isimleri Muhteşem Süleyman’ın kadrosunu oluştururlar. Bunlardan Barbaros Hayreddin, Mimar Sinan, Kemal Paşazade, Ebussuud, Taşköprizade İsamüddin, Kınalızade Ali Çelebi, Celalzade Salih Çelebi, Ahteri Mustafa Efendi, Piri Reis, Seydi

Ali Reis gibi isimler alanlarında tanınmış kişilerdir” (Kurnaz, 2011: 27). Pek çok kanunnamelerinden dolayı Kanuni ismini almış ve ordunun başında on üç sefere katılarak iktidarlığını 46 sene sürdürebildiği bir zamana hükmetmiş bir padişahdır.

Dizide bazı zamansal değişiklikler olmuştur. Normalde 14 yaşında saraya alınan Hürrem Sultan 22 yaşında gösterilmiş bazı mekanlar olduğu yerden bazı teknik sebeplerden dolayı farklı yerlerde anlatılmıştır. Televizyonculuğun kısıtlı imkanları sebebiyle bu gibi durumlar söz konusu olmakla birlikte kurgulanan dizilerde bazen yaş ve zamanlarda farklılıklar yapılabilmektedir. Ayrıca dizide Osmanlı Devletinin en ihtişamlı ve şatafatlı dönemi işlenmiş ve gerek mimari yapı gerekse giyim kuşamı ile zenginliği gibi pek çok ince işçilik gerektiren tasarımlara yer verilmesi görsel zevki sağlayabilmiştir. Batılılar için zenginliğin kaynağı olan Doğu tüm ihtişamı ile dizide yer almıştır. Ancak dizide yer alan pek çok mobilyalar 16. Yüzyılı yansıtmamıştır. 18. Yüzyıl zamanında kullanılmaya başlanan şamdanlar, perdeler, mobilyalar vb. bazı eşyalar bu dönemde kullanılmıştır.

“Dönemin Osmanlı zevki, ihtişamı gözler önüne serilmektedir. Taş ve mermerden yapılmış sağlam ve yüksek tavanlı saray Osmanlı'nın gücünü ve zevkini mütevazı bir üslupla ortaya koymaktadır. Sarayda kullanılan mobilyalar, araç gereçler ve kumaşlar dönemin zenginliğini, Osmanlı Devleti'nin gücünü göstermektedir” (Çencen & Demir, 2013: 88). Doğulu bir devlet olan Osmanlı Devletinin zenginliği mimari yapısıyla birlikte büyük bir ihtişamla ekranlara yansıtılmıştır.

Muhteşem Yüzyıl dizisinde “mekan olarak harem ve hamam seçilmiştir. Doğu’lu yaşam tarzının mahrem alanı olan harem ve hamamın sürekli merak edilmesi ve oraya yönelik hayallerin çoğunlukta olmasından dolayı harem ve hamam esrarengiz, her zaman ilgi uyandıran ve hayalleri süsleyen bir yerdir” (Uluç & Soydan, 2007: 45). Kanuni Sultan Süleyman ise, hayatını haremden geçiren saraydan çıkmayan, Hürrem’in aşkının adeta esiri konumunda gösterilerek gerçekte savaş meydanlarında ve at sırtında geçen ömrü dizide yansıtılmamıştır. Savaş sahnelerine çok az yer verilmiş uzun zaman süren savaş yılları dizide beş dakikalık bir kısımda yansıtılarak bu dönemde geçen zaman hafızalarda önemsizleştirilmeye çalışılmıştır.

Dizinin bölümlerinde divan toplantılarının olduğu sahnelere bazı bölümlerde çok az yer verilmiş bazı bölümlerde ise hiç yer verilmemiştir. Buna rağmen dizinin hemen hemen

her bölümünde İbrahim Paşa, Matrakçı Nasuh Efendi, Malkoçoğlu, Haremağaları, vb. kadınlarla birlikte olunabilen meyhaneye gidip içki içip, kadınlarla dans edip birlikte olduklarını gösteren sahnelere çoğunlukla yer verilmiştir. Hatta bazı saray entrikaları bu yere kadar uzanmış ve çözüm noktaları da ayrıca bu yerlerde geçmiştir. Sık sık ziyaret edilen bu meyhane dizi için harem, hamam gibi önemli mekânlardan biri olarak dikkatleri çekmektedir.

3.4.2. Giyim-Kuşam Temsili

Sitil, zevk ve modanın ötesinde giyim kuşam vücudu sararak zararlı toksin ve mikropların bedenle temasını azaltan önemli bir işlevi vardır. Bu işlevinin yanı sıra cinsiyeti, sosyal statüyü, dini vb. kişilerin vasıflarını da belli etmektedir. Ayrıca Osmanlı Devletinde saray kıyafetlerinin her zaman zenginliğin ve gücün yansıması gibi bir işlevleri de bulunmaktaydı. Bu işlevi giysi dokumacılığının gelişmesine ve çeşitli kumaşların ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Osmanlı Devleti 16. Yüzyılda giysi konusunda en gösterişli dönemi yaşamıştır. Bu gösterişli dönem özellikle Doğu'ya seyahat eden seyyahların ilgisini çekmiş ve egzotik olarak değerlendirilen bu bölge halkının kıyafetlerine yönelik egzotik bir merak ve ilgi başlamıştır.

Osmanlı Devletinde kadınlar günlük dış kıyafetlerinde ferace, yaşmak ve peçe kullanmıştır. Bu tarz giyim çeşidi Doğu'nun ötekileştirilmesine yardımcı olan Batılı seyyahların özellikle ilgisini çekmiş ve peçe fantezi kurguların yapılmasında önemli bir temsili sunmuştur. "Peçe, Batı'nın, Doğu'nun sırlarının içine sızmasını ve ötekinin iç dünyasına girebilmesini fantezi düzeyinde sağlayan figürlerden biridir" (Yeğenoğlu, 1996: 115). Batı Doğu'yu peçenin arkasına gizlenmiş bir gizem olarak değerlendirmiş ve peçenin arkasındakini her zaman merak etmiştir. "Peçenin yardımıyla Doğulu kadının kendini Batılı bakışa teslim etmediği düşünülür ve dolayısıyla peçenin arkasında bir şey gizlediği tahayyül edilir" (Yeğenoğlu, 1996: 118). "Tüm çeşitleri ile peçe, Batı'nın, Doğulu kadını Batılı olandan ayırdığı temel işarettir" (Lewis R. , 2004: 340). "Peçenin referansı kendi basit maddesini, kumaşını aşar. Bir anlamda peçe, Doğulu veya Müslüman olan her şeydedir. Batılı göz her yerde, ötekinin hayatının tüm öğelerinde, peçeyi görür. Bir başka deyişle, peçe, Batılı Özne'nin bakmak ve sahip olmak istediği tek tek her Doğulu şeyi örter ve gizler" (Yeğenoğlu, 1996: 116).

Himam, (2013: 99-100) “Osmanlıda giysi kişisel zevkten ve estetikten öte bir konudur. Giysiler, toplumun etiket kurallarının bir parçası ve toplumsal hiyerarşinin korunmasındaki temel unsurlardan biri olduğundan hazırlanışına, tasarım zenginliğine, kumaşın cinsine ve süslemesine büyük önem verilmiştir”. Batılı bakış açısı ile Doğu giysileri her zaman fantastik, egzotik, büyüleyici, ruhani olarak ifade edilmiştir. Oysa Himam’ın belirttiğine göre Osmanlı Devletinde giyim-kuşam vücudu örten bir kıyafetten ziyade kişinin statüsünü ifade eden bir araçtır. Bu bakımdan Batılıların özellikle oryantalist çalışmalarda işledikleri Doğulu giysi figürleri güç ve iktidarı vurgulamaktan ziyade Doğu’nun özellikle peçesine takılı kalmış ve çok yönlü bir bakış ile işlenememiştir.

Haremde yaşayan cariyelerinde belli bir giyim kuşam adabı olmuştur. “Haremde yaşayan bütün kadınlar gibi kadın efendiler de, özellikle saçlarına pek itina ederlerdi. Bunun için sarayda berber usta ve kutucu usta bulunurdu. Saçlar, uzun ve örgülü olurdu; bazılarında topuğa kadar inerdi” (Uluçay, 1992: 52). “Saçlarına elmaslı ve zümrütlü iğneler iliştirirlerdi. Parmaklarına parıltılarıyla gözleri kamaştıran iri elmaslı altın yüzükler takarlardı. Ayaklarına satenden, kumaştan veya deriden üzerleri tırtıllar ve kıymetli taşlarla süslenmiş terlikler giyerlerdi” (Uluçay, 1959: 81). “Bellerine çok kıymetli mücevherlerden işlenmiş geniş bir kemer bağlarlardı. Başlarına etrafı yakuttan yapılmış güller ve inci dizileriyle süslü hotozlar koyarlardı” (Uluçay, 1959: 81). “Haremde, kadınlar yüzlerine makyaj yaparlar, gözlerine sürme çekerlerdi. Vücutları güzel kokular sürerlerdi. Bu kokuların bazıları o kadar ağırdı ki etkileri uzaktan hissedilirdi. Boyun ve gerdanlarına inci, elmas ve altından yapılmış gerdanlıklar ve kordonlar takarlardı” (Uluçay, 1992: 52). “Dizideki kahramanların giyim-kuşamı, güç ve ihtişam algısını güçlendirecek şekilde değerli kumaşlardan ve ince işçilikle dikilmiştir. Aynı durumu saraydaki mobilyalarda ve mutfak malzemelerinde de görmek mümkündür. Yemeklerin konulduğu sahanlar ve tepsilerin sahip olduğu işçilik, Osmanlı zevkinin ve sanatsal zenginliğinin göstergesidir” (Çencen & Demir, 2013: 89). Muhteşem Yüzyıl dizisinin izlenmesinde en büyük payları mekan ve giyim kuşamın gösterilişli olmasının büyük payı bulunmaktadır.

Padişahların günlük yaşamları hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Padişahın özel alanı olarak kabul edilen harem hakkında da ayrıntılı bilgiler olmaması bu yer hakkında asılsız

dedikodu ve fantezilerin kurgulandığı bir alan olmasına sebep olmuştur. Genel olarak bu tarz kurgular Batılı oryantalist çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmalarda harem adeta bir seks mekânı olarak tasvir edilmiştir.

Muhteşem Yüzyıl dizisinde özellikle kurgulanan yer olan haremden cariyelerin kıyafetlerinde göğüs dekoltesi bulunması en çok dikkat çeken ve eleştirilen konu olmuştur. Oryantalist çalışmalarda dahil Hürrem Sultan portresinde saçı ve boynu açık olmasına rağmen bir seks objesi olarak yansıtılmamıştır. Ancak dizide Hürrem Sultan karakteri tüm açıklığı ile yer verilmiştir. Bazı tarihçiler haremde erkeklerin giremediği bir alan olması sebebiyle cariyelerin dekolte giydiğini söylemektedirler. Ancak bu konu tarihçiler arasında halen tartışılan bir konudur. Adeta değişik çağların birbirine karıştırıldığı, normalde on sekizinci yüzyılda olmasına rağmen on altıncı yüzyıla aitmiş gibi gösterilen tarihi dönemi yansıtmayan bazı eşyaların kullanıldığı, anakronist⁴ bir durum meydana getirilmiştir. Aynı zamanda on sekinci yüzyılda kullanılmaya başlanan on altıncı yüzyılda kullanılmayan masa, sandalye, şamdanlar, perdeler gibi eşyalarda on altıncı yüzyıla ait nesnelere gibi gösterilerek yapılan anakronist duruma devam edilmiştir.

Osmanlı Devletinde kadın ve erkek giysilerinde belli bir intizam vardır. Erkek giysilerinde ise yapılan mesleğe yönelik başlık, takke vb. kullanılmıştır. Son dönemde çok çeşitlilik arz eden takke tek bir modele çevrilse de Osmanlı Devletinde başlık kullanılmaktan asla vazgeçilmemiştir. Başlık takmak karşıdaki kişiye saygı ifade etmektedir. Başlık takmamak saygısızlık olarak görülmüştür. Aynı şekilde sakal bırakmak da bir gelenektir. Hatta sakal bırakmayan kişiler devlet işlerinde çalıştırılmamıştır. Çalışırken sakalsız olursa da mesleğine son verilmiştir. Ancak Bir şehzadenin sakal bırakması taht üzerinde iddia etmesi kabul edildiği için şehzadelerin sakal bırakmaları doğru karşılanmazdı. Bu çerçevede Muhteşem Yüzyıl dizisinde kadın ve erkek giysilerinde Osmanlı Devletinde gösterilen günlük kıyafet modellerine pek uyulmadıkları görülmektedir. Padişahın vezirlerin yanında başlık kullanmadığı görülmekte hatta Padişahın huzuruna vezirler de başlıksız olarak çıkabilmektedir.

---

⁴ Anakronizm, tarihi olay ya da olguların içerisinde geçtiği zaman ile olay ya da olguda yer alan nesne ya da özelliklerin birbiriyle uyumsuzluğudur. (<http://www.turkebilgi.com/anakronizm>) Herhangi bir zaman dilimi ile kronolojik uyumsuzluk söz konusu bulunmaktadır. Özellikle edebi eserlerin geçtiği döneme ait olmayan varlık ya da eşyaların kullanılması durumudur.

3.4.3. Harem Hayatı Temsili

Selamlığın karşıtı olarak tanımlanan Harem “dokunulmaz, kutsal” anlamlarına gelmektedir. Harem genel olarak Padişah’ın evidir ve herkesin içine giremediği bir alanı temsil etmektedir. Burada padişah, şehzadeler ve devlet adamları için eş temin edilen bir yer olmasının yanı sıra Enderun’un bir uzantısı olarak işlev görmektedir.

“Osmanlı Padişahlarının hanımlarına da harem denildiği gibi, bunların yaşadığı makamlara da Padişah Evi manasına Harem-i Hümayun adı verilmiştir. Aslında Osmanlı Devleti tarihinde Padişah’ın evine Dar’üs-Sa’adet yani sa’adet evi adı verilmekteyse de, Harem-i hümayun yahut Harem kelimesi kullanılmıştır“ (Akgündüz & Öztürk, 1999: 319). Osmanlılarda harem hayatı ve teşkilatı hangi tarihte başlamıştır, kesin olarak saptanamamıştır. Fakat harem hayatının Edirne Sarayı’nın yapılmasıyla başladığını, İstanbul’un alınmasıyla geliştiği kuvvetle tahmin edilmektedir. Harem teşkilatının Fatih Sultan Mehmed zamanında, Enderun mektebi ile birlikte yapıldığı eldeki bilgilerden ve belgelerden çıkarılmaktadır” (Uluçay, 1992: 116).

“Her sultan servetine ve mevkiine göre kadınları, çocukları ve cariyeleri için, yaşadığı binada ayrı daireler yaptırmak mecburiyetindedir. Çünkü kadınların, dince başka erkekler tarafından görülmesi yasaktır. Bu sebepten kadınlar, kendilerine ayrılan hususi dairelerde yaşarlar. Bu hususi dairelere ‘Harem’ denir” (Uluçay, 1959: 12). “Harem; Arapçada yasak ve gizli anlamındadır. Mahrem bundan türer; çoğumuzun avami bir yanlış olarak düşündüğü ‘selamlık’ karşıtı ‘haremlik’ sözü de bu anlamda doğrudur. Çok kişinin sandığının aksine Harem, Şark Müslümanlarına has bir kurum değildir; universaldır. Yani zamanlara ve mekânlara yayılmıştır” (Ortaylı, 2008: 145). Harem tek bir erkeğin dahil giremediği bir alandır öyle ki Haremağalarının bile Haremdeki kadınları görmediği aktarılır.

Özellikle “seyahatnamelerde erkek seyyah gelir, İstanbul’u gezer sonra da başlar sayfalar dolusu sözde haremi anlatmaya. Çıplak kadınlardan bahseder, kafasına göre her akşam farklı bir cariye seçen Osmanlı sultanlarından bahseder. Bir masal olan Bin bir Gece Masallarını alır İstanbul’un haremine yerleştirir” (Akman, 2013). Oysaki Akman’ın da belirttiği gibi ne Hıristiyan bir seyyahın ne de Müslüman bir Türk’ün haremde bir metre yanına bile yaklaşması mümkün değildir. Harem hakkında yazılan her şey tamamen

Batılının içi boş fantezilerin bir ürünüdür. Muhteşem Yüzyıl dizisi ile Batılı fantezilerin bile hayal edemedikleri boyutta bir harem hayatı ortaya koyulmuştur. Batılılar gizemli olan Osmanlı saray hayatının törenlerini, adetlerini, dinlerini, kıyafetlerini, en çok da haremelerini merak edip durmuşlardır. “Harem hem seçkin Müslüman evlerinde kadın ve çocukların ayrılmış alanı, gerçek bir alan, hem de oryantalist fantezinin ayrılmış, cinselleştirilmiş düşsel krallığıdır” (Lewis R., 2004: 275). “Haremi sapkınlık, acımasızlık ve aşırıktan oluşan cinselleştirilmiş bir âlem sayan görüş, güzel sanatlardan operaya, romana ve popüler edebiyata kadar çeşitli alanlarda baskın oryantalizm bazı en iyi bilinen örneklerine can vermekteydi” (Lewis R., 2004: 146). “Kant’ın saptamaları uyarınca, Doğulu erkeklerin haremi vardır; Doğulu erkekler istediği zaman istediği kadınla ilişkiye girer. Keyfiliğin egemen olduğu böyle bir cinsellik anlayışında da ahlaksal boyut olamaz” (Kula, 2010: 55). Immanuel Kant’ın da Doğulu bir kurum olan ‘Harem’ hakkındaki düşüncelerini Doğulunun cinselliğe yaklaşımı bağlamında değerlendirmiştir. “Baskın oryantalist söylem olarak adlandırılabilir şeyin hayalinde harem, farklı zorbalık biçimleriyle, ölçsüzlükle ve (çokeşliliğin barbarlığı, hadım etmenin zorbalığı, ‘gerçek’ erkekten yoksun olarak kilit altında tutulan kadınları lezbiyenliği ve despotun ardından çevrilen yasak işler) sapkınlıkla canlandırılmış çokeşli bir alandı” (Lewis R., 2004: 276).

“Harem, ilim, eğitim ve ahlak yuvasıdır. Oraya girme şansı bulan cariyeler, kalfa ve usta adı verilen hocaların nezaretinde, kabiliyetlerine göre adab-ı muaşeret, okuma, yazma ve Kur’an ve dini ilimler tahsili, edebiyat, musiki, nakış gibi konularda eğitilmişler”dir (Alpgüvenç, 2011: 12). Ayrıca burada eğitilen cariyeler vakti geldiğinde başarılı bürokratlar ile evlendirilmişlerdir. “Harem özgür, bir eğlencelik alan değildir, her şeyden önce bir evdir. Hiç değilse her ailenin evi kadar saygı gösterilmesi gerekir” (Ortaylı, 2008: 148). “Harem, daha çok Enderun’un bir parçası gibi görülmeli, sarayın hizmetkârlarının yetiştirildiği, Osmanlı kadınlarına edebiyattan sanata, zanaatkârlıktan adab-ı muaşeret’e kadar pek çok hususun çok boyutlu bir şekilde eğitim olarak sunulduğu bir kurum olarak değerlendirilmeli” (Akman, 2013). “Hamamlar Türk-İslam medeniyetinin, Avrupa’da kanalizasyon sistemi bile olmadığı bir dönemde, pırıl pırıl tertemiz kurumlarıdır. Hamamların kadınların seks cenneti, Sodom ve Gomora gibi sahnelerle resmedilmesi, normatif Avrupa standartlarına tezat olarak oluşturulmuştur” (Akman, 2013). Harem ve hamam aynı maksatla oryantalist çalışmalarda işlenmiş ve gerçek kuruluş amaçlarının dışında bir yer olarak tasvir edilmiştir.

“Osmanlı arşiv belgeleri incelendiğinde, Harem’deki hayat hakkında tam bir sessizlik içerisinde olduğu gözlemlenir. Burada geçen hadiselerin önemli bir kısmı günümüzde bilinmemektedir. Zaten, Harem’de yaşayanlarda aranan en mühim özellik, ketum olmaktı. Burada yaşananlar hiçbir suretle dışarıya sızdırılmazdı” (Karıncalı, 2011: 27-28). Haremle ilgili yazılı bir kaynak bulunmamasının sebebi harem isminden de anlaşılacağı üzere yasak ve saygı duyulması gereken bir yer olmasından dolayıdır.

Muhteşem Yüzyıl dizisinde “harem” alanı işlenen en önemli konulardan olmuştur. Dizide çatışma alanı olarak tasvir edilen harem de Hürrem Sultan, ile Mahidevran Sultan arasında eş ve padişah annesi olma hırsına dayalı iktidara sahip olma isteğinin sebep olduğu entrikalara yer verilmiştir.

3.4.4. Karakterler ve Davranış Biçimleri Temsili

Muhteşem Yüzyıl dizisinde, Kanuni Sultan Süleyman, Hürrem Sultan, Makbul İbrahim Paşa gibi temel karakterlerin yanında Valide Sultan, Mahidevran Sultan, Hatice Sultan, Mihrimah Sultan, Şehzade Mustafa, Şehzade Mehmet, Şehzade Selim, Şehzade Beyazıt, Şehzade Cihangir, Rüstem Paşa gibi o dönemde yer alan pek çok ana karaktere yer verilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminin Muhteşem Yüzyıl olarak görülmesinde en büyük pay Kanuni’nin her alanda sanat ve ilim insanlarını yanına toplayarak Fuzuli, Baki, Barbaros Hayreddin, Mimar Sinan, Kemal Paşazade, Ebussuud, Taşköprizade İsamüddin, Kınalızade Ali Çelebi, Celalzade Salih Çelebi, Ahteri Mustafa Efendi, Piri Reis, Seydi Ali Reis gibi pek çok önemli tarihi figüre, muhteşem bir kadroya sahip olmasındandır. Bu kadroya Muhteşem Yüzyıl dizisinde yer verilmiştir. Ancak kişilikleri çatışan karakterler olarak sunulmuştur.

Hürrem Sultan tarihte en çok konuşulan kadın Sultanlardandır. Bunun en önemli sebebi, eşi Kanuni Sultan Süleyman’ın kırk altı yıl hükmetmiş olmasındandır. Böyle bir şahsiyetin çevresindeki insanlar ve hanımları dikkat çekerler. Aynı zamanda Padişah Hürrem’e çok bağlı kalmış ve otuz sekiz sene Hürrem Sultan ile birlikte geçirmiştir. Kanuni Sultan Süleyman en otoriter güç olarak tasvir edilmiş ve devletin bekası ve adalet kavramları onunla özdeşleşmiştir. Her ne kadar son sözün sahibi hâkim güç olarak gösterilse de zaman zaman adaleti sağlarken adaletsizliklerde yapabilen, Hürrem’in aşkından gözleri kör olmuş çaresiz bir imaj içerisinde gösterilmiştir. “Padişahın kadınlara

eşit davranmaması, bazılarına fazla yüz vermesi, kadınlar arasında türlü kaynaşmalara ve mücadelelere sebep olmuştur. Mahidevran ve Hürrem Sultan arasında ağız kavgaları, sonrada saç saça, baş başa mücadeleleri oldu. Hürrem’i çok seven Kanuni, Mahidevran’ı İstanbul’dan uzaklaştırdı, oğlu Mustafa’nın yanına gönderdi” (Uluçay, 1992: 45). Osmanlı tarihinde anneler her zaman şehzadeler ile birlikte zararlı düşüncelerden ve kötü niyetli devlet adamlarından korumak ve devlete isyan etmemesi konusunda uyarmak için bir gözetmen olarak sancağa gitmişlerdir. Ancak dizide Mahidevran’ın sancağa gitmesi Hürrem Sultan ile kıskançlık yüzünden yaptıkları kavga sonucu Hürrem’i dövmesi ile sürgün edilmiş gibi gösterilmiştir. Bazı romanların kaynak olarak kullanılması yanlış bilgilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Binlerce insan Osmanlı sarayında yaşayıp daha sonra saraydan uzaklaşmaları durumunda bile okuma yazma bilmelerine rağmen tek kelime bir şey yazmamışlardır. Bunun sebebi Padişahın Haremine çok büyük bir saygı duyulmasındandır.

“Öykülerin hepsinde olmasa bile çoğunda kahramanın isteklerine, peşinde olduğu amaca, yaşama savaşına, huzuruna engel olan bir rakip, düşman, muhalif ya da kötü adam bulunur” (Chion, 2003: 158). Bazen bu kötü adam doğal bir felaket olabileceği gibi kişinin içinden gelen bir dürtü de olabilir. Muhteşem Yüzyıl dizisinde çatışmanın kaynağı olarak Hürrem Sultan gösterilmektedir. Bu bağlamda Hürrem Sultan dizide taşıdığı hac ile Avrupa’yı temsili gibi gösterilmiştir. Osmanlı Devleti tarafından saraya zorla alınan mağdur bir pozisyonda resmedilerek Osmanlı Devletine zalim ve barbar vurgusu yapılmaya çalışılmıştır. “Kendi yaptıklarını değil sürekli kendisine yapılanları sorgulayan ve merkeze alan bir insan prototipi Hürrem. Gerçek bir kişiliğin, bir döneme damgasını vurmuş gerçek bir karakterin kurgulanmış halidir” (Karabıyık, 2014: 103). Hürrem Sultan dizinin ilk bölümlerinde intikam hırsı ile tutuşan biri olarak yansıtılıyor. Kırımdan cariyeye olarak saraya alınan Hürrem Sultan padişahın gözdesi olmayı başardıktan sonra iktidara doğru ilerlerken Valide Sultan, Hatice Sultan, Mahidevran Sultan, Makbul İbrahim Paşa gibi karşılaştığı çetin karakterlerle giriştiği zorlu mücadeleyi kazanmak uğruna türlü entrikaları gerçekleştirmekte ve gücü elinde tutmak için her yolu denemektedir. Hürrem karakteri dizi de pek çok kişinin ölümünü isteyen, padişahı etkileyen cariyeleri ya da prensesleri tereddütsüz zehirleyen ya da denize attıran bir “katil” gibi davranan kişi olarak resmediliyor. Ayrıca Kanuni Sultan Süleyman’ın büyük sevgisine sahip olmayı da başarabiliyor. Kanuni Sultan Süleyman Hürrem Sultan’a karşı “o derece sevgi

gösterisinde bulunuyordu ki bütün tebaasını çok şaşırtıyor. Öyle ki hanım sultanın onu sihirlediğini söylerler ve onu cadı diye adlandırırlardı” (Bassano, 2011: 55). Kanuni Sultan Süleyman’ın sevgisi Hürrem Sultan’a karşı bu şekilde aşağılatıcı dedikoduların çıkmasına sebep oluyor. İlk bölümde de Hürrem Sultan’ın en yakın arkadaşı kendisine “Bana acırsın, büyü yapmazsın değil mi” diye soru yönelterek çıkan bu dedikodular dizide bizzat Hürrem Sultan’ın yüzüne karşı söylenmesi şeklinde işleniyor.

Osmanlı Devletine gelmeden önce yaşadığı köyde ressam olan Leo ile aşk yaşayan Hürrem Sultan dizinin yirmi beşinci bölümünde Osmanlı Sarayında karşılaşırlar. Hürrem Sultan ile Loe arasındaki ilişkiyi öğrenen Pargalı İbrahim Paşanın yaptığı baskı sebebiyle kendisini ve çocuklarını ölümden kurtarmak için Hürrem Sultan eski sevgilisi olan Loe’ya zehirli lokum yedirerek öldürür. İbrahim Paşadan bunun intikamını almak için kim olduğu bilinmeyen bir müneccime İbrahim’i yavaş yavaş öldürmesi için deri yoluyla bulaşan bir zehir yaptırır. Yirmi sekizinci bölümde de bu zehri İbrahim Paşa’nın çaldığı defterine sürdürür. Ayrıca Otuz ikinci bölümde Hürrem Sultan cariyesini göndererek aşkı için tehdit olarak gördüğü Prensesi gitmesini aksi takdirde öleceğini söyleyerek tehdit ettirir. Hürrem Sultan otuz yedinci bölümde “benden öncesini ve sonrasını nasıl ezip geçtiysem, o kadını da ezip geçeceğim” diyerek Prensesle girdiği mücadeleden zaferle çıkacağını dile getiriyor. Sonunda Padişaha karşı sevgi beslemeye başlayan Prenses saraya gelerek gözdeleler koğuşuna alınıyor ve otuz yedinci bölümde halvet yoluna giriyor. Hürrem Sultan bir an önce rakip olarak gördüğü Prensesten kurtulmak için önce veba bulaştırmak ister ancak planı iyi gitmeyince denize attırmak suretiyle Prensesten kurtulur. İşin tuhaf yanı Prensesin kayboluşu fazla önemsenmeden üstü hemen kapatılır. Hürrem Sultan dizi de bunun gibi pek çok suçu hırs, intikam gibi duygularla tereddütsüz işlemiştir. Hemen hemen her sahnede Hürrem Sultan’ın hırsı görülebilmektedir. Ayrıca hayır işleme işinde de Hürrem Sultan dini sebeplerle değil Mahidevran’ı kıskandığı için onun yaptığı hayırlardan daha büyük hayırlar yaparak onu geçme hırsından kaynaklanmaktadır. Dizide Padişah hayır yapmasına engel kalmaması için Hürrem Sultan’ı azad ediyor. Ancak Hürrem’in Kanuninin nikâhlı eşi olabilmek için Padişah’ı tuzağa düşürdüğü ortaya çıkıyor. Dizide Hürrem Sultan pek çok oryantalist eserde tasvir edildiği gibi sürekli tuzaklar kuran ve emellerini gerçekleştirebilmek için her türlü işi yapabilecek olan hırslı bir kadın olarak sunuluyor.

Dizide Mahidevran Sultan, Valide Sultan ve Hatice Sultan Hürrem Sultan'a karşı en başından beri tepki alıyor ve her konuda önüne engeller çıkararak başta Kanuni Sultan Süleyman'dan daha sonra Harem yönetiminden uzak tutmaya çalışıyorlar. Aralarındaki mücadele aynı zamanda güç ve iktidarı ele geçirmeye yönelik Kanuni Sultan Süleyman'a yakın olma mücadelesinden kaynaklanıyor. Tüm karakterler bu isteklerine ulaşabilmek için en adi suçları dâhil işleyebilecek şekilde dizide yansıtılıyor. Hürrem Sultanın tuzağına düşmesi sonucunda nikâh kıymak zorunda kalan Padişah'a Valide Sultan geleneklere karşı bir durum meydana getirdiği için öfke duyuyor. Hürrem Sultan'ın bu nikâhı haremî yönetebilmek için bir tuzak hazırladığını düşünüyor ve bu düşüncesini Hürrem Sultan'a kırk birinci bölümde dile getiriyor. Hürrem Sultan ise "harem ne ki, ben dünyayı yöneteceğim" şeklinde bir cevap veriyor. Dizide dönemin Padişah'ı Kanuni Sultan Süleyman olmasına rağmen asıl yönetenin Hürrem Sultan olduğuna dikkat çekiliyor.

Dizinin yirmi yedinci ve yirmi sekizinci bölümlerinde esir alanın Kutsal Germen Roma İmparatorluğunun prensesi olan İsebella Fourtuna Osmanlı Devletine köle olarak satılır. Padişah prensesle özel olarak ilgilenir ve onun geri alınması için gelecek olan teklifleri beklemeye başlar. Prenses Padişah ile pek çok kez karşılaşmasında Padişahın yüzüne onun gaddar ve barbar bir padişah olduğunu, yerde yemek yemenin barbarca bir davranış olduğunu söyler. Aynı şekilde yirmi dokuzuncu bölümde de İsebella Fourtuna'nın nişanlısı olan kişide Osmanlının barbar bir yer olduğunu belirtir. Otuz birinci bölümde Prenses Şehzade Mustafa "baban gibi zalim olma" der. İlerleyen bölümde Prensesin kaldığı köşkte yaygın çıkar ve Prensesin yangında öldüğü yalanı söylenerek ailesinin onu aramaya gelmesinin önüne geçilmeye çalışılır. Burada karşımıza çıkan Padişah özellikleri barbar, gaddar, zalim ve yalancıdır. Bu tarz söylemler oryantalistlerin Doğulu kişileri tanımlarken dile getirdikleri kavramlardır. Oryantalist bir bakış açısıyla kurgulanmış bir Padişah figürüne Muhteşem Yüzyıl dizisinde yer verilmiştir.

Gerçekte tam olarak nereli olduğu bilinmeyen ancak doğduğu yerin Parga olabileceği yönünde iddialar bulunan Makbul İbrahim Paşa dizi de "Pargalı İbrahim Paşa" olarak anılıyor. Makbul İbrahim Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'ın en güvendiği vezir-i azamı olmasının yanı sıra aynı zamanda şehzadeliğinden beri devam eden dostlukları olmuştur. Makbul İbrahim Paşa keskin zekâsı sayesinde vezirlik makamına yükselmekle birlikte

Kanuni Sultan Süleyman'ın kız kardeşi olan Hatice Sultan ile evlenmiştir. Dizi de Makbul İbrahim, Hatice Sultan'ı Nigar Hatun ile aldattığı sahneler işlenmiştir. Dizide Matrakçı Nasuh Efendi ile evlendirilen Nigar Hatun ilk gecesinde Matrakçı ile boşanarak Pargalı İbrahim Paşa ile birlikte oluyor. Bu sahnelerle matrak sporcusu, matematikçi, tarihçi, minyatür sanatçısı olan Matrakçı Nasuh Efendi gibi bir şahsiyet zavallı bir pozisyonda resmedilmesine ilaveten çok güvenilen İbrahim Paşa'nın bu güveni hak etmediği yönünde bir imaj çizilmeye çalışılmıştır. Ayrıca On dokuzuncu bölümde de İbrahim Paşa öleceğini söyleyen bir müneccimi öldüren bir katil olarak gösterilir. Ayrıca dizinin bazı bölümlerinde İbrahim Paşa'nın Müslüman olmadığı, "Ortodoks bir Hıristiyan" olduğu yönünde bazı tartışmalara yer veriliyor. Daha sonra tam olarak nedeni bilinmese de İbrahim Paşa'nın davranış biçiminden rahatsızlık duyan Kanuni Sultan Süleyman Paşa'nın idamına hükmetmiştir. Dizide baskın bir konumda olan cinsel öğelerin ve siyaseten katil vakaları Doğulu erkeklerin bir başkasının eşine dâhil göz dikebileceği yönünde bir izlenim sunarak despotluğa ve acımasızlığa vurgu yapılmıştır.

Gotthold Ephraim Lessing'in Şehzade Cihangir'i anlattığı "Giangir oder der verschmahte Thron" adındaki trajedi denemesinde "Hürrem sultan, ihtiraslı, hırslı, doyumsuzdur. Her şey onun için tutkularına ulaşma aracıdır. Kutsallıklar, değerliliklerden yoksundur. Açıklık, dürüstlük, içtenlik gibi kişisel özelliklerden yoksundur. Kışkırtıcılık, yönlendiricilik, karşılaştırmacılık bakımından olağanüstü beceriklidir" (Kula, 2011: 248). Lessing'in aynı eserde Kanuni Sultan Süleyman tiplemesi ise şöyledir "Süleyman güçsüz, karasız, etkilenen, cinselliğinin, tutkularının etkisi altında ve konuyu yeterince düşünmeyen bir padişah ve egemendir. Adaleti savunurken bile, adaletsizliğe itilen egemendir. Saftır, olayları nedensellik ilişkisi içerisinde değerlendiremez; kanar. Yönetilmeye yatkındır" (Kula, 2011: 249). Muhteşem Yüzyıl dizisinde Hürrem Sultanın ve düzenlediği kanun ve adaleti sayesinde "Kanuni" unvanına sahip olan ve Osmanlı Devletinin en önemli şahsiyetlerinden olan Kanuni Sultan Süleyman karakterlerinin yapıları incelediğimizde burada tarif edilenlerden farksız değildir. Oryantalist söylemin kurguladığı acımasız ve zalim Doğu despotizmi bu figürlerle yansıtılmıştır.

Dizide Hürrem Sultan istediği güce ulaşmasına tehdit olarak gördüğü Şehzade Mustafa'yı Rüstem Paşa ve kızı Mihrimah Sultan ile işbirliği yaparak katline yol açacak bazı sahte evraklar oluşturup isyan edeceğini Kanuni Sultan Süleyman'a inandırmayı

başarır. Dizinin yüz yirmi dördüncü bölümünde katledilen Mustafa'nın çizilen imajı çevresindeki herkesin isyan etmesi gerektiği sözlerine kulak asmayan, masum, sadık birisi iken, Kanuni Sultan Süleyman Şehzade Mustafa'ya asla kıymayacağına dair sözleri Şehzade Mustafa ve Şehzade Cihangir'e vermesine rağmen sözünü tutmayan bir yalancı, iktidar esiri, temiz kalpli olmayan bir padişah bir baba imajı çizilmiştir. Tüm ikazlara rağmen babasını görmeye giden Şehzade'nin ölümü babasının gözleri önünde cellatlar tarafından boğdurulması ile gerçekleşir. Kanuni'nin oğlunun ölümünü izleyip izlemediği yönünde pek çok söylenti bulunmaktadır. “Muhteşem Süleyman'ın, oğlunun idamını yandaki odadan izlediği iddiası ise tamamen yalan ve düzmededen ibarettir. Onun, Şehzade oğlunun cenaze namazını bizzat kıldırmak istediği, fakat şiddetli gözyaşlarına boğularak namazı bozmak zorunda kaldığı belirtilmiştir” (Alpgüvenç, 2011: 11). Dizide giydiği beyaz kıyafetle de adeta masumiyeti vurgulanan Şehzade Mustafa iyi tarafı temsil ederken, simsiyah giydirilen Kanuni karanlık ve kötü tarafı temsil etmektedir. Tarihte bazı hadiselerin tam olarak nasıl meydana geldiği yönünde farklı söylemler bulunmaktadır. Gerçek tarihte kendi adına tura bastıran Şehzade Mustafa, dizi de masum olduğu yönünde bir inançla anlatılmıştır. Pek çok sahnede Doğu'nun en yetkin ve etkili insanın imajının despot, vahşi, evlat katili, acımasız, sahtekar bir yalancı gibi pek çok oryantalist çalışmalarda Doğulu bireylere atfedilen özellikleri barındıran birisi olarak çizilmiş bir padişah anlatılmıştır. Bu sahneler Osmanlı Devletindeki veraset sisteminin anlaşılmasını ilaveten bu tarz uygulamaların sadece Doğu'da yapıldığı inancının oluşturulmasından ileri gelmektedir. Tarihte katledilen evlatlar, kardeşler vs. çoğu imparatorlukta gerçekleştirilmiştir. Doğulu bir devlette gerçekleştiriliyor olması durumun acımasızlığını arttırarak gösterilmesine sebep olmuştur.

Yirmi dokuzuncu bölümde Valide Sultan Kanuni'ye “yüzüne baktığımda bir yanı aydınlık ışıltılı, bir yanı koyu, karanlık ve soğuk öfken yükseldiğinde seni kendi büyüttüğüm evladımı tanıyamıyorum. O koyu karanlık yüzünde gözlerine baktığım zaman babanı Sultan Selim'i görüyorum. İşte o zaman bundan sonra yapabileceklerinden korkuyorum oğlum” der. Ayrıca dizide II. Selim dizide kardeşlerini kıskanan, geçimsiz bir kişi olarak gösteriliyor. Kardeşi Şehzade Mustafa'nın ölümünü en normal ve doğal karşılayan böyle karşıladığı içinde suçlanan birisi oluyor. Şehzade Selim için, Padişah olmadığı halde tuğra bastıran Şehzade Mustafa'dan da henüz babası ölmeden taht kavgasında giriştiği bu mücadeleden sonra İran Şahına sığınan Şehzade Beyazıt'tan da

daha az taht varisliğini hak ettiği yönünde bir profil çizilmiştir. Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim gaddar, kötü, acımasız ve çoğu zaman adaletsiz gibi olumsuz özellikler ile birlikte gösterilmiştir.

Dönemin pek çok tarihi figürlerin merkezinde çatışma ilişkisi içerisinde aşk, kıskançlık, hırs, entrika, rekabetin yanı sıra yardımseverlik ve hayır gibi tematik duyguları ile dizide yer almışlardır. Cariyeler'e ve Sultanlar'a giydirilen kıyafetlerde ve saray erkanın davranış biçimlerinin uygunsuzluğu yönünde pek çok eleştiri aldığı için bu kısımlarda ilerleyen bölümlerde bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bayan kıyafetlerinin dekolte kısımları azaltılmış ve daha fazla namaz kılan padişah, hayırlar yapan Hürrem biraz daha görünür hale getirilmiştir.

3.5. Muhteşem Yüzyıl Dizisi Üzerine Eleştiriler

Muhteşem Yüzyıl dizisi daha yayınlanmaya başlamadan gösterilen fragmanlarla tüm eleştirileri üzerine çekmeyi başarmıştır. En çok eleştirilen dizi olmasının nedenlerinin başında Kanuni Sultan Süleyman ile özdeşleşen “Muhteşem Yüzyıl” adı ile izleyicinin beklentisini karşılayamamış olmasıdır. Dizi ismi itibari 46 yıl, Osmanlı tahtında kalan Kanuni Sultan Süleyman'ı ifade etmesine rağmen Hürrem Sultanın ana karakter olması, padişahın zevk ve eğlence düşkünü olarak gösterilmesi ile padişahlık makamına saygısızlık yapılmakla birlikte harem vurgusu ve cinsellik çağrışımlarının yoğun olması sebebiyle rahatsızlık duyulmuş ve dizi tarihe “ihnet” olarak eleştiriler almıştır.

Vezir-i azam İbrahim Paşa'nın Sultan Süleyman'ın emri ile öldürülmesi hadisesinde “batılı ve yerli pek çok tarihçi, Hürrem Sultan'ın parmağı olduğunu iddia etmekte, insafsız biçimde onu suçlamakta; hatta adeta ‘günah keçisi’ görülerek, yaşadığı dönemdeki bütün olumsuz işlerde onun izleri aranmaktadır” (Alpgüvenç, 2011: 41). İbrahim Paşa'nın öldürülmesi meselesinde “ahali, ulema ve fukaha kendisini pek sevmediğinden, devlet ve askerinin içinde aleyhtarlığı arttığından sebebiyle harcanmıştır. İbrahim Paşa'nın katlini sadece Hürrem'e mal etmek doğru değildir” (Akyol & Ortaylı, 2012: 29). Aynı şekilde şehzade Mustafa'nın katlinde de Hürrem Sultanın parmağı olduğu iddia edilmektedir. Oysaki böyle olduğuna dair hiçbir delil yoktur. Ayrıca bu tarz düşünce şekilleri ile Kanuni Sultan Süleymanı Hürrem'in güzelliği ve çekiciliği tesirinde gösterilerek Osmanlı Devletini küçük düşürme amacı güdülmektedir. Diyelimki tüm

söylentiler doğru o zaman şu sorulara cevap verilmesi gerekmez mi “Mihrimah Sultan, Hürrem’in olduğu kadar Kanuni’nin de öz kızı değil midir? Babasından farklı, ona karşı bir hareketin içinde bulunması, ağabeyi Mustafa’nın ölümüyle sonuçlanabilecek bir hareketin içinde yer alması ve bunun sultan babası tarafından öğrenileceğinden endişe duymaması mümkün müdür” (Alpgüvenç, 2011: 95)? “Rüstem Paşa’nın kaynanası Hürrem’in sözüne güvenerek, Kanuni’ye ihaneti göze alması, bir harekete cesaret etmesi mümkün müdür? Sahte mektuplar tanzim ederek Kanuni’yi aldatmaya çalışmaya kim, nasıl cüret edebilirdi? Rüstem Paşa için Kanuni’nin yanında yer almak, Hürrem’in yanında yer almaktan daha tehlikesiz bir yol değil miydi” (Alpgüvenç, 2011: 95)? Batılı ve bizdeki bazı tarihçiler Kanuni Sultan Süleyman’ın Hürrem Sultan’ın tesirinde olduğuna inanmış ve her yapılan işte Hürrem’in hain planları olduğunu herhangi bir belgeye dayandırmadan ısrarla eserlerinde kötü bir karakter olarak işlemişlerdir. Oryantalist çalışmaların pek çoğu Kanuni Döneminde meydana gelen oğul ve kardeş katli hadiselerini ve Hürrem’in kendi evlatlarının tahta çıkmasını arzu etmesini yanlı bir tutum içinde işlemişlerdir.

Kula, (2011: 277) oğul ya da kardeş öldürümü konusunda Türklere ilişkin yapılan gerçeğe uymayan genellemelerin eleştirel incelenmesi gerektiğine, bir aile üyesinin öldürülmesi, insanlık dışı ve itici olmasına karşın, tarihin hemen bütün dönemlerinde birçok ulusal toplulukça yapıla gelmiş bir eylem olduğu üzerinde durmuştur. Bu nedenle de bütün insanlığa özgü bir motif olan katil vakalarının; salt Türklerin ulusal özelliği olarak düşünülmemesi gerekmektedir. “Çifte ölçüt uygulama eğilimi Batı kültürünün ve uygarlığının kaynaklarından biri olarak değerlendirilen Yunan kültürüne karşı takınılmaktadır. Bu tür olaylara örneğin Antik Yunan tragedyasında sıkça rastlanmasına ve herhangi eleştirel bir değerlendirme yapılmamasına karşın, Türk kültür tarihinde görülünce, tek yanlı bir yaklaşım sergilenmesi ilgi çekicidir” (Kula, 2011: 277). Hükümdarlar birden fazla kadınla ilişkiye girmiştir ve bu ilişkilerden doğan tüm erkek evlatların tahta çıkma hakkı bulunmaktadır. Bu sebep hem Padişah eşlerini “Sultan” olma hem de evlatları arasında iktidara sahip olma konusunda kamçılamıştır. Böyle bir ortamda da meydana gelen kaçınılmaz savaş doğal karşılanmalıdır. Ancak Batılı ve yerli pek çok oryantalist çalışma Osmanlı Devletinin bu uygulamalarını Doğu despotizmi olarak adlandırmakta ve acımasız, zalim, zorba vb. sözlerle ithaf etmektedirler. Acaba aynı

uygulamayı deneyimlemiş olan Antik Yunandaki vakaları hangi sözlerle nitelendirmek gerekir?

“Kanuni, muhteşem unvanına uyacak şekilde devleti her alanda ihtişam içinde yaşatır. Onun zamanı bilimde, sanatta, siyasette, ekonomide, imar faaliyetlerinde bir altın çağdır. Fatih’in temellerini attığı ‘büyük devlet tasavvuru’ onun zamanında gerçek olur. Süleymaniye medreselerini kurarak bilim ve eğitim alanını geliştirir” (Kurnaz, 2011: 27). Böyle bir padişahı saray hayatı içerisinde hürrem tutsağı, zevk düşkünü bir kişi olarak göstermek Muhteşem Yüzyıl dizisinin en büyük hatası olmuştur. “Harem özgür, bir eğlencelik alan değildir, her şeyden önce bir evdir. Hiç değilse her ailenin evi kadar saygı gösterilmesi gerekir” (Ortaylı, 2008: 148). Babası Yavuz Sultan Selimden 6.557.000 km kare olarak devraldığı Osmanlı topraklarını Kanuni Sultan Süleyman 14.893.000 km karye çıkarmış önemli bir devlet adamıdır. Böyle bir başarıyı haremde saray entrikaları ile zaman geçirerek elde etmesi mümkün değildir. Ancak dizide kazanılan bu topraklara ve Osmanlı Devleti’nin genişlemesine yer verilmemiştir.

“Dizideki yemek sofralarında kullanılan materyallerin o döneme ait olmadığı, bazı giysilerin özellikle de kadınların giydiği dekolte giysilerin Osmanlı’da kullanılmadığı, salgın hastalık sebebiyle padişahların dudaktan öpüşmemesine karşın dizide öpüşme sahnelerinin varlığı, dizide temsil edilen kimi karakterlerin tarihte var olmaması (örn.Firuze) gibi çeşitli eleştiriler getirilmiştir” (Bilis, 2013: 29). Dizi senaristlerinin günümüz televizyon yayıncılığının beklediği sahneleri tarihi dizi içerisine eklemesi tartışmaların ve eleştirilerin odağı olmasına sebep olmuştur. Burada televizyon dizilerinin gerekli sahnelerinin yerine getirilmesine verilen hassasiyet tarihimize ve tarihi şahsiyetlerimize verilmemiştir. “Dizinin müteakip bölümlerinde Hürrem Sultan’ın namaz kılarak gösterilmesi, Kanununun öpüşme sahnelerinde yer almaması ve devlet işleriyle daha fazla ilgilenir biçimde temsil edilmesi, Firuzenin apar topar saraydan çıkarılması vb. gibi gelişmeler bu eleştiriler ile ilişkilendirilmektedir” (Bilis, 2013: 29).

Kaya ve Günel’in (2015: 42) 7 tarih öğretmeni ile yaptıkları araştırmalarında Muhteşem Yüzyıl dizisi ile ilgili olarak öğretmenlerin olumlu görüşlerinde “dizinin, insanların tarihe olan ilgi ve merakını arttırması, bazı tarihi olay ve kavramların öğretilmesi, konuların görselleştirilip, somutlaştırılarak anlaşılır kılınması gibi katkıları olduğunu belirtmişlerdir.” Olumsuz görüşlerinde ise “öğretmenler bu yapımın hareme odaklı bir

dizi olduğunu, olayların ve kostümlerin gerçekliği yansıtmadığını, reytingin ön plana çıkarıldığını, milli hassasiyetleri rencide ettiğini belirtmişlerdir”.

“Milletimizin tarihinin bir avuç kadının çekişmesinden ibaretmiş gibi gösterilmesi”, “Osmanlı padişahlarının yaşantılarının ahlak dışı yansıtılması”, “tarihimizin yalanlanması”, “Osmanlı Devleti’nin aşağılanması” gibi tanıdık “milli hassasiyetler” in peşinen devreye girmesinin nedeni, Türk halkının Osmanlı algısının değişecek olması kadar dünyaya da “kötü” tanıtılacağına dair korkusudur (Aydos, 2013: 14). Yazar burada bir kimlik sorunun olduğundan bahsetmektedir. “Muhteşem Yüzyıl dizisi etrafında sürüp giden tartışmalar, kurmaca ile gerçeği ayırt edemeyeceğine inanılan bir toplumun varlığından değil, kendi tarihsel gerçekliklerine uygun olmayan her türlü temsile karşı çıkan bir anlayışın varlığından ileri gelmektedir” (Bilis, 2013: 36). Türklerin Muhteşem Yüzyıl dizisine yönelik eleştirilerin altında yatan asıl sebebin kendini Batı karşısında yenilmiş hissinin verdiği tarihe tutunma çabasının bir sonucu olarak tarihi şahsiyetlerin kutsandığı ve tabu olarak görüldüğü üzerinde durulmaktadır. Bu dizide açıkça self oryantalizm yapıldığı tam olarak Batılıların tanımladığı bir harem ve entrikalar ile yönetilen bir Osmanlı Devleti sunulmuştur.

“İslam kültürü hakkındaki kalıplaşmış pek çok önyargısının popüler kültürün motoru olarak addedilebilecek sinemada ve televizyonda olduğu çok açıktır. “Barbar Türk”, “Cahil Arap”, “Despot Doğulu” ve nihayetinde “terörist Müslüman” doğma büyüme televizyonludur, sinemalıdır. Ötekileştirmenin bel kemiği, korku yaratmanın en büyük mecrasıdır medya” (Akman, 2013). Akman bu ifadeleri ile dizi yapımcılarının sürekli vurguladıkları “belgesel çekmiyoruz, tarihimizden ilham alarak kurgu bir dizi çekiyoruz” sözlerine yanıt vermektedir. Hiçbir şekilde tarihi bir dönemimiz Batılının fantastik kurguları ile işlenerek bir seks cenneti olarak gösterilmesine ve kendi insanına, kendi tarihine, kendi kültürüne “yobaz” damgasını gönüllü olarak vurularak gönüllü sömürgecilik yapılmasını asla kabul edilemez olduğunu belirtiyor.

Muhteşem Yüzyıl dizisi izleyicileri cumhuriyetçiler ve muhafazakarlar olmak üzere iki ayrı kutupa bölmüştür. Cumhuriyetçiler, muhafazakarları tarihi tabulaştırmakla suçlamakta ve “tarihi tabulaştırılmamalı, sultanlar da insandı, onları peygamberleştirmemeliyiz” şeklinde dizi savunuculuğunu üstlenmektedirler. Akman (2013) bu sözlere yanıt olarak “sultanı yatakta resmetmek, ya da çok affedersiniz tuvalete

sokmak tabuyu kırmak değil, sultanı insancillaştırmak hiç değil, çok ucuz bir şekilde bel altına vurmaktır. İnsan olmanın yolu da ne haremde geçer ne hamamdan. Hâlbuki dizide hikâyeleştirilen şey yatak hayatı; bu insancillaştırmak değil, olsa olsa hayvanlaştırmak olur” ifadelerini kullanmaktadır. “Ne anlattığınız kadar nasıl anlattığınız da çok önemlidir, hangi temayı merkeze aldığınız. Tabu yıkmanın karşılığı bir insanı özellikle de tarihi gerçekliği olan bir insanı zaafının üzerine inşa etmek midir? İnsani boyut eşittir zaaf yanında da bolca erotik görüntüler midir” (Karabıyık, 2014: 94)? Osmanlı padişahlarının hiç birisi tarihi bilincimizde bir peygamber derecesinde üstünlük ile anılmazlar ancak Kanuni Sultan Süleyman gibi pek çok padişah halifelik makamına sahip olmuşlardır. Bu bakımdan bu padişahlara yapılan hakaretler aynı zamanda bu makama yönelik bir hakaret içermektedirler.

Dursun Kabaktepe, Akman (2013) ile yaptığı röportajda “bu bir dizi deyip geçilemez mi?” sorusuna Akman’ın cevabı diziyeye karşı böyle bir duruşun muhtemel sonuçlarını çarpıcı bir şekilde ortaya koyuyor.

11 Eylül sonrası dönemde modern hayata düşman ve tehdit olarak gösterilen İslam algısı kuvvetlenir ve Türk kültürü uluslararası arenada yenik düşmeye devam eder. Geçen gün Almanya’nın ünlü medya kuruluşu Die Welt manşeti patlattı bile: “Rezil Türkler kendilerini daima adil, güçlü ve başarılı görmek ister ama şimdi dizi gerçekleri anlatıyor, sultanların haremci, barbar ve adaletsiz olduğunu kanıtıyor!” İşte böyle böyle İslam fobi, Türk karşıtlığı körüklenir, minareler yasaklanır, Türkler potansiyel terörist arasına girer, Ermeni tasarısı halkın desteğiyle geçer vesaire vesaire...

Muhteşem Yüzyıl dizisi daha fragman gösterildiği andan itibaren RTÜK’e binlerce şikayet telefonu gelmiştir. “Özel hayata saygı tantalarının bolca yapıldığı günümüzde; Kanuni Sultan Süleyman gibi itibarı yüksek, onurlu bir padişahı tamamen Harem penceresinden dikizlemek aslında karşı çıkılan” (Karabıyık, 2014: 97). Senarist ve yapımcılar her defasında dizi de yer alan sahneler için “bu bir kurgu dizidir, tarih değildir” savunusunu yapmışlardır. Ancak “muhteşem hataların hiç birisi bilinçsiz yapılan hata değil, dizi formülüne uyması için bile isteye yapılmış değişiklikler...Muhteşem Yüzyıl’da dizi gerçekliği tarih gerçekliğine tercih edilmiştir” (Karabıyık, 2014: 98).

Dizi isminin “Muhteşem Yüzyıl” olmasına rağmen Kanuni Sultan Süleyman yerine Hürrem Sultan’ın ana karakter olması gibi insanların beklentilerini karşılayamaması,

dönemin kendisini değil harem, hamam ve saray hayatlarının ön plana çıkarması bu dönemin sadece bunlardan ibaret olduğu yönünde bir izlemin bırakarak pek çok eleştiri almıştır. Ayrıca tarihte var olan şahsiyetler gerçekte olmadıkları kişi olarak kurgulanmışlardır. Dizinin senaristi olan Meral Okay katıldığı “Tarihin Arka Odası” isimli televizyon programında tarihçi değil televizyoncu olduğunu vurgulayarak, harem ve saray hayatının anlatıldığı milli bir kaynak olmaması sebebiyle bu kısımları kurgularken “Oryantalistlerin söylediğine kalmak zorundayız”⁵ şeklinde bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamadan yola çıkarak söylenebilecek pek çok durum söz konusudur. Bizzat dizinin senaristi, oryantalist çalışmaların dizinin esin kaynağı olarak belirtmekle dizinin çekilen bakış açısını ortaya koymuştur. Oryantalizm kelimesini dile getiren bir kişi tam olarak hangi konudan bahsettiğini biliyor olması gerekir. Bu bakımdan diziye yönelik yapılan pek çok eleştirinin bu bağlamda haklılık payı olduğunu da aynı zamanda kendi ifadesi ile bilinçsiz olarak dile getirmiş bulunmaktadır. Oryantalist çalışmaların esin kaynağından oluşan bir saray hayatı, gerçek bir saray hayatını yansıtmaz. Zira oryantalist çalışmalarda özellikle haremın nasıl tarif edildiği çalışmanın en başından beri açıklanmaktadır. Harem gibi bir eğitim öğretim yuvası olan bir yerin fantezilerle içi doldurularak tasvir etmek tam da oryantalistlerin hayal ettiği biçimde kurgulamak anlamına gelmektedir.

II Abdülhamit’in torunu olan Adile Nami Osmanoğlu katıldığı bir televizyon programında⁶, Muhteşem Yüzyıl dizisi ile ilgili olarak, Haremın bir ekol olduğunu, kadınlara saygılı olmayı öğretilen bir yer olduğunu belirtti. Ancak dizi isminin Muhteşem Yüzyıl olması sebebiyle Kanuni dönemine işaret etmesine rağmen çok abes ve basit bir dizi olduğunu uzun süren yatak odası sahnelerine yer verildiğini ve sürekli aşk, şehvet, kadın entrikaları ile dolu olduğunu belirterek böyle bir dizinin isminin Muhteşem Yüzyıl olarak adlandırılmasına karşı çıkmaktadır. Ayrıca dizide laubalilik olduğunu bu tarz tarihi dizi ve filmlerin aslına uygun ve mahremiyete saygı duyularak yürütülmesi gerektiğine dikkatleri çekmiştir. Kanuni Sultan Süleyman gibi saygın bir şahsiyetin basit

---

⁵Haber Türk kanalında Murat Bardakçı’nın sunumu ile yayınlanan “Tarihin Arka Odası” isimli televizyon programının konuğu olan Meral Okay Hanımın 7 Ekim 2011 tarihinde Youtube kanalına eklenen <https://www.youtube.com/watch?v=XHbbk7LNrLo> videosunda “2.03.00” dakikadan itibaren sözü edilen kısmı izleyebilirsiniz.

⁶ NTV kanalında Banu Güven’in sunumu ile yayınlanan “Artı” isimli televizyon programının konuğu olan Adile Nami Osmanoğlu Hanımın 3 Ocak 2013 tarihinde Youtube kanalına eklenen <https://www.youtube.com/watch?v=tK2WWiBB2Sk> videosundan bahsedilmektedir.

yapılamayacağını bu tarz yapımların böyle bir değeri yıkmaya çalıştıklarını ve tarihi şahsiyetleri başka imajlar içerisinde sunulmasına karşı olduğunu ifade etmektedir. Bizim toplumumuzun böyle bir kurguya hazır olmadığını, bu yapımlardan edindikleri bilgileri doğru kabul edeceklerini belirterek eğer ki bir şeyler yapılacaksa doğru bilgilerle birlikte yapılması gerektiği üzerinde durmaktadır. Ancak tarihini bilen insanların her zaman ayakta duracağını belirten Osmanoğlu tarihin fantezi üzerine kurulmasına karşı çıkmaktadır. Bu dizinin yanlış bir tarihi öne sürdüğünü, Yeşilçam ve Hollywood yapımı filmleri gibi tasarlandığını ve gerçek bilgilerin deforme edildiğini ifade etmektedir. Reyting konusunda başarılı olan yapımın gerçeklik konusunda düşünülmesi gerektiğinin üzerinde durarak bu dizi yüzünden insanların kendilerini yargılamaya başladığını belirterek dizinin onlar için sıkıntılı sonuçlar doğurduğundan bahsetmektedir. II Abdülhamit'in bir diğer torunu olan Orhan Osmanoğlu da katıldığı çeşitli programlarda genel olarak Adile Osmanoğlu ile benzer düşünceleri paylaşarak açık sahnelerin ve yanlış tarihin ciddi rahatsızlıklar verdiğini ifade ederek durumun tarihten çıkıp rezalete doğru gittiğini ifade etmektedir. Her şeyin aslına uygun isimler ve dönemden bahsedilerek nasıl kurgunun yapılabileceğini sorgulayarak insanların kafasının karıştırıldığına dikkatleri çekmektedir. İnsanlar “bak, Hürrem ne yapmış” şeklinde konuştuklarını, Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan'ın mezarlarına gidip Kanuni'ye dua okurken Hürrem Sultan'a beddua ettiklerini, kendisine bazı kesimlerin “gerçekten Sultanlar haremde çıkmıyorlar mıydı” şeklinde soruların sorulduğunu belirterek dizinin topluma etkisini ve kendi yaşantısını etkileyiş biçimini ortaya koymaktadır. Özellikle yüz yirmi dördüncü bölümün sonunda Şehzade Mustafa'nın ölümünün gösterilmesinden sonra telefonlarının susmadıklarını, sosyal medyadan da hakaret dolu mesajlar aldıklarını belirterek diziyi izleyen bir takım kesim tarafından rahatsız edildiklerinden bahsetmiştir. Bazı izleyici kesimleri tarafından “gerçek tarih ve kurgulanan tarih” arasında ayrımın yapılamadığı söylenebilir. Bu bağlamda söz konusu olan dizi siyaset⁷ arenasında da eleştirileri üzerine çekmiştir.

---

⁷ Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakanlık yaptığı dönemde yayınlanan dizi hakkında tüm haber programlarında yer alan Kütahya'daki konuşmasında “bizim öyle bir ecdadımız yok. Biz öyle bir Kanuni tanımadık. Biz öyle bir Sultan Süleyman tanımadık. Onun ömrünün 30 yılı at sırtında geçti. Sarayda o gördüğünüz dizilerdeki gibi geçmedi. Bunu çok iyi bilmemiz, anlamamız lazım. Ve ben o dizilerin yönetmenlerini de o televizyonun sahiplerini de milletimizin huzurunda kınıyorum” sözleri ile diziyeye yönelik tepkisini ortaya koymuştur. Ayrıca siyaset arenasından da benzer eleştiriler gelmiştir. Saadet Partisi Genel Başkan Yardımcısı Şevket Kazan “ömrü savaşlarda, seferlerde geçmiş bir padişahı haremle

Muhteşem Yüzyıl dizisinin tarih danışmanlığını yapan Erhan Afyoncu dizi ile ilgili yapılan eleştirilere yönelik olarak “tarihteki devlet adamlarının peygamber gibi görüldüğü için tarihi bir dizi çekmenin zor olduğuna ancak böyle bir dizi yapılırken kenarda durup izlemek istemediği için tarihçi mesuliyetleri göz önünde bulundurarak danışmanlık yapmayı kabul ettiğine ve tarihin çok kutsal kabul edilmesinden dolayı da bu dizinin çok eleştiri alacağını öngördüğünden” bahseden açıklamalar yapmıştır.

Dizideki karakterler Batı'nın hayal ettiği ve oryantalist çalışmalarda işlendiği gibi kurgulanmış ve yansıtılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman eşlerinin arasında bile adaleti sağlayamayan, Hürrem'in aşkından başka bir şey düşünmeyen, özellikle Şehzade Mustafa'nın katlini gerçekleştirmesi gibi karalarında isabetsiz bir padişah olarak dizide yer vermişlerdir. Valide Sultan, İbrahim Paşa, Hürrem Sultan birbirlerinin ölümlerini isteyen, tereddüt etmeden cariyelerin hayatlarını tehlikeye atabilen cinayetler işleyebilen birer katil olarak gösterilmişlerdir. Harem ise, türlü entrikaların döndüğü, saray kadınlarının fal baktırdığı, saray erkeklerinin rahatça Harem'e girip çıkabildiği bir yer olarak gösterilmiştir. Tarihçi Ahmet Şimşirgil katıldığı pek çok tartışma programında dizide, saraydaki erkeklerin cariyelerle iç içe olmasını, Hürrem Sultan'ın Hıristiyan bir casusu olarak gösterilmesini, saray üslubunun kullanılmamasını ve bunlar gibi pek çok nedenden dolayı eleştirerek dizinin yanlışlarının “cehalet mi, ihanet mi” sorusu ile değerlendirilmesi gerektiğini belirtmekte ve dizinin kurgusunu “felaket bir rezalet” olarak tanımlamaktadır. Tarih ideolojik olarak değil, objektif olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. “Hunhar, barbar, kan emici Türk” imajı pek çok ülkeye bu dizi vasıtasıyla yansıtılmıştır. Bu tarz yapımlar dünyaya bıraktığımız tarihi imajı olumsuz olarak etkileyebilirler.

Pek çok tarihçi dizi yapılan yanlışlıkların bilgisizlikten değil, doğrusu bilinerek kasten yapıldığını ileri sürmüşlerdir. Bu kastın altında yatan sebebi ise, Osmanlı Devletine

---

ve Hürrem ile anlatmak ona yapılacak en büyük hakarettir” açıklamalarında bulundu. Dönemin Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç da dizi ile ilgili olarak “ Muhteşem Süleyman olarak bütün dünyada tanıtılan bir insanın harem içerisinde, içki düşkünü hatta dile alınamayacak bazı sahneleri ile bir ilişki içerisinde gösterilmesinin yanlış olduğu” yönündeki düşüncelerini dile getiriyor. Saadet Partisi Gençlik Kolları, Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı Yalçın Topçu ve Alperen Ocakları İstanbul İl Başkanlığı diziyi protesto ederek yayından kaldırılmasını istemişler ve dizinin izlenmemesi için kampanyalar başlatıp diziyi reklam veren kuruluşların mallarının boykot edileceği açıklamasını yapmışlardır. CHP Genel Başkan Yardımcısı Engin Altay ise, RTÜK'ün uyarı cezası verdiği Muhteşem Yüzyıl dizisi için; “hakaret içermediği sürece her türlü sanata saygılı olunması gerektiğini ve her şeyden öncede hükümetin saygılı olmak zorunda olduğunu” belirterek diziyi olan desteğini göstermiştir.

yönelik duyulan ilginin son zamanlarda artmasına ilaveten özellikle Arap Devletlerinde gösterime girmesiyle “Sizin hayran olduğunuz, devamı olarak gördüğünüz Türkiye Cumhuriyeti’nin ecdatlarının hayatı haremde geçen, karanlık ve kötüdür. Sizler bunu mu beğeniyorsunuz” şeklinde bir aşağılık imajı yaratılarak Türkiye Cumhuriyetinin bu bölgelerdeki lider pozisyonunu sarsma çabasının ve düşüncelerde var olan Osmanlı Devletini bu tarz diziler ile tarihi şahsiyetlerin gözden düşürülmesi vasıtasıyla yıkmaya çalışılmasının bir ürünü olarak değerlendirmişlerdir. Bu tarz yapımlar ülkemizde ve yurt dışı gösterimlerinde tarihi itibar üzerine düzeltilemeyecek tahribatlara sebebiyet verirler.

Muhteşem Yüzyıl dizisini eleştirenler kadar Muhteşem Yüzyıl dizisinin gerçek tarihi değil tarihten ilham alınarak kurgulanan bir seri olması, dizi vasıtasıyla pek çok insanın daha önce olmadığı kadar çok tarihe ilgi duymaya başlamış olması, yayınlandığı günden itibaren her hafta izleyici oranlarının artarak reyting rekorları kırması gibi sebepler dolayısıyla savunan tarihçiler olmuştur. Dizinin senaristi bu dizinin oryantalist çalışmalardan faydalanılarak kurgulanan bir dizi olduğunu katıldığı televizyon programında ifade etmişti. Tarihten ilham alınarak oluşturulan bu dizi de gerçekten tarihimizde varolan kişilerin özel hayatlarını oryantalist çalışmaları kaynak edinerek yayınlanmıştır. Dizinin gösterime girmesiyle birlikte 500 bine yakın tarihi kitabın satılması dizinin tarihi merakın uyandırdığına dikkat çekilmiştir. Ramazan Kaya ve Hasan Günel’in (2015) hazırladığı makalelerinde, yedi tarihi öğretmen ile yaptığı görüşme sonucunda görsel sunumun tarihi kavramları somutlaştırarak akıllarda yer edebilmesi, insanların Osmanlı Türkçesine ilgisinin artması, tarihi kişiliklerin benimsenmesi, tarihi yayımların dizi vasıtası ile artması ayrıca dizideki yanlışlarında gösterilerek doğrunun öğretilmesine katkı sağlayarak kısa sürede etkili bilgi edinimini kolaylaştırılması faydalarına değinilmiştir. Anıl Yücel’in (2014) makalesinde de farklı meslek gruplarından dizi izleyicileri ile yaptığı görüşmede, katılımcılar dizinin tarihi magazinleştiren bir senaryo olduğu ve gerçek tarihi yansıtmadığı yönünden görüşlerini ifade etmelerine rağmen katılımcılara Muhteşem Yüzyıl denilen dönemde yaşamak isteyip istemedikleri sorusuna tüm kadın katılımcılar sadece padişaha bağımlı bir hayatı hapis gibi yaşamak istemedikleri için “hayır” cevabını verirken erkek katılımcıların geneli sadece Kanuni Sultan Süleyman olarak o dönemde yaşamak istediklerini belirtmişlerdir. Kanuni Sultan Süleyman dönemi Osmanlı Devletinin en zirve noktasını, sınırların ulaştığı en uzak mesafeyi kapsaması aynı zamanda toplumsal yaşantısında üst

seviyede olduğu bir dönemi oluşturuyor. Muhteşem Yüzyıl dizisinde bu alanlara çok fazla değinilmemiştir. Günümüz televizyon yapımcılığında reting oranları programların, dizilerin devamını etkileyen çok önemli bir karar mekanizmasına sahip olan bir araçtır. Muhteşem Yüzyıl dizisinin her hafta reting rekorları kırmasında müthiş bir görselliği sunuyor olması, karakterlerin çok yönlü kurgulanmamasına rağmen oyuncuların rollerini iyi üstlenmiş olması, dizi müziklerinin etkileyiciliği, giysilerin çok ihtişamlı ve göz alıcı olması ayrıca televizyon yapımlarının olmazsa olmazı entrikalarla kurulu bir düzenin işlenişi diziyi izlemek için cazip kılmaktadır. Ayrıca dizinin çok eleştiri alması da izleyici kesimini arttıran bir unsur olduğu düşünülmektedir. Eleştiriler sayesinde sürekli gündemde olması diziye karşı merak uyandırılmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra dizi sayesinde döneme ait pek çok gerçeğin gündeme gelmesi gibi bir gerçeklikte bulunmaktadır.

SONUÇ

Doğu'nun kültürü, tarihi, dini, dili, bilimi ve zenginliği Batılıların her zaman dikkatini çekmiştir. Bu sebeple Doğu olarak adlandırılan toplumların yaşam tarzlarının, kişiliklerinin anlatıldığı bilgilerin toplamının incelenmesi için oryantalist çalışmalarını akademik bir disiplin olarak ortaya çıkarmıştır. Akademik çalışmalar, Arapçadan tercüme, Doğu'ya yapılan seyahatler vasıtasıyla edinilen bilgiler ile tanımladıkları Doğu'yu resimlerde, yazılarda ve son dönemler de ise film ve televizyon dizilerinde yansıtmaya başlamışlardır. Özellikle Hollywood yapımı pek çok oryantalist öğeler taşıyan film ve dizilerde Doğulu toplumların despotik bir yönetime sahip olduğu vurgulanarak Doğulu toplumlar'ı mistik, zenginlik, şehvet ve hazinelerle kaplı yerler olarak göstermişlerdir. Ayrıca bu film ve dizilerde Doğulu kişinin kişisel özellikleri arasında barbar, cahil, soyguncu, bozguncu, saldırgan, ezici, haydut, yağmacı gibi olumsuz özellikler taşırken Batılı kişilere tam tersi bir profil çizilmiştir. Bu bağlamda Doğulu toplumların yönetilmeye muhtaç görüntüsü bu yerlerin işgali ve sömürülmesini meşrulaştırmıştır. Günümüzde film ve dizilerdeki oryantalist yansımaları ait yöntemin değişmesine rağmen işlenen konulardaki oryantalist söylem değişmeden kalmıştır.

Oryantalist çalışmalar Doğu'yu gerçek bilgisinden uzak bir şekilde gerçekleri çarpıtarak Batı'nın siyasi hedefleri doğrultusunda yeniden kurgulamıştır. Emperyalizmin meşrulaştırılması ve Hıristiyan dinin yüceltilmesi gibi amaçlara hizmet ettiğini öne süren Edward Said oryantalist çalışmalar ile Doğu'nun tek kimlik üzerine inşa edilmesine ve sorunlu olan kimlik ve kültürel tanımlamaların yanlış bir şekilde oryantalist literatürde ele alındığına dikkatleri çekmiştir.

Gelişen teknoloji ile birlikte hayatımıza dahil olan televizyon dizileri belli olaylar etrafında kurgulanarak birbirine bağlı olayların farklı açılardan işlenmesi şeklinde gelişim göstermiştir. Televizyon dizilerini etkili yapan özellik geniş kitlelere seslenebilir olması

ve sunduğu hazır bilgiler ile verilen mesajın içselleştirilmesini sağlamasıdır. Bu bağlamda oryantalist bakış açısıyla kurgulanan film ve diziler ile birlikte oryantalist bakış açısı geniş kitlelere ulaşabilmiş aynı zamanda Doğulu toplumlar tarafından oryantalist bakış açısının içselleştirilmesine ve kendilerini Batılı bakış açısı ile açıklayıp, değerlendirmelerine yol açmıştır. Şark'ı tanımlama ve açıklama noktasında egzotik ve hayali bir konum olarak seyyahların gezi yazılarına ilaveten aynı bakış açısı ile resmeden ressamlar, yazarlar, siyasetçiler tarafından tasvir edilen Doğu ile Muhteşem Yüzyıl dizisi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu bağlamda self oryantalizmin yansımalarına sahip olan Muhteşem Yüzyıl dizisinde çeşitli fanteziler üretilen ve hep bir merak konusu olmuş olan saray hayatına harem, hamam, gibi mekânların anlatsal olarak fazla yer almasının yanı sıra entrika, güç, nefret, intikam, vahşi, despot, barbar gibi Doğululara atfedilen özelliklere oryantalist söylemlerle örtüşecek şekilde genişçe yer verilmiştir. Muhteşem Yüzyıl dizisinde yer verilen karakterlerin kötü, şiddet yanlısı, cinsel obje, fantastik gibi özelliklere sahip olması sebebiyle oryantalist imgeler ile aralarında yakın bir ilişki tespit edilmiştir. Doğulu toplumların klişe tiplerinin yansıtıldığı oryantalist çalışmalar ile Muhteşem Yüzyıl dizisinde yer verilen karakterlerin Doğulu tiplerleriyle benzer olduğuna ve Doğu'nun temsil edilme şeklinin self oryantalist bir bakış açısıyla kurgulanıldığı sonucuna varılmıştır. Kendi değerlerimizi, kültürümüzü ve geçmişimizi aşağılayabilen bizi ileri gerici olarak bölebilen kendi içimizde bile “öteki” yaratabilecek etkiye sahip olabilen televizyon dizilerinin bilincimizi kontrol edebilen bir etkisi söz konusudur.

Türk televizyon dizilerinde self oryantalizm kavramı önemli bir soruna işaret etmektedir. Dizideki karakterler Batı'nın hayal ettiği ve oryantalist çalışmalarda işlendiği gibi kurgulanmış ve yansıtılmıştır. Adaleti ile ün salmış olan Kanuni Sultan Süleyman karakterinin adaletsiz, yalancı, iktidar esiri, temiz kalpli olmayan despot, vahşi, evlat katili, acımasız gibi özelliklere sahip bir padişah imajı içerisinde yansıtılmıştır. Hürrem Sultan ise, dizi de pek çok kişinin ölümünü isteyen, padişahı etkileyen cariyeleri ya da prensesleri tereddütsüz zehirleyen ya da denize attıran bir “katil” gibi davranan kişi olarak resmedilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman Hürrem Sultan'ın güzelliği ve çekiciliği tesirinde gösterilmiş, Kanuni dönemi Doğu tanımına karşılık gelen “barbar ve despot Doğulu vb.” sahneler ile pek çok oryantalist çalışmalarda Doğulu toplumlara atfedilen

özellikleri taşıyacak şekilde karakterler ve dönem kurgulanmış ve dizi klasik oryantalist temsiller ile yansıtılarak self oryantalizm perspektiften şekillenmiştir.

Batı'nın Doğu'yu belirtmek için kullandığı “öteki” argümanı akademik çalışmaların yanı sıra pek çok alanda karşımıza çıkmaktadır. Türk televizyon dizilerinde kurgulanan “öteki” imgesinin temsil edilmesi ve kendi kendini ötekileştirmesi biçimiyle oryantalist söylemin sürdürüldüğü bir alan olmuştur. Oryantalist söylemin içinde yaratılan tarihin yorumlarını belirlemek, konusunu ve kurgusunu tarihten almış olan “Muhteşem Yüzyıl” dizisi örneği ile Osmanlı tarihi gösterilirken mekân, tasarım, giyim kuşam, harem hayatı, davranış biçimleri gibi belli temalar üzerinden oryantalist kurguların Doğu'nun temsil edilen imajları ile etkileşimi belirlenmiştir. Muhteşem Yüzyıl dizisinde yer alan Doğu imgeleri temel alınarak söylem ve içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir.

Bu bağlamda dizi ile ilgili olarak iki sonuca ulaşabiliriz:

- 1) Tarihi bir dizi olan Muhteşem Yüzyıl dizisinde Batılı seyyahların kurguladıkları “harem” fantezileri ile dizide yansıtılan harem hayatı arasında yakın bir benzerlik vardır. Osmanlı tarihi bu benzerlik vasıtası ile ötekileştirilmeye çalışılmıştır.
- 2) Muhteşem Yüzyıl dizisinde Osmanlı tarihi “barbar ve despot Doğulu” imajı içerisindeki sahneleri ile ekranlara yansıtılarak oryantalizmin söylemi pekiştirilmiş ve self oryantalizmi sergilemiştir.

Muhteşem Yüzyıl dizisinde ele alınan tarihi dönem gayri resmi bir tarih bilgisi içermekle birlikte karakterler arasında da çeşitli çatışmalar içeren söylemlere yer verilmiştir. Tarihsel dönemin kurgulanmasıyla oluşan Muhteşem Yüzyıl dizisine yönelik eleştirilerin altında yatan asıl sebebin kendini Batı karşısında yenilmiş hissinin verdiği tarihe tutunma çabasının bir sonucu olarak tarihi şahsiyetlerin kutsandığı ve tabu olarak görüldüğü üzerinde durularak kimliksel tartışmaların yeniden yaratılması, gerçekliği doğrulanmayan bir takım olayların dizide yer alması gibi pek çok tartışmalara sebep olmuştur. Muhteşem Yüzyıl dizisi Osmanlı Devletine yönelik ilgi ve merakı arttırması, bazı tarihi olayları görselleştirerek anlaşılabilir kılması ile birlikte Osmanlı Devletinin Türk toplumuna, gösterime girmiş olduğu Batılı devletler ile Türkiyenin rol model olduğu devletlere yanlış tanıtılacağı yönünde bazı endişelere sebebiyet vermiştir. Dizi yayınlanmaya başladığı günden itibaren gerek siyaset arenası gerek tarihçiler gerekse de

belli kesim halk tarafından padişahın zevk ve eğlence düşkününü olarak gösterilmesi harem vurgusu ve cinsellik çağrışımlarının yoğun olması sebebiyle pek çok eleştirilerin odağında olmuştur.

Dizi senaristi ve yapımcılar Muhteşem Yüzyıl dizisine yönelik yapılan eleştirilere karşılık olarak belgesel çekmediklerini, tarihi bir dizi çektiklerini ve Kanuni Sultan Süleyman dönemini saray hayatı etrafında kurguladıklarını dile getirmişlerdir. Ancak kurgu bir dizi çekmek tarihi gerçekleri çarpıtarak anlatmak anlamına gelmemektedir. Eğer bir dönem kurgulanacak ise o dönemde yaşayan kişilerin isimleri ve karakterleri değiştirilir ya da kişiler kurgulanacak ise kurgulanacak kişilerin yaşadığı dönem değiştirilir. Eğer herhangi bir değişiklik yapılmak istenmiyor ise o zamanda tarihi gerçekliğin çarpıtılmadan anlatılması gerekmektedir. Kurgu bir yapıma örnek olarak; Mustafa Kemal adında bir önderin çıkmadığı ve dolayısıyla Kurtuluş Savaşının da yaşanmadığı, Amerikan mandasına girildiği, sadece 17 vilayetin bulunduğu ve memleketin en doğusunun Ankara olduğu, padişahın rüşvet verdiği ayrıca özel arabasının rahatça mandacılar tarafından çekilebildiği, Burger King'e giden hatta mesaj çekebilen hayali bir Padişah olarak 7. Osman devlet olarak da 2008 yılını konu alan "Osmanlı Cumhuriyeti" filmi bu bağlamda kurgu bir yapım olarak verilebilir.

Atatürk, "Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşkırtacak bir mahiyet alır" sözüyle tarih yazımının önemine dikkat çekerek tarih yazımında okuyucunun doğru yönlendirilebilmesi, geçmişten ders alınarak tekrar aynı hatalara düşülmemesi, ulaşılan zaferlerin anlamlarının anlaşılabilmesi için tarihe sadık kalınmasını vurgulamıştır. Aynı zamanda "Tarih hayal mahsulü olamaz. Tarih yazarken gerçek olayları bulmaya çalışmalıyız" sözleri ile tarihi çeşitli hayal dünyası ile kurgulanan tarihi fantezilerin önüne geçmeye ve insanları gerçeğin peşine düşmeye sevk etmiştir. Tarih yazılan kitaplar çekilen film ve dizilerle birlikte yeniden yazılmaktadır. Bu yazım biçimlerinin nasıl olması gerektiği yönündeki açıklamaları ile Atatürk önemli tavsiyelerde bulunmuştur.

Sonuç olarak; kitle iletişim araçlarının oryantalizmin amaçlarına hizmet etmede kullanılan en önemli araçlar olması, bu alanlarda sergilenen "öteki" kimliği "biz" ve "onlar" algısını şekillendirmiştir. Böylece biz ve onlar algısı inşa edilerek Doğu ve Batı arasında kapatılması mümkün olmayan sosyal, siyasal ve kültürel farklar yaratılmıştır. Bu

farkın oluşmasına katkıda bulunan oryantalist gelenek Doğu'yu anlamlandıran, tanımlayan ve yeniden kuran yapısı ile Kanuni Sultan Süleyman dönemini konu edinen Muhteşem Yüzyıl dizisinde Doğu algısı içerisinde yer almıştır. Bu bağlamda Muhteşem Yüzyıl dizisi Doğu'nun kendisini Batılı bakış açısı ile yorumlayarak, kendi kültür ve değerlerini çarpıtmak suretiyle Doğululaştırma işlemine katkıda bulunan self oryantalizmin Türk televizyon dizisindeki yansıması olarak ekranlarda yer almıştır. Çalışmaya isim veren Türk televizyon dizileri ve oryantalizmin etkisi konusu sınırlı bir biçimde ele alınmış ve Muhteşem Yüzyıl dizisi örneği ile söz konusu durum analiz edilmeye çalışılmıştır. Self oryantalizm meselesi Türk televizyon dizilerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda önemli bir sorunsal olarak karşımızda bulunmaktadır. Geniş izleyici kesimine ulaşabilen televizyon dizileri ve sinemalar toplumu yansıtan ayna işlevindedirler ve özellikle bu alanları ele alan sosyolojik çalışmalar artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AKGÜNDÜZ, A., & ÖZTÜRK, S. (1999). *700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- AKYOL, T., & ORTAYLI, İ. (2012). *Tarihin Gölgesinde*. (A. Koçal, Dü.) İstanbul: Timaş Yayınları.
- ALPGÜVENÇ, C. (2011). *İki Hanım Sultan Hürrem ve Mihrimah*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- AMİN, S. (1993). *Avrupamerkezcilik Bir İdeolojinin Eleştirisi*. (M. Sert, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ARLI, A. (2009). *Oryantalizm, Oksidentalizm ve Şerif Mardin*. İstanbul: Küre Yayınları.
- BAHAROĞLU, Ö. (2006). *Oryantalizm, İslam ve Türkler*. İstanbul: Toker Yayınları.
- BAL, H. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri Nicel Araştırma Yöntemi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- BASSANO, L. (2011). *Kanuni Dönemi Osmanlı İmparatorluğunda Gündelik Hayat*. (S. Cangı, Çev.) İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- BAUDRİLLARD, J. (1995). *Kötülüğün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*. (E. Abora, & I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BERGER, P. L. (2003). Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri. P. L. Berger, & S. P. Huntington içinde, *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik* (A. Ortaç, Çev., s. 9-26). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- BİLGİN, N. (2006). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- BLAUT, J. M. (2012). *Sömürgeciliğin Dünya Modeli Coğrafi Yayılmacılık ve Avrupa-merkezci Tarih*. (S. Behçet, Çev.) İstanbul: Dergah Yayınları.
- BULUT, Y. (2002). *Oryantalizmin Eleştirel Kısa Tarihi*. İstanbul: Yöneliş.
- BULUT, Y. (2004). *Oryantalizmin Kısa Tarihi*. İstanbul: Küre Yayınları.
- CHION, M. (2003). *Bir Senaryo Yazmak*. (N. T. Öztokat, Çev.) İstanbul: Agura Kitaplığı.
- ÇAPLI, B. (2002). *Medya ve Etik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- ÇİFTÇİ, Y. (2013). *Self Oryantalizm ve Türkiyede' Kürtler*. Ankara: Orient Yayınları.
- ÇOBAN, B. (2003). Söylem, İdeoloji ve Eylem: İktidar ve Muhalefet Arasındaki Mücadeleyi Çözümleme Denemesi. B. Çoban, & Z. Özarlan içinde, *Söylem ve İdeoloji Mitoloji-Din-İdeoloji* (s. 245-284). İstanbul: Su Yayınevi.
- EL-BEHİY, M. (1996). *İslami Düşüncede Oryentalist Etki*. (İ. Sarmış, Çev.) İstanbul: Ekin Yayınları.

- ENVER, A. (2007). Krizdeki Oryantalizm. A. Yıldız içinde, *Oryantalizm Tartışma Metinleri* (s. 44). Ankara: Doğu Batı Yayıncılık.
- ERKAN, H. (2009). *Hollywood Sinemasında Oryantalizm*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- ES-SİBA'İ, M. (1971). *Müsteşrikler ve Hedefleri*. (K. Çobanbeyli, Çev.) İstanbul: Sinan Yayınevi.
- ES-SİBA'İ, M. (1993). *Oryantalizm ve Oryantalistler Yararları-Zararları*. (M. Uğur, Çev.) İstanbul: Beyan Yayınları.
- FANON, F. (1988). *Siyah Deri Beyaz Maske*. (C. Koçtak, Çev.) İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- GOODY, J. (2012). *Tarih Hırsızlığı*. (G. Çağalı, Güven, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- GÜRBÜZ, Ş. (2011). Saatler ve Zaman. K. Kahraman (Dü.) içinde, *Saray Koleksiyonları Müzesi Son Dönem Osmanlı Sarayında Gündelik Hayatın İzleri* (s. 91). İstanbul: TBMM MİLLİ SARAYLAR.
- HARRISON, P. (1990). 3. *Dünya'nın Batılılaştırılması*. (C. Cerit, Çev.) İstanbul: Pınar Yayınları.
- HAVİLİLAND, W. A., PRİNS, H. E., WALRATH, D., & McBride, B. (2006). *Kültürel Antropoloji*. (İ. D. Erguvan Sarioğlu, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- IRWIN, R. (2008). *Oryantalistler ve Düşmanları*. (B. Tırnakçı, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- KABAKLI, A. (2002). *Kültür Emperyalizmi Manevi Sömürgecilik*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- KARABIYIK, S. (2014). *Türk'ün Dizi ile İmtihanı*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- KARADAŞ, Y. (2008). *Ziya Gökalp'te Şarkiyatçılık Doğu'nun Batıcı Üretimi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- KARINCALI, Ü. (2011). Harem-i Hümayun'da Eğitim. K. Kahraman (Dü.) içinde, *Saray Koleksiyonları Müzesi Son Dönem Osmanlı Sarayında Gündelik Hayatın İzleri* (s. 27-28). İstanbul: TBMM MİLLİ SARAYLAR.
- KEYMAN, E. (1996). Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişkiler Kuramında "Öteki" Sorunu. F. Keyman, M. Mutman, & M. Yeğenoğlu (Dü.) içinde, *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark* (s. 76-77-78). İstanbul: İletişim Yayınları.
- KIZILÇELİK, S. (2005). *Batı Barbarlığı 1 Rousseau, Marx ve Nietzsche Üzerine*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- KIZILÇELİK, S. (2005). *Batı Bataklığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- KIZILÇELİK, S. (1994). *Sosyoloji Teorileri 2*. Konya: Yunus Emre Yayıncılık.
- KULA, O. B. (2011). *Batı Edebiyatında Oryantalizm-II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- KULA, O. B. (2010). *Batı Felsefesinde Oryantalizm ve Türk İmgesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KURNAZ, C. (2011). *Muhteşem Yüzyıl Edebiyatı*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- LEWIS, B. (2007). Oryantalizm Sorunu. A. Yıldız içinde, *Oryantalizm Tartışma Metinleri* (F. B. Aydar, Çev., s. 231). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- LEWIS, R. (2004). *Oryantalizmi Yeniden Düşünmek Kadınlar, Seyahat ve Osmanlı Haremi*. (B. Uygun-Aytemiz, & Ş. Başlı, Çev.) İstanbul: Kapı Yayınları.
- LOOMBA, A. (2000). *Kolonyalizm Postkolonyalizm*. (M. Küçük, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- LURAGHİ, R. (1975). *Sömürgecilik Tarihi*. (H. İnal, Çev.) İstanbul: E Yayınları.
- MAALOUF, A. (2005). *Ölümcül Kimlikler*. (A. Bora, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- MERİÇ, C. (2006). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*. (Ü. Meriç, Dü.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- METİN, A. (2013). *Oksidentalizm İki Doğu İki Batı*. İstanbul: Açılım Kitap.
- MURAD, M. (2012). *Ta'rih-i Ebu'l-faruk, III/2 (Muhteşem Yüzyıl)*. (Y. Kurt, Dü.) Ankara: Akçağ.
- ORTAYLI, İ. (2008). *Osmanlı Sarayında Hayat*. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.
- ÖĞÜN, S. S. (2000). Yerlici Kültüralizm: Kıyaslamalı Bir Değerlendirme. E. Keyman, & A. Y. Sarıbay (Dü) içinde, *Global Yerel Eksende Türkiye* (s. 74-75). İstanbul: Alfa.
- ROOT, D. (1996). Çölde Talihsiz Serüvenler: Sömürgeci Kabus Olarak Esirgeyen Gökyüzü. F. Keyman, M. Mutman, & M. Yeğenoğlu içinde, *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark* (s. 161-183). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- ROUX, J. P. (2013). *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 200 Yıl*. (A. Kazancıgil, & L. Arslan-Özcan, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- RYAN, M., & KELLNER, D. (1990). *Politik Kamera*. (E. Özsayar, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SAİD, E. W. (1998). *Oryantalizm (Doğubilim) Sömürgeciliğin Keşif Kolu*. (N. Uzel, Çev.) İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- SAİD, E. W. (2000). *Oryantalizm Eleştirileri*. (İ. Özkan, S. Şahin, & Ş. Özden, Çev.) İstanbul: İlk Bahar Yayınevi.
- SAİD, E. W. (2010). *Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları*. (B. Ülner, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- SARTRE, J. P. (1995). *Hepimiz Katiliz Sömürgecilik Bir Sistemdir*. (S. N. Kaya, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları.
- SEVİNÇ, N. (2002). *Osmanlıdan Günümüze Misyoner Faaliyetleri*. İstanbul: Milenyum.

- SEZER, B. (2005). Tarihte Doğu-Batı Çatışması Ders Notları 1996-1997. E. Eğribel, & U. Özcan (Dü) içinde, *Tarihte Doğu-Batı Çatışması* (s. 45-119). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- SİBAİ, M. (1993). *Oryantalizm ve Oryantalistler Yararları- Zararları*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- SÖNMEZSOY, S. (1998). *Kur'an ve Oryantalistler*. Ankara: Fecr Yayınevi.
- SÖZEN, E. (1999). *Söylem Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- ŞENEL, Ş. A. (1995). Medeniyetler Çatışması Üzerine Muzaffer Özdağ İle Mülakat. M. Yılmaz içinde, *Medeniyetler Çatışması* (s. 211-222). Ankara: Vadi Yayınları.
- ŞENER, S. (1995). Medeniyetler Arası Çatışma Teorileri ve Tarihin Sonu Üzerine. M. Yılmaz içinde, *Medeniyetler Çatışması* (s. 223-238). Ankara: Vadi Yayınları.
- TOMLİNSON, J. (2004). *Küreselleşme ve Kültür*. (A. Eker, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- TURNER, B. (2002). *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*. (İ. Kapaklıkaya, Çev.) İstanbul: Anka Yayınları.
- UÇKAN, G. (1986). *Çağdaş Sömürgecilik ve Emperyalist Yayılma Örneği: Güney Afrika Cumhuriyeti*. İstanbul: Yarın Yayınları.
- ULUÇ, G. (2009). *Medya ve Oryantalizm Yabancı, Farklı ve Garip...Öteki*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- ULUÇAY, Ç. (1992). *Harem II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ULUÇAY, Ç. (1959). *Osmanlı Saraylarında Harem Hayatının İç Yüzü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- YAN, Y. (2003). Yönetimli Küreselleşme Çin'de Devlet ve Kültürel Geçiş Süreci. P. L. Berger, & S. P. Huntington içinde, *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik* (A. Ortaç, Çev., s. 28-55). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- YAVUZ, H. (1998). *Modernleşme, Oryantalizm ve İslam*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- YEĞENOĞLU, M. (1996). Peçeli Fantaziler: Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark. F. Keyman, M. Mutman, & M. Yeğenoğlu (Dü) içinde, *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark* (s. 115). İstanbul: İletişim Yayınları.
- YILDIRIM, S. (2002). *Oryantalistlerin Yanılgıları*. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- YILDIRIM, H. (2013). *Sömürgeci Batının Barbarlık Tarihi*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- YOUNG, R. (2000). *Beyaz Mitolojiler Tarih Yazımı ve Batı*. (C. Yıldız, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- ZAKZUK, M. H. (2006). *Oryantalizm veya Medeniyetler Hesaplaşması*. (A. Hatip, Çev.) İstanbul: Yeni Akademi Yayınları.

Sürelî Yayınlar

- AYDOS, S. (2013). Muhafazakâr Milliyetçi Muhayyilede Kanuni: Muhteşem Yüzyıl'a Yönelik Tepkilere Dair Bir Okuma. *History Studies International Journal Of History* , 14.
- BEZCİ, B., & ÇİFTÇİ, Y. (2012). Self Oryantalizm: İçimizdeki Modernite Ve/Veya İçselleştirdiğimiz Modernleşme. *Akademik İncelemeler Dergisi* , 7 (1), 139-166.
- BİLİS, A. E. (2013). Popüler Televizyon Dizilerinden Muhteşem Yüzyıl Dizisinin Örneğinde Tarihin Yapısökümü. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* , 19-38.
- ÇAĞLAR, İ. (2013). Türk Modernleşmesi Literatürünün Avrupamerkezcilik Penceresinden Değerlendirilmesi. *İnsan&Toplum Dergisi* , 3 (6), s. 135-153.
- ÇENCEN, N., & DEMİR, Ö. (2013). Günümüz Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Ders Kitabı İle Muhteşem Yüzyıl İsimli Televizyon Dizisindeki "Kanuni Sultan Süleyman Dönemi" Söylemlerinin Gösterge Bilimsel Açıdan Karşılaştırılması. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi* , 76-101.
- DEMİR, Ö., & ÇENCEN, N. (2015). Tarih Sinema Etkileşiminin Popüler Kültürdeki Yeri. *e – Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi* , 13-18.
- GÖKER, G. (2015). İletişimin Mcdonaldlaşması: Sosyal Medya Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies Dergisi* , s. 389-410.
- HİMAM, F. D. (2013, 08). 16. Yüzyıl Giysi Tarihi Yazımı Üzerine: Giysilerde Doğu-Batı Etkileşimi, Egzotizm ve Güç. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (29), s. 91-116.
- KARAOSMANOĞLU, K., & KARAOSMANOĞLU, D. (2013). Avrupamerkezciliği Eleştirmek: Çıkmazlar ve Alternatif Bakışlar. *İnsan&Toplum Dergisi* , 3 (6), s. 49-68.
- KAVUŞAN, K. (2012, 11 30). <http://www.aksam.com.tr/>. 04 27, 2016 tarihinde <http://www.aksam.com.tr/guncel/hukümetler-boyle-seylere-karismamali-ama...--151795h/haber-151795> adresinden alındı
- KAYA, R., & GÜNAL, H. (2015). Tarih Öğretmenlerinin Muhteşem Yüzyıl Dizisi Özelinde Tarih Konulu Film ve Dizilerin Öğretimde Kullanımına Yönelik Görüşleri. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi* , 1-48.
- NİŞANCI, Ş., & ÇAYLAK, A. (2010). Medeniyet ve Kültürler Arası İlişkide Anti-Pozitivist ve Diyalojik Yeni Paradigma Arayışı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 7 (13), s. 224-236.
- ŞEKER, M., & ŞİMŞEK, F. (2011). Ötekilik Bağlamında 'Muhteşem Yüzyıl' Dizisinin Farklı İdeolojideki Gazetelerin Köşe Yazılarına Yansımaları. *Türkiyat Araştırmaları Derneği* , 493.
- ŞİMŞEK, A. (2013). Türkiye'de Tarih Ders Kitaplarında Avrupamerkezcilik. *İnsan&Toplum Dergisi* , 3 (6), s. 193-222.

- ULUÇ, G., & SOYDAN, M. (2007). Said, Oryantalizm, Resim ve Sinemanın Kesişme Noktasında Harem Suare. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* , s. 35-53.
- YÜCEL, A. (2014, 04 18). Muhteşem Yüzyıl Dizisinin Alımlama Analizi: Kadın ve Erkek İmajı Üzerine Farklı Okumalar. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi* , s. 1-33.

Diğer Yayınlar

- AKMAN, B. (2013, 01 13). Osmanlı'yı şehvet cenneti gösterme pervasızlığı! . (D. Kabaktepe, Röportajı Yapan) tr-tr.facebook.com/notes/ben-osmanlı-torunuyum/osmanlıyı-şehvet-cenneti-gösterme-pervasızlığı-akademisyen-beyazıt-akman-ile-yap/189238234435873.
- BAHADIROĞLU, Y. (2015, 11 23). *The Tudors ya da "Muhteşem Yüzyıl-Kösem"*. 04 24, 2016 tarihinde <http://www.yeniakit.com.tr>: <http://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/yavuz-bahadiroglu/the-tudors-ya-da-muhtesem-yuzyil-kosem-12806.html> adresinden alındı

ÖZGEÇMİŞ

Emine Yıldırım 1 Haziran 1989 yılında Bilecik merkezinde doğdu. Bilecik Atatürk İlköğretim Okulunda dört yıl okuduktan sonra 2001 yılında Kocaeli bölgesinde ilk önce On Beşinci Kolordu İlköğretim Okulunda daha sonra Barış İlköğretim Okulunda okuyarak ilk öğrenimini tamamladı. Liseyi Darıca Lisesinde bitirdi. 2009 yılında Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümüne girdi. 2013 yılında Sosyoloji Bölümünden mezun olarak lisans eğitimini tamamladı. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans Eğitimi programına girdi.